

Н.А.ГРЕНКО

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ
В СПЕЦІЛЬНІЙ ШКОЛІ**

(Навчальний посібник)

2016

УДК: 376.1-056.36

Затверджено до друку вченою радою Донбаського державного педагогічного університету як методичний посібник (Протокол №__ від_____)

Рецензенти:

І.В.Дмитрієва - завідувач кафедрою технологій корекційної та інклюзивної освіти, доктор педагогічних наук, професор

Т.В.Лопухіна - завідувач відділу спеціальної та інклюзивної освіти, канд. пед. наук, доцент кафедри менеджменту освіти Донецького ІІПО

О.В.Мамічева - декан дефектологічного факультету, доктор психологічних наук, професор

Гіренко Н.А. Методика викладання соціально-побутового орієнтування в спеціальній школі: навчальний посібник [для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» / Н.А.Гіренко. – Слов'янськ, 2016. – 132 с.

У навчальному посібнику висвітлено питання теорії і практики викладання курсу з соціально-побутового орієнтування в 1 – 10-х класах спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей. Викладені питання щодо особливостей засвоєння учнями з інтелектуальними вадами основ господарсько-побутової діяльності, надано характеристику методів навчання, особливості організації та специфіки проведення уроків із соціально-побутового орієнтування в спеціальній школі. Посібник адресований здобувачам вищої освіти та практичним працівникам, які прагнуть допомагати дітям з вадами розумового розвитку адаптуватися в сучасному суспільстві.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ І. Зміст та завдання соціально-побутового орієнтування в спеціальній школі.....	6
1.1. Корекційне значення формування в учнів з вадами розумового розвитку життєво необхідних практичних навичок.....	6
1.2. Особливості засвоєння учнями з інтелектуальними порушенням навичок господарчо-побутової діяльності	8
1.3. Роль і місце уроків СПО в навчальному процесі спеціальної школи.....	12
1.4. Методичне забезпечення кабінету соціально-побутового орієнтування	15
Розділ ІІ. Методи навчання соціально-побутового орієнтування.....	21
2.1. Класифікація методів навчання на уроках СПО.....	21
2.2. Словесні методи навчання.....	21
2.2.1. Розповідь.....	21
2.2.2. Бесіда на уроках СПО.....	22
2.2.3. Особливості пояснення (інструктажу) на уроках СПО.....	24
2.2.4. Робота з друкованим текстом.....	26
2.3. Наочні методи навчання.....	31
2.3.1. Класифікація наочних методів та засобів навчання, що застосовуються на уроках СПО.....	31
2.3.2. Види наочних методів та їх застосування.....	32
2.4. Практичні методи	41
2.4.1. Корекційно-розвивальне значення формування практичних навичок господарчо-побутової діяльності в розумово відсталих учнів.....	41
2.4.2. Організація та методика проведення практичних робіт.....	42
Розділ ІІІ. Організаційні форми навчання учнів з інтелектуальними	

порушеннями соціально-побутового орієнтування.....	68
3.1. Урок – основна форма навчально-виховної роботи з формування навичок господарчо-побутової праці.....	68
3.1.1. Тематичне планування під час вивчення курсу з СПО.....	68
3.1.2. Мета та завдання уроків СПО.....	69
3.1.3. Види занять з курсу СПО.....	71
3.1.4. Структура уроку СПО.....	72
3.2. Особливості організації та проведення екскурсії на уроках СПО.....	97
3.3. Моделювання реальної ситуації на уроках СПО в спеціальній школі...110	
3.3.1. Значення рольової гри в навчальному процесі.....	110
3.3.2. Організація та проведення сюжетно-рольової гри на уроках соціально-побутового орієнтування.....	115
Список використаних джерел	125

ВСТУП

Соціальні трансформації сучасного життя диктують необхідність вирішення проблеми адаптації молодого покоління до сучасного середовища. У спеціальній школі це завдання вирішується в системі корекційних занять з соціально-побутового орієнтування. Соціально-побутове орієнтування, як предмет навчання, спрямований на практичну підготовку учнів спеціальної загальноосвітньої школи до самостійного життя і праці, на формування у них знань і умінь, які сприяють набуттю побутового досвіду та соціальній адаптації школярів і підвищенню рівня їх загального розвитку. Тому одне з центральних місць у розв'язанні даної проблеми належить саме урокам соціально-побутового орієнтування.

Засвоєння дитиною прийнятих у суспільстві норм і правил відбувається через її соціалізацію. У межах соціалізації здійснюється засвоєння різних видів соціального досвіду, що складається із загальнолюдських, загальнокультурних та національних цінностей, прийнятих у суспільстві форм поведінки та спілкування. Рівень соціальної адаптації дітей залежить від цілей, специфіки навколишнього середовища та можливостей індивідуума. Оптимальний результат такої підготовки підлітків передбачає сформованість у них самосвідомості та самоконтролю, оволодіння рольовою поведінкою, умінням установлювати адекватні зв'язки з оточенням, набувати навичок самообслуговування.

У пропонованому посібнику розглянуто основні форми, методи та педагогічні прийоми, спрямовані на забезпечення засвоєння та формування знань і вмінь з господарчо-побутової діяльності учнів 1 – 10-х класів спеціальної школи, розкрито особливості їхньої готовності до розв'язання соціальних, моральних та побутових проблем у сучасному суспільстві.

РОЗДІЛ І

Зміст і завдання соціально-побутового орієнтування в спеціальній школі

1.1. Корекційне значення формування в учнів з вадами розумового розвитку життєво необхідних практичних навичок

На сучасному етапі розвитку України вдосконалення спеціальної освіти пов'язане з новим розумінням особистісного становлення розумово відсталих дітей, з новим ставленням суспільства до їхньої соціалізації та інтеграції в суспільство. Розуміння компенсації та корекції, соціальної адаптації розглядається як розвиток збереженого чуттєвого сприймання, формування нових механізмів пізнання та опанування знаннями, взаємодії з дорослими, мовленнєвої та комунікативної діяльності, рухової активності, стимулювання позитивних емоцій.

Соціально-побутове орієнтування – це визначення мети та шляхів до яких треба йти у повсякденному житті та будувати відношення у суспільстві. Проте на жаль, соціальне середовище, його еталони та пріоритети з часом можуть змінюватися. Це вимагає від людини необхідності змінювати свої стереотипи поведінки, мислення, сприйняття, ціннісні орієнтири. Особистість повинна оволодіти вмінням адекватно реагувати на зміни в соціальному просторі, виробляти нові, доцільні для відповідної ситуації форми поведінки.

Включення дітей та підлітків з вадами розумового розвитку в соціальне середовище, успішне функціонування їх в умовах іншого оточення неможливе без попереднього спеціального корекційно-виховного впливу.

Проблеми соціального розвитку розумово відсталих дітей зумовили необхідність змін та розробки в 1980 році навчальної програми із зазначеного

курсу. Це дозволило ввести у 1981-1982 навчальному році спеціальні корекційні заняття із соціального-побутового орієнтування в навчально-виховний процес спеціальної школи.

Побут – це устрій повсякденного життя людини, що задовольняє матеріальні потреби та засвоєння духовних благ і відображає рівень суспільних відносин, культури життя, впливає на формування особистості. *Орієнтування* – форми та засоби ознайомлення з навколишніми предметами і суспільством з метою покращення соціально-психологічної та соціально-побутової адаптації дітей, які мають обмежені можливості життєдіяльності.

Соціально-побутове орієнтування, як предмет навчання, спрямований на практичну підготовку учнів спеціальної школи до самостійного життя і праці, на формування в них знань і умінь, які сприяють соціальній адаптації і підвищенню рівня загального розвитку учнів.

Завданнями соціально-побутового орієнтування є формування навичок життєвої та соціальної компетентності. Це виконання норм і правил культурної поведінки в суспільстві, родині, дружніх стосунках. Вирішення життєво необхідних побутових питань: догляд за житлом, одягом, харчування, лікування. Формування навичок соціальної компетентності здійснюється в процесі оволодіння елементами правової культури. Моделювання особистісних компетентностей закладені у формуванні здорового способу життя, організації та проведенні змістовного дозвілля.

На заняттях СПО у дітей систематично формуються і вдосконалюються необхідні навички самообслуговування, ведення домашнього господарства, орієнтування в навколишній дійсності. Учні знайомлять з тими підприємствами й установами, куди вони звернуться для вирішення різних життєво необхідних питань. Велике значення має вивчення розділу з формування вмінь користуватися послугами підприємств служби побуту, торгівлі, транспорту, медичної допомоги. Окрім вирішення побутових питань заняття із соціально-побутового орієнтування сприяють виробленню навичок спілкування з людьми, засвоєнню морально-етичних норм поведінки.

Саме компетентнісний підхід до вивчення курсу соціально-побутового орієнтування забезпечує підготовку школярів до свідомого і самостійного розв'язання різноманітних життєвих ситуацій.

Певним аспектам приділяється значно більше уваги. Це економічна освіта школярів, правове виховання, і в першу чергу ті питання, що пов'язані з трудовим законодавством, законами про шлюб та сім'ю, підготовкою до сімейного життя, виховання позитивних якостей особистості.

1.2. Особливості засвоєння учнями з інтелектуальними порушеннями навичок господарчо-побутової діяльності

Питання формування практичних умінь і навичок обговорювалися багатьма дефектологами і визнавалися необхідними, бо саме ці проблеми є важливим аспектом соціально-трудової і соціально-побутової адаптації випускників спеціальної школи.

Проблема готовності розумово відсталих дітей до самостійної діяльності, праці займала важливе місце в дослідженнях М.І. Дьяченко, Л.А. Кандибович, А.Г. Ковальова, С.Ю. Коноплястої, Н.Д. Левітова, Д.Д. Платонова, Б.Ф. Райського, С.Л. Рубінштейн, В.В. Серікова, Д.А. Смирнова, Д.Н. Узнадзе, Е.А. Фарапонової і ін., які вважали, що від рівня готовності залежить успіх входження підлітків у самостійне життя і трудову діяльність. Здебільшого в роботах, присвячених вивченню готовності до праці, відмічається її недостатня сформованість у школярів, їх слаба підготовленість до "перенесення" теоретичних знань в практичну діяльність, не сформованість таких інтелектуальних компонентів трудової діяльності, як наполегливість, планування і контроль власної діяльності тощо. Внаслідок цього учні допоміжної школи зазнають значних труднощів за необхідності самостійно орієнтуватися в трудових завданнях, використовувати наявні знання і уміння на практиці, брати участь у колективній праці. Наголошується також, що слабка практична

підготовленість погіршується недостатньою етично-психологічною підготовкою випускників до сучасного життя і трудової діяльності.

Деякі питання підготовки розумово відсталих учнів до побутової праці висвітлені в працях О.М. Граборова, Г.М. Дульнєва, М.І. Кузьмицької, С.Л. Мирського, Н.П. Павлової, А.І. Раку та ін. Переважно в цих роботах не тільки констатується недостатня підготовка до самостійного життя в побуті, але й намічаються певні шляхи поліпшення такої підготовки.

Інші вчені-дефектологи (О.Д. Агавелян, В.І. Бондар, Л.С. Дробот, В.Ю. Карвяліс, С.Ю. Конопляста, Г.М. Мерсіянова, Е.І. Разуван, Г.І. Савицька, К.М. Турчинська і ін.) присвятили свої роботи розв'язанню проблеми трудової адаптації і соціальної інтеграції розумово відсталих учнів, підвищенню рівня їхньої підготовки до самостійного життя. Автори зазначають, що підвищення рівня підготовки включення в самостійне життя учнів допоміжної школи - складна проблема і залежить від багатьох чинників. Дослідники підкреслюють, що рівень соціальної і трудової адаптації розумово відсталих підлітків більш низький, елементарний порівняно з випускниками масової школи. Дослідження вчених свідчать про недостатню підготовленість розумово відсталих підлітків до самостійного життя в побуті. Вони відмічають труднощі, що виникають у учнів внаслідок невміння розпорядитися заробітною платнею, сімейним бюджетом, раціонально вести домашнє господарство тощо. Наявні в таких дітей знання відповідають здебільшого показникам низького рівня і характеризуються неточністю, що не дозволяє учням успішно виконувати багато видів господарсько-побутової діяльності.

Дослідження С.Ю. Коноплястої показали, що практичні навички догляду за житлом, одягом і взуттям, організації побуту і придбання товарів у старшокласників допоміжної школи також недостатньо сформовані. Причиною цього є нерозуміння послідовності трудових операцій, невміння «бачити» загальний обсяг роботи, спланувати і проконтролювати свою діяльність, визначити й оцінити якість своєї роботи. Характерним для

більшості учнів є порушення орієнтування в часі. Крім того у них недостатньо сформовані уявлення і поняття про темп роботи, терміни виконання завдання. Більшість з них не вміють користуватися електроприладами. При виконанні роботи по догляду за житлом школярі не вміють здійснити різні види прибирання житлових приміщень, правильно користуватися (відповідно до інструкції) побутовими хімічними засобами. Деякі діти, особливо хлопчики, не вміють слідкувати за одягом і взуттям, ліжком.

Проте найскладнішими видами домашньої праці є організація харчування і придбання товарів побуту. Під час виконання практичних завдань, на зразок скласти перелік продуктів харчування для приготування сніданку, обіду і вечері, запропонувати меню святкового обіду із вказівкою переліку продуктів і їхньої приблизної вартості, указати вартість шкільної форми тощо, старшокласники відчують значні труднощі. Вони зумовлені невмінням актуалізувати необхідні для цього знання з курсу СПО й обчислювальні навички, які в багатьох учнів розвинуті слабо, а також відсутністю досвіду з самостійного вирішення подібних проблем.

Встановлено, що здебільшого розумово відсталі старшокласники не мають навіть уявлення про раціональну організацію домашньої праці, вони не в змозі визначити перелік домашніх справ на певний термін (день, 3 дні, тиждень), вказати приблизні витрати часу на їх виконання; розподілити справи й обов'язки на дні тижня; поєднати виконання декількох справ; спланувати закупівлю продуктів на кілька днів з урахуванням меню і фінансових можливостей.

Водночас дівчатка виявляють більш високий рівень умінь (до 18 %) щодо ведення домашнього господарства: слідкувати за житлом, одягом і взуттям, вибирати потрібний асортимент продуктів харчування, визначати їхню приблизну вартість, складати перелік товарів для будинку і купувати ці товари в магазинах різного призначення.

В учнів сільських допоміжних шкіл визначається більш високий рівень умінь з організації і ведення домашнього господарства порівняно з однолітками міських шкіл. Вони більш самостійні вдома. До 90% з них мають постійні доручення, виконують визначений обсяг господарських справ.

В учнів-сиріт найбільші утруднення викликають практичні роботи пов'язані з доглядом за кухнею, кухонним обладнанням, придбанням товарів повсякденного попиту, складанням меню з урахуванням фінансових можливостей, підрахунком вартості сніданку, визначенням призначення одягу і взуття залежно від пори року, користуванням послугами підприємств служби побуту тощо.

Відношення розумово відсталих старшокласників до господарсько-побутової праці своєрідне. Переважно його можна вважати позитивним. Проте водночас воно виступає як примітивне, а нерідко й неусвідомлене, спонукальне виключно дією педагогів і батьків, викликане нерозумінням практичної важливості цього виду праці в житті кожної людини.

Деякі з підлітків (12%) вважають, що завжди житимуть під опікою батьків або родичів і бачать себе в ролі їхніх помічників. Що практично самостійне життя для них неможливе або необов'язкове. При цьому хлопчики не вважають господарсько-побутову працю життєво важливим видом трудової діяльності. Багато хто з дівчат старшокласників бачать себе господинями будинку, цікавляться новинками моди, новими кулінарними рецептами.

Між тим за результатами формувального дослідження О.В. Мамічева прийшла висновку, що за певних умов спеціальної організації самообслуговування створюються можливості для формування в учнів молодших класів навичок життєдіяльності, розвитку активності і самостійності, виховання усвідомленості й настирливості.

Не менш важливою, з точки зору підготовки молодого покоління до самостійного життя, є проблема естетичного виховання та формування

високої гуманістичної культури особистості у сучасному соціумі. Розглядаючи питання естетичного сприймання та естетичних цінностей (А.Ахмедова, Т.М.Головіна, І.В.Дмитрієва, , Л.С.Дробот, Г.М.Мерсіянова, Г.І.Савицька, Н.А. Ярмола та ін.) наголошували на важливості естетичного виховання розумово відсталих учнів і зазначали, що воно є невід'ємною складовою корекційно-виховного процесу спеціальної школи.

Розглядаючи проблему формування морально-етичних норм поведінки у розумово відсталих учнів Г.І.Савицька відзначала, що в процесі вивчення курсу СПО школярі засвоюють правила поведінки, у них формується розуміння ситуації, практичні завдання і доручення підлітки виконують з інтересом, пунктуально, акуратно. В процесі колективної роботи в моральній свідомості цих дітей відбуваються якісні зміни, показником яких є критичне ставлення до праці, до себе та інших. Проте елементарні морально-етичні цінності та норми проявляюся лише в найпростіших видах поведінкових дій і не переносилися в нові умови. Це свідчить про стереотипно-імпульсивний характер поведінки даної категорії дітей в умовах сучасного соціуму.

На недостатність існуючої практики навчання дітей соціально-побутового орієнтування наголошувала Л.С.Дробот. Вона відмічала негативні тенденції стосовно використання освітніх та корекційних можливостей даного курсу, акцентуючи увагу на тому, що знання учнів у сфері соціальної культури недостатні або не сформовані на достатньому для їх практичного використання рівні об'єктивності, повноти і систематизованості, усвідомленості і міцності.

Отже в учнів спеціальної школи, як правило, не сформовані мотиви господарсько-побутової діяльності, вони недостатньо розуміють значення і роль особистих якостей людини, що сприяють успішному веденню домашнього господарства, соціальних та громадських відносин. Це ускладнює їхню соціально-побутову адаптацію і реабілітацію в майбутньому.

З цього приводу визначена у Державному стандарті освіти галузь «Соціально-побутове орієнтування» має значний потенціал, а залучення до вивчення даного курсу учнів початкових класів – виправданим і конче своєчасним.

1.3. Роль та місце уроків СПО в навчальному процесі спеціальної школи

Основні форми навчання соціально-побутового орієнтування – урок та екскурсія. На уроці значна увага надається практичній роботі і вправам. Як метод навчання найбільш широко використовується сюжетно-рольова гра або моделювання реальних ситуацій, демонстрація навчальних кінофільмів різних наочних засобів навчання.

Визначаючи місце і обсяг навчального матеріалу, вчитель повинен орієнтуватися на вимоги до знань і умінь учнів, вказані у відповідному розділі програми, враховувати, що з кожним роком матеріал ускладнюється. Це вимагає ускладнення методів і прийомів, що використовуються в навчальному процесі.

Для закріплення знань і умінь необхідно постійно повторювати вивчене. З цією метою, складаючи план заняття, вчитель повинен продумати, в якій частині уроку учні зможуть використовувати вже засвоєні знання і уміння. Причому повторення вже вивченого матеріалу повинне бути елементом кожного уроку.

Логічне продовження заняття СПО одержують під час позакласної роботи. Тут дуже важливий взаємозв'язок роботи вчителя і вихователя. Проте необхідно пам'ятати, що вихователь не повинен використовувати форми і методи роботи вчителя, оскільки він тільки закріплює знання, отримані на уроці.

Зв'язок учителя і вихователя може здійснюватися під час проведення екскурсій, деяких підсумкових занять, які можна об'єднати з позакласною роботою. За таких умов учитель бере активну участь у позакласній роботі,

яка безпосередньо стосується занять СПО, оскільки це допомагає перевірити наскільки учні правильно сприйняли і засвоїли матеріал. Такий взаємозв'язок навчальної і позакласної роботи сприяє вдосконаленню знань і умінь, успішності їх використання в повсякденному житті.

Вивчення курсу соціально-побутового орієнтування в спеціальній школі тісно пов'язане з іншими предметами загальноосвітнього курсу: рідною мовою, математикою, хімією, фізикою, географією, природознавством, працею. Розумовий розвиток дітей відбувається більш успішно, якщо предмет соціально-побутового орієнтування вивчається у зв'язку з іншими загальноосвітніми предметами. Цілісність та системність знань досягають мети лише в умовах використання міжпредметних зв'язків, формування в учнів узагальнених знань та вмінь.

Практика свідчить про те, що міжпредметні зв'язки у шкільному навчанні є конкретним проявом інтеграційних процесів, які відіграють важливу роль у підвищенні теоретичної та практичної підготовки учнів з вадами розвитку.

Аналіз програми та практика проведення уроків рідної мови свідчать про те, що вже в молодших класах учні одержують елементарні відомості про господарчо-побутовий бік життя, про сім'ю, охорону здоров'я, транспорт, одяг тощо. На уроках читання в початкових класах учні знайомляться з морально-етичними нормами, господарчо-побутовою працею, різними професіями. На підставі цього створюється база для сприймання програмного матеріалу з СПО в старших класах.

З іншого боку на уроках СПО необхідно приділяти увагу розвитку мови учнів. Учитель повинен стежити, щоб учні могли послідовно висловлювати свої думки, правильно формулювали фрази, вибудовували аргументи і висновки, розвивали діалогічне мовлення. Правильно говорити діти вчаться не тільки на уроках, у школі, але й на екскурсії, під час відвідин різних установ, вступаючи в спонтанну бесіду із знайомими і незнайомим

людьми. На уроках рідної мови учні складають різні документи, вчать ся оформлювати квитанції, довідки.

Кожен предмет, що викладають у школі, має визначений обсяг теоретичних відомостей та свою логіку викладення матеріалу. І найбільш природно в спеціальній школі сминаються завдання соціально-побутового орієнтування та математики. Саме на уроках СПО учні виконують завдання, що пов'язані з умінням рахувати бюджет сім'ї, здійснювати обчислення комунальних послуг, вимірювати площу квартири з проведення ремонту, розташовувати предмети побуту, виконувати обчислювальні операції щодо виконання рецепта страв, ліків, замірювати температуру.

Трудове навчання в допоміжній школі має значні можливості щодо підготовки розумово відсталих учнів до самостійного життя. Одержана в школі професійна трудова підготовка слугує основою матеріального та соціального добробуту випускника. Крім того процес навчання праці дозволяє вирішувати цілу низку інших завдань соціально-побутового характеру: виховувати ощадливість та економність, формувати навички аналізу об'єкта та попереднього планування наступної роботи, виготовляти різні вироби й лагодити їх. На уроках СПО учні закріплюють вміння користуватися неадаптованими інструкціями щодо роботи з електроприладами, хімічними засобами побуту; слідкувати за одягом, помешканням, рослинами; займатися ремонтними роботами в квартирі тощо.

Отже, виходячи з цього, міжпредметні зв'язки виступають важливою умовою комплексного підходу до навчання школярів і як дидактичне забезпечення ефективності навчально-виховного процесу, і як один з напрямків розвитку інтелектуальних та фізичних можливостей розумово відсталих дітей.

1.4. Методичне забезпечення кабінету соціально-побутового орієнтування

Проведення практичних та теоретичних занять із соціально-побутового орієнтування відбувається у відповідному кабінеті, який уявляє собою комплекс приміщень (зон). Ураховуючи сучасні вимоги до побуту, таких приміщень може бути декілька. Це «Житлова кімната», «Кухня», обов'язково «Класна кімната», яка призначається для вивчення теоретичних відомостей курсу. Якщо дозволяють матеріальні можливості школи, рекомендується обладнати «Спальню», «Дитячу кімнату», «Санітарний вузол». Зони, які відповідають призначенню перелічених кімнат, можуть бути розташовані в одному помешканні, а можуть займати окремі кімнати.

Обладнання кабінету повинно відповідати визначеним вимогам:

- 1) забезпечити засвоєння програмного матеріалу з курсу СПО;
- 2) відповідати вимогам до організації побуту сучасної людини;
- 3) враховувати конкретні умови організації побуту розумово відсталої дитини, що проживає в різних умовах (інтернату, міста, села);
- 4) кожна зона повинна бути обладнана з урахуванням призначення кімнати (кухня, вітальня, спальні, дитяча кімната тощо.);
- 5) необхідно враховувати, що реальне життя та сучасний побут досить швидко змінюються, що зумовлює систематичну модернізацію устаткування приміщень відповідно до вимог часу;
- 6) у кабінеті повинні бути різноманітні модифікації предметів побуту, дидактичного матеріалу, наочних посібників, але вони повинні носити уніфікований характер;
- 7) обладнання, устаткування, роздавальний матеріал повинні бути реальними, натуральними і відповідати кількості учнів класу;
- 8) важливою вимогою організації навчання розумово відсталих учнів СПО в умовах спеціальної школи є організація та суворе дотримання санітарно-гігієнічних вимог та правил техніки безпеки.

У процесі підготовці кабінету СПО необхідно враховувати, що розумово відсталі учні, переважно, більшість часу проживають в умовах школи-інтернату. Крім того, часто вони походять з неблагополучних або

малозабезпечених родин. Тому не завжди уявляють різноманіття рівня сучасного побуту, особливо в умовах високої варіативності взаємовідношень у соціумі. Це зумовлює необхідність обладнувати визначені зони не тільки відповідно до їхнього призначення, але й постійної модернізації, забезпечуючи вимоги до сучасного інтер'єру, стилю, смаку, затишку, зручності, рівня розвитку побутової техніки та устаткування.

«**Класна кімната**» - призначена для проведення уроків, на яких учням повідомляють теоретичний матеріал, вони можуть подивитися наочність, зробити малюнки, записи в зошиті. У ній розташовані столи, стільці, класна дошка. Поряд з дошкою розташовують набірне полотно для проведення словникової роботи, стенд для інструкційних карт, місце для проектора. У книжковій шафі зберігають наочний та дидактичний матеріал, методичну літературу, посібники.

«**Житлова кімната**» - повинна бути обладнана типовими сучасними меблями: диваном, кріслами, шафами для книг та посуду, теле- та радіоапаратурою, які розташовані на відповідних тумбочках. Бажано, щоб підлога була покрита килимом або килимовим покриттям.

«**Кухню**» - обладнують кухонними меблями та пристосуваннями. У цій кімнаті повинні бути встановлені печі (електричні, газові), мийниці, холодильник. Тут повинні знаходитися декілька столів (відповідно до кількості учнів) на яких діти будуть виконувати практичні завдання, та шафи для посуду і продуктів. Якщо в кухні можна розташувати більше однієї пічки та мийки, то їх треба розташувати попарно. Проте треба пам'ятати, що за технікою безпеки між мийкою та пічкою повинна бути відстань. Її можна заповнити тумбою. У кухні повинні бути набір посуду (каструлі, сковорідки, тарілки, ножі кухонні та столові, виделки, кухонний інвентар, спеціальний одяг).

«**Санітарний блок**» - уявляє собою місце для гігієнічних процедур: умивання, чищення зубів, приймання душу, прання білизни. Відповідно до його призначення тут розташовують унітаз, ванну (кабінку для душу),

раковину для вмивання, полиці для рушників, засоби для миття та чищення. До цієї кімнати повинна бути підведена вода.

Якщо школа не може розраховувати на розташування та обладнання таких приміщень як спальня, дитяча кімната, то елементи їх можна розмістити в житловій кімнаті: замість ліжка поставити диван-ліжко, або крісло-ліжко, а в шафі розмістити іграшки, дитячі книжки тощо.

Наведене обладнання кабінету соціально-побутового орієнтування дозволяє, відповідно до програми вивчати більшу частину розділів курсу. Так практичні заняття з розділу «Культура харчування та технологія приготування кулінарних страв» відбуваються в кухні. Розділ «Догляд за житлом» - у житловій кімнаті, дитячій, спальні, у гігієнічній зоні. Проте більшість розділів вивчають, починаючи з навчальної (класної) кімнати: «Культура поведінки», «Засоби зв'язку», «Транспорт», «Торгівля» тощо.

Кабінет СПО - це місце, де вчитель може продемонструвати підліткам, який порядок треба підтримувати в самотійному побуті. Кабінет повинен бути взірцем порядку, чистоти, затишку. Учитель повинен слідкувати, щоб у кабінеті систематично проводили вологе прибирання, витирали пил, акуратно та красиво були розташовані меблі, висіла тюль на вікнах. Важливою умовою організації цього приміщення є те, що в кабінеті ніколи не повинно бути старих витертих меблів, старого битого посуду, засалених рушників, брудного ганчір'я.

Організація та упорядкування кабінету СПО сприяє більш досконалому засвоєнню розумово відсталими учнями даного курсу, створює умови для успішної теоретичної та практичної підготовки випускників спеціальної школи до самотійного життя в побуті.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Визначте завдання соціально-побутового орієнтування як навчального предмета.
2. Розкрийте роль СПО у виконанні соціальних завдань навчально-виховного процесу спеціальної школи.

3. Виділіть загальні та спеціальні шляхи розв'язання соціально-побутових проблем розумово відсталих школярів на уроках СПО в спеціальній школі.
4. Визначте питання соціально-побутового характеру, які вирішуються в позаурочний час і сприяють підготовці випускників спеціальної школи до самостійного життя в соціумі.
5. Назвіть міжпредметні зв'язки курсу соціально-побутового орієнтування та загальноосвітніх предметів в навчально-виховному процесі спеціальної школи.
6. Яке значення у виконанні завдань підготовки учнів до самостійного життя має спільна робота батьків та спеціальної школи.

Завдання для самостійного виконання

1. В чому полягають особливості пізнавальної діяльності розумово відсталих школярів в процесі засвоєння ними знань з господарсько-побутової діяльності.
2. Визначте корекційне значення формування життєво-практичних навичок і вмінь для розвитку учнів спеціальної школи.
3. Назвіть роль та значення формування естетичної та гуманістичної культури у дітей з інтелектуальними вадами для їх подальшого визначення у сучасному соціумі.
4. В чому полягає методичне забезпечення кабінету СПО в спеціальній школі. Вимоги до його організації та оформлення.
5. Розкрийте завдання соціально-побутового орієнтування з формування у учнів навичок життєвої та соціальної компетентності.

Теми для доповідей та рефератів

1. Господарчо-побутова діяльність, як фактор підготовки учнів з психофізичними вадами до самостійного життя.
2. Роль соціально-побутового орієнтування в подоланні вад психофізичного розвитку у розумово відсталих школярів.

3. Проблема готовності до побутової праці учнів з вадами розвитку в працях вчених дефектологів.

Список рекомендованої літератури та корисні ресурси

1. Гіренко Н.А. Соціально-побутове орієнтування в допоміжній школі / Н.А.Гіренко : методичний посібник [для студентів вишів та практичних працівників]. – Слов'янськ: Підпр. Моторін Б.І. - 2002. - 60 с.
2. Коноплястая С. Ю. Воспитание готовности к хозяйственно-бытовому труду учащихся вспомогательной школы : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / С.Ю.Конопляста. – М., 1991 – 17 с.
3. Павлова Н.П. Организация и методика проведения занятий по социально-бытовой ориентировке / Н.П.Павлова // Дефектология. – 1985. - № 4. – С. 40-45.
4. Савицька Г.І. Формування морально-етичних норм в учнів допоміжних шкіл у процесі соціально-побутового орієнтування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед.наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / Г.І.Савицька. – К., 2007 – 21 с.

РОЗДІЛ П

Методи навчання соціально-побутового орієнтування

2.1. Класифікація методів навчання на уроках СПО

Методи навчання – це способи передачі учням знань, умінь та навичок, необхідних для самостійного життя, трудової діяльності та адаптації в сучасному суспільстві.

У спеціальній дидактиці існують різні класифікації методів:

- за джерелом одержання знань (словесні, наочні, практичні);
- за характером пізнавальної діяльності учнів (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, дослідницький);
- за дидактичними цілями (викладення нових знань, повторення, закріплення знань, методи контролю).

Найбільш прийнятною класифікацією методів навчання соціально-побутової діяльності є класифікація за джерелом одержання знань, яка відповідає трьом групам методів:

1. Словесні методи – усний виклад матеріалу вчителем (розповідь, пояснення, бесіда, робота з друкованими текстами);
2. Наочні методи – наочне сприймання учнями натуральних об'єктів, явищ та їхніх зображення (спостереження навколишньої дійсності, картин, ілюстрацій, екранних засобів, дослідів);
3. Практичні методи – досвід, вправи, навчально-виробнича праця.

Цей розподіл є досить умовним, оскільки в процесі навчання методи не використовують окремо. Так, усний виклад матеріалу, здебільшого супроводжує демонстрація різних об'єктів, виконання вправ. Наочні методи навчання неможливо використовувати без пояснення, бесіди, спостережень. Тому ефективність навчання та корегувальної роботи, щодо розумово відсталих учнів, в значній мірі залежить від органічної сполуки всіх трьох

методів. У процесі роботи вчитель повинен використовувати ті методи, які найбільшим чином сприяють розвитку і корекції пізнавальних здібностей дітей та їхньому фізичному розвитку.

2.2. Словесні методи навчання

До словесних методів навчання належать: розповідь, бесіда, пояснення, робота з друкованими текстами. Методи викладення усного матеріалу формують пізнавальний інтерес у розумово відсталих учнів, розвивають увагу, учать зосереджено слухати, розуміти звернену до них мову, потребують розумової активності, умінню встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, закономірності, залучати практичний досвід.

2.2.1. Розповідь

Розповідь – короткий послідовний виклад навчального матеріалу.

Під час розповіді на уроках соціально-побутового орієнтування учні знайомляться з різними видами домашнього господарства, виконанням санітарно-гігієнічних правил у побуті, видами транспорту та його використанням, засобами зв'язку, різними формами медичного обслуговування, з громадськими установами та організаціями.

Розповідь у спеціальній школі повинна мати цілісний, послідовний, закінчений систематизований характер, що підвищує її пізнавальну цінність, створює умови для кращого сприймання. Учитель повинен розкривати зміст матеріалу конкретно, за планом, доступною мовою, з використанням нових слів та термінів.

Експериментальні дані І.Г.Єременка свідчать, що розумово відсталі учні можуть слухати розповідь протягом 20-ти – 35-ти хвилин. Проте найбільш продуктивним терміном для сприйняття розповіді на уроках соціально-побутового орієнтування в старших класах слід уважати 20-25 хвилин. Це вимагає від учителя більш ретельної підготовки до викладення матеріалу у формі розповіді.

Розповідь повинна бути невеликою за обсягом, містити обмежену кількість нових відомостей, відповідати сучасним технологічним умовам побуту, соціальним та моральним вимогам суспільства. Викладення відомостей із господарчо-побутової діяльності слід підтверджувати прикладами, супроводжувати наочною демонстрацією, використовувати елементи бесіди.

Вимоги до розповіді:

- повинна бути простою, короткою, змістовною;
- її тривалість не повинна перевищувати 20-25 хвилин;
- розповідь повинна відповідати програмі, містити найбільш важливий матеріал, типовий для цієї теми;
- у розповіді необхідно підкреслити положення, що мають пізнавальне та виховне значення;
- вона повинна бути науковою і відповідати навчальним, виховним та корекційним завданням школи.

На жаль розповідь має недоліки:

- під час розповіді учні пасивні;
- у них слабо розвивається мислення.

2.2.2. Бесіда на уроках СПО

Бесіда – є діалогічною формою навчання. Правильно побудована бесіда не тільки дозволяє повідомити учням необхідні знання, але й сприяє розвитку мислення школярів, учить їх здійснювати аналіз, порівняння, найпростіші узагальнення, вести діалог. На уроці вона може тривати 15-20 хвилин.

Застосовують бесіда з метою активізувати уявлення, знання та досвід розумово відсталих учнів у розв'язанні таких соціальних та господарчо-побутових проблем, як додержання санітарно-гігієнічних вимог у житті і побуті людини; організація помешкання – адреса, призначення кімнат у будинку, уміння доглядати за ними, варіанти квартир, раціональне

розташування меблів, інтер'єр; торгівля – види торгівлі та правила придбання товарів, їхня вартість; родинні стосунки та правові основи шлюбу тощо.

Бесіда має значні корекційні важелі, бо активізує мислення учнів, увагу, пам'ять, мову, будить ініціативу. Під час бесіди на уроках соціально-побутового орієнтування підлітки вчаться міркувати, шукати адекватні відповіді, установлювати нові асоціації.

Бесіда може застосовуватися в процесі пояснення нового матеріалу, під час поглиблення і систематизації знань учнів, може супроводжувати екскурсію. За допомогою бесіди вчитель установлює зв'язок між новим матеріалом і тим, що вивчали на попередніх уроках.

Якщо на уроці починається робота з новим матеріалом, то в процесі бесіди вчитель прагне залучити наявний чуттєвий і практичний досвід учнів, який стосується даного питання. Він з'ясовує, що учні знають про матеріал, який вивчають, готує їх до свідомого сприймання нового навчального матеріалу.

Широко застосовують бесіду для закріплення і перевірки розуміння вивченого. Вона допомагає не тільки визначити знання розумово відсталих дітей, але й узагальнити їх, систематизувати і доповнити новими відомостями.

Успіх бесіди залежить від правильної підготовки до неї вчителя соціально-побутового орієнтування, від дотримання низки вимог до запитань учителя, відповідей учнів та організації діалогу.

Учитель готується до бесіди заздалегідь. Спочатку він підбирає фронтальні запитання до всього класу. Вони повинні бути короткими, чіткими, посильними за змістом, враховувати знання та досвід розумово відсталих дітей. Наприклад: «Які ви знаєте види міського транспорту?», «Чим відрізняється асортимент товарів в аптеці і магазині?», «Чому треба виконувати правила особистої гігієни?».

Окрім фронтальних запитань, учитель готує додаткові питання, які будять увагу учнів, допомагають краще зрозуміти наочність, визначитися з правильним вирішенням альтернативної ситуації: «Що буде, якщо ми покладемо макарони в холодну воду?», «Що треба зробити, якщо на потяг немає необхідного вам квитка в купейний вагон?».

Запитання треба ставити послідовно, щоб кожне з них було продовженням попереднього і пов'язане з ним.

Підбираючи матеріал до уроку, учитель визначає місце і обсяг відомостей, які будуть вивчати, орієнтується на вимоги до знань і вмінь учнів з відповідного розділу програми. Водночас він ураховує, що із року в рік складність матеріалу зростає. Це, в свою чергу, визначає вибір методів, прийомів та засобів навчання.

На уроках СПО бесіду використовують в процесі сюжетно-рольових ігор, виконання вправ, практичної роботи.

2.2.3. Особливості пояснення (інструктажу) на уроках СПО

Метод **пояснення** на уроках СПО застосовують тоді, коли вчителю необхідно пояснити, розтлумачити певні питання, явища, правила, закономірності, способи дій.

Наприклад, учитель пояснює, як організувати робоче місце, правила користування ножем, робочу позу, виконання правил техніки безпеки, спеціальну термінологію.

Під час пояснення в дітей активізується розумова діяльність, вони вчаться встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, закономірності, залучають набутий раніше досвід. Тому в спеціальній школі пояснення має бути чітким, лаконічним, доступним і зрозумілим розумово відсталим дітям.

На уроках соціально-побутового орієнтування пояснення можна називати інструктажем.

Інструктаж проводять з метою пояснення і показу трудових дій, спрямованих на корекцію практичної діяльності дітей з вадами розвитку.

Залежно від індивідуальних особливостей дітей спеціальної школи, складності завдання, року і класу навчання інструктаж можна подавати повністю, або частинами, поступово, у процесі виконання роботи. Інструктаж містить питання, з якими вчитель звертається до учнів, з метою активізувати їхню розумову діяльність. Питання можна ставити під час аналізу об'єкта, доцільних прийомів роботи, вибору приладдя та інструментів для роботи. Необхідно пам'ятати про те, що від постановки питання залежить бажання учнів зрозуміти завдання та способи його виконання. Тому в процесі пояснення доцільно задавати учням питання такого змісту: «Чому зуби треба чистити вранці і ввечері?», «Що буде з руками, якщо, знімаючи гарячу каструлю, не користуватися прихваткою?», «Як зрозуміти, що страва вже готова?».

В окремих випадках інструктаж можна обмежити лише словесними поясненнями. Наприклад, перед екскурсією (до магазину, аптеки, на пошту) вчитель інструктує учнів, як треба поводитися в дорозі, транспорті, магазині, на що треба звернути увагу під час екскурсії, що робити після її закінчення.

Слід зазначити, що інструктаж, як метод, вимагає від розумово відсталих учнів значної зорової, розумової та слухової напруги. Під час інструктажу учень одночасно спостерігає за діями вчителя, за тим, як він користується інструментами, і слухає його пояснення.

Ураховуючи це учитель повинен продумувати кожний інструктаж, здійснювати його простою доступною мовою, уникати складних слів висловів. Під час проведення інструктажу, вчитель повинен тримати в полі зору весь клас, перевіряти, як учні сприймають його пояснення, чи правильно засвоюють операції, прийоми роботи тощо. Щоб переконатися, що учні зрозуміли інструкцію, перед початком роботи вчитель повинен повторити її.

Інструктаж може бути: вступний, поточний та підсумковий.

Вступний – проводиться перед початком роботи. Його завдання – підготувати учнів до початку роботи. Вступний інструктаж, здебільшого, буває фронтальним, коли вчитель пояснює наступну роботу всьому класу.

Поточний – може бути фронтальним та індивідуальним. Його проводять в тих випадках, коли учні не зрозуміли завдання і допускають помилки. У такому разі вчитель повинен зупинити роботу класу, указати на допущені помилки, пояснити їх причину, продемонструвати правильний прийом чи хід виконання завдання. Потім один з учнів, який допускав помилки, повторює пояснення вчителя.

Підсумковий – проводиться після закінчення роботи. Учитель підводить підсумок уроку, відзначає кращу роботу, позитивні її сторони та недоліки в роботі. Аналізує помилки. Його мета – попередження подальших помилок.

2.2.4. Робота з друкованим текстом

Головною метою роботи з друкованим текстом є підготовка розумово відсталих учнів до самоосвіти. На початку навчання учні вчаться працювати з підручником, обов'язковою навчальною літературою. Та на уроках із соціально-побутового орієнтування створюють умови для ознайомлення з відносно доступною літературою: книгами з ведення домашнього господарства, кулінарії, ознайомлення з правилами поведінки, виконання морально-етичних та правових норм, довідниками з різних галузей побуту.

Перед учителем стоїть складне завдання – навчити дітей усвідомлено сприймати текст, аналізувати його, виділяти суттєве в прочитаному, порівнювати, установлювати часові, причинно-наслідкові зв'язки, відокремлювати знайоме від незнайомого.

Для кращого усвідомлення учнями тексту вчитель послідовно проводить наступну роботу. Перед ознайомленням із текстом педагог проводить бесіду, що повинна актуалізувати знання учнів, необхідні для свідомого засвоєння матеріалу, аналізує незнайомі слова, пояснює їх. Потім пропонує учням самостійно прочитати статтю. Для перевірки знань учнів він пропонує переказати зміст прочитаного. Щоб досягти більшої ефективності в засвоєнні школярами тексту, учитель пропонує зробити це за визначеним

планом. Значне місце в засвоєнні тексту книги займає наочність або ілюстрації. Та специфікою курсу соціально-побутового орієнтування є те, що особлива увага під час його вивчення, повинна приділятися практичному боку навчання. Учитель повинен звернути особливу увагу учнів на ті фрагменти_тексту, де викладені практичні поради, способи виконання практичних дій, матеріальне забезпечення їх виконання.

Важлива роль у навчанні розумово відсталих учнів соціально-побутовому орієнтуванню належить ознайомленню їх з такими друкованими текстами, які допомагають наблизити підлітків до умов сучасного життя.

Це газети, журнали, з яких учні можуть не тільки одержати поради, щодо ведення домашнього господарства, сучасного стилю та способу життя, але й дізнатися про вирішення соціальних, економічних, морально-етичних питань.

Значне місце серед друкованих текстів на уроках соціально-побутового орієнтування посідають ті, які стануть у пригоді молоді в їхньому самостійному житті та побуті. Це, передусім, інструкції з користування побутовою технікою. Треба відзначити, що вже в 5-му класі учні мають елементарні уявлення про роботу комп'ютера, уміють користуватися мобільним телефоном. Проте сучасна побутова техніка досить різноманітна. Це праска, пилосос, мікрохвильова піч, пральна машинка, кухонний комбайн тощо. Під час ознайомлення з інструкціями щодо користування цими приладами увагу дітей треба звернути на устаткування техніки, як відображені основні її складові, у якому порядку необхідно їх збирати. Та основну увагу треба звернути на техніку безпеки роботи з електроприладами.

Серед предметів побуту значне місце займають засоби санітарії та гігієни. Пральні порошки, засоби чищення мають свою характеристику та способи використання. Тому завдання вчителя навчити дітей уважно розглядати ту інформацію, що зображена на упаковках. Це можуть бути письмовий текст, ілюстрації, що зображують порядок та умови використання.

Вивчення інструкції з користування лікарськими препаратами має свої особливості. Учні повинні зрозуміти, що це пов'язано з їхнім життям та здоров'ям. Тому знайомство зі змістом такої інструкції повинно бути більш ретельним. Увагу учнів звертають на те, що вони повинні знати правильну назву препарату, у яких випадках використовують ці ліки. Особливу увагу звертають на дозування, спосіб використання та можливі ускладнення під час прийому. Є ліки, наприклад лікарські трави, які перед їхнім прийомом треба вміти приготувати. Учитель повинен пояснити де можна знайти потрібну інформацію, як правильно здійснити необхідні заходи і виконати вимоги.

Знайомлячись із засобами гігієни, учні дізнаються і про косметичні вироби: крем, лосьйон, шампунь, гель, скраб тощо. З інструкції підлітки можуть дізнатися, що всі ці засоби використовують строго за призначенням, і про це можна дізнатися, уважно читаючи її. Увагу дітей звертають також на ілюстрації, які пояснюють правила та особливості їх споживання.

Треба відзначити, що наведені приклади текстів написані для дорослих і не адаптовані до сприймання їх розумово відсталими дітьми. Тому, щоб навчити учнів читати й адекватно сприймати інструкції, учитель повинен дотримуватися певних етапів роботи. Спочатку педагог знайомить учнів зі змістом інструкції. Потім пропонує учням знайти саме ті місця в тексті, які більш конкретно розкривають призначення засобу. Учні зачитують та повторюють кожен фрагмент тексту окремо. Учитель уточнює, які основні характеристики має об'єкт вивчення (призначення, спосіб застосування, можливі ускладнення). Для закріплення вмінь працювати з неадаптованими інструкціями вчитель пропонує учням різноманітні приклади текстів і ставить перед ними завдання знайти необхідну інформацію.

Сучасні умови життя пропонують і такий вид інформації, як реклама. Реклама має свої переваги – надає відомості про перелік послуг і предметів, що оточують нас у побуті. Проте вона має для розумово відсталої дитини свої пастки, пропонуючи та нав'язуючи предмети, що не відповідають

дійсному стану справ. Тому завдання вчителя – навчити дітей критично відноситися до такого виду повідомлень.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Дайте характеристику класифікації методів навчання, що найбільш поширена в олігофренопедагогіці.
2. Розкрийте корекційне значення словесних методів навчання в курсі вивчення СПО.
3. Які словесні методи використовують на уроках соціально-побутового орієнтування в допоміжній школі? Розкрийте ефективність кожного з них.
4. Розкрийте особливості сприймання неадаптованих текстів розумово відсталими учнями в курсі СПО.

Завдання для самостійного виконання

1. Наведіть приклад використання пояснення на уроці СПО під час вивчення одного з розділів програми.
2. Підберіть друкований текст до одного з розділів програми курсу і розкрийте методику роботи з ним.
3. Розробіть приклад бесіди на уроці з СПО. Підготуйте різні види питань та можливі відповіді.
4. Розкрийте особливості застосування розповіді на уроках СПО. Місце розповіді, вимоги: змістовність, доступність, логічність, послідовність, переконливість емоційність.
5. Розробіть приклад фрагменту розповіді за обраною темою відповідно програми: у початкових класах, у старших класах.
6. Поясніть, в чому полягають завдання та призначення бесіди: інформація і пояснення нового матеріалу, поглиблення та систематизація знань учнів з господарсько-побутової праці, тощо.
7. Наведіть приклад словесної інструкції, що можна застосовувати під час приготування відварів та настоїв з лікарських рослин. Укажіть виконання правил техніки безпеки при роботі з окропом.

Теми для доповідей та рефератів

1. Особливості та корекційне значення застосування словесних методів на уроках СПО в спеціальній школі.
2. Специфіка застосування словесних методів навчання на уроках СПО в початкових класах.
3. Особливості використання інструкції на уроках соціально-побутового орієнтування в старших класах спеціальної школи.

Список рекомендованої літератури та корисні ресурси

4. Воронкова В.В. Социально-бытовая ориентировка учащихся 5-9 классов в специальной (коррекционной) общеобразовательной школе УШ вида / Воронкова В.В., Казакова С.А. – М.: Владос, 2006. – 76 с.
5. Гіренко Н.А. Соціально-побутове орієнтування в допоміжній школі / Н.А.Гіренко : методичний посібник [для студентів вишів та практичних працівників]. – Слов'янськ: Підпр. Моторін Б.І. - 2002. - 60 с.
6. Еременко И. Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы / И.Г.Еременко. – К.: Рад. школа, 1972. – 197 с.
2. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: учебное пособие / В.А. Липа. – Донецк: Лебідь, 2002, -327с.
1. Методичні вказівки до проведення уроків ручної праці в допоміжній школі / укл. Е.О. Білевич, В.В. Дорогий. — К., 1986. – 60 с.
2. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. – Ч.2. / В.М.Синьов . – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – 224 с.

2.3. Наочні методи навчання

2.3.1. Класифікація наочних методів та засобів навчання, що застосовуються на уроках СПО

На уроках соціально-побутового орієнтування наочність набуває значення корекційного заходу, оскільки активізує пізнавальну діяльність старшокласників, сприяє розумінню ними зв'язків між об'єктами та поняттями, що вивчаються, дає можливість засвоїти приховані від

безпосереднього сприймання якості та відношення об'єктів, що демонструються.

На уроках СПО наочні засоби навчання посідають важливе місце і визначаються способом їхнього використання.

За джерелом інформації та засобами її одержання наочні методи поділяються на 2 види:

1. Методи, що спираються на сприйняття учнями предметів та явищ (показ, ілюстрація, демонстрація).
2. Методи, які включають особистий перцептивний досвід учнів (спостереження, обстеження, досліді).

Наочні засоби за метою використання можна поділити наступним чином:

1. Наочні засоби, що пояснюють кінцеву мету роботи (заповнена квитанція, сервірований стіл, інтер'єр кімнати під час вивчення теми «Рациональне розташування меблів», лялька, яку заздалегідь закутали за темою «Догляд за немовлям»).

2. Наочні засоби, що відображають план виконання практичного завдання (предметні карти, плани-плакати, інструкції, що вказують на послідовність здійснення операцій, наприклад, приготування лікарського відвару на упаковці, приготування блюд за рецептом тощо.).

3. Наочні засоби, які демонструють виконання прийомів роботи (макети, муляжі, фотографії, малюнки, наприклад, різання, шиття, користування електроприладами та ін.).

4. Наочні засоби ілюстративного характеру (гербарій лікарських трав, план розташування місць у театрі, діафільми, довідники – телефонний довідник тощо.).

2.3.2. Види наочних методів та їх застосування

Використання на уроках соціально-побутового орієнтування наочних методів сприяє розширенню безпосереднього чуттєвого досвіду, розвитку

спостережливості, пізнанню конкретних властивостей предметів та явищ під час практичної роботи, створенню умов до абстрактного мислення

До наочних методів навчання, що використовують на заняттях СПО, належать: **демонстрація, спостереження та досліди.**

Демонстрацію, як метод навчання на уроках СПО використовують у процесі ознайомлення учнів з інструментами, приладами, прийомами виконання певних операцій (різання, прання, прасування, прибирання – користування пирососом тощо), загальним видом об'єкта за темою уроку. Демонстрація об'єктів здійснюється в їхньому натуральному вигляді або зображенні. Вибір наочного засобу залежить від дидактичної мети уроку, його корекційних завдань, змісту матеріалу та рівня розвитку дітей.

На уроці соціально-побутового орієнтування застосовують наочність що відображає кінцеву мету роботи та таку, що розкриває і деталізує окремі дії, операції. Використання допоміжної наочності сприяє формуванню в учнів чітких та детальних уявлень про об'єкт, кращому усвідомленню завдань уроку. Положення про те, що під час демонстрації треба забезпечити різні варіанти наочного зображення, набуває на уроках СПО особливого значення. Так, розказуючи про природу плям, учитель може показати учням одяг і разом з учнями встановити, що він забруднений жировими плямами, плямами від трави, грязі, чорнил.

У сучасному навчальному процесі значне місце посідають такі технічні засоби, як телевізор, проектор, комп'ютер та інші екранні засоби. Вони дозволяють спостерігати за об'єктами в русі, який супроводжується коментарями. Так, по телебаченню діти можуть подивитися передачі про здоровий спосіб життя, правильне харчування, формування родинних стосунків, догляд за дітьми. Проте водночас різні види наочної агітації нав'язують непідготовленим підліткам і таку інформацію, яку вони самотужки не здатні проаналізувати і зробити правильний висновок. насамперед це реклама, яка нерідко з порадами господарчо-побутового характеру, пропонує предмети та товари, за які не несе відповідальності

(наприклад, лікарські засоби). У таких випадках значну роль відіграють пояснення вчителя. Вони повинні бути чіткими, переконливими, змістовними та небагатослівними. Учитель повинен виділяти головне, важливе, щоб учні могли усвідомити і запам'ятати необхідну інформацію. Перегляд фільмів та передач у старших класах не повинен перевищувати 20-25 хвилин.

До демонстрації об'єктів на уроках СПО висувають низку **вимог**:

- об'єкт (а це може бути посуд, засіб для прання, пакунок з подарунком) повинен бути реалістичним, акуратним, привертати увагу розумово відсталих учнів, мати естетичний вигляд, викликати в школярів бажання виконувати цю роботу;
- зразок об'єкта, що використовують на уроці, повинен допомогти розумово відсталим учням краще зрозуміти зміст подальшої роботи, а після її закінчення порівняти зі зразком.

Види та способи використання наочності залежать від того, на якому етапі уроку її застосовують.

Ознайомлення учнів з об'єктом роботи відбувається на етапі орієнтування в завданні. Кожен предмет або прилад, що демонструється учням, вони вивчають за допомогою аналізаторів: зорового, нюхового, смакового, тактильно-рухового.

Під час ознайомлення учнів з руховою програмою вчитель повинен враховувати певні положення. Наприклад: перш ніж навчити дітей правильно користуватися кухонним ножом, учитель демонструє класу різноманітні види ножів – столовий, кухонний, той, яким обробляють м'ясо – з гострою кінцівкою, ріжуть хліб – ножом-пилкою, нарізають сир та масло (з фігурним лезом) та ін. Вчитель пояснює, що лезо має три частини: середня частина робоча, гострий кінець слугує для обробки продуктів. Педагог демонструє правильну хватку ножа, безпечне положення лівої руки під час нарізання, прийоми різання ножом.

Щоб учні краще зрозуміли призначення предмета, його особливості і складові частини, на початку роботи треба провести докладний

аналіз об'єкта. Причому спочатку навчання аналіз об'єкта проводить учитель. Наступним етапом є аналіз предмета або об'єкта, виконаний учнями за навідними питаннями вчителя. Потім учні здійснюють аналіз із частковою допомогою вчителя. І, нарешті, самостійно аналізують об'єкт майбутньої роботи.

Щоб допомогти учням краще зрозуміти об'єкт роботи, або його зображення, їм можна поставити такі запитання:

1. Що ви бачите на малюнку? Який предмет бачите перед собою? Назвіть основні елементи зображеного предмета, його другорядні частини;
2. Що, тут зроблено добре? Що вам подобається?
3. Що, на ваш погляд, тут зроблено неправильно і його треба змінити, виправити, зробити?
4. Що б ви виправили, змінили, зробили по-іншому? Чому?
5. Учитель дає оцінку відповідям учнів, виправляє помилки.

Наведена послідовність формування **вміння проводити аналіз** об'єкта на уроці СПО допомагає корегувати такі недоліки розумово відсталих дітей, як невміння орієнтуватися на приклад готового об'єкта, стереотипне, механічне виконання послідовних дій, невміння підкреслити головне і виключити несуттєві ознаки.

Логічним продовженням аналізу зразка є **планування** майбутньої роботи. Саме самостійне планування наступної діяльності та виконання роботи за наміченим планом є основною ознакою усвідомленого виконання завдання.

Дослідження (Н.П.Павлової, Г.М.Мерсіянової) доводять, що розумово відсталим учням для виконання докладного планування майбутнього трудового завдання необхідні визначені орієнтири, які допомагають їм упорядкувати окремі дії або операції, розташувати їх у доцільній послідовності. Такими планами-орієнтирами можуть бути: написана інструкція (рецепт приготування блюд, послідовність включення електроприладу – пральної машинки, мікрохвильової печі), малюнки,

технологічні карти, що відображають послідовність виконання завдання (штопання, оформлення бутерброд, кондитерських виробів).

Технологічна карта дозволяє активізувати і спрямовувати практичне мислення школярів. Ця наочність відображає основні етапи виконання завдання чи виконання комплексу завдань (наприклад: приготування страви за рецептом, правила прання різних видів білизни, здійснення генерального прибирання помешкання - кухні). Вона складається із предметних зразків окремих операцій, може мати інформацію про матеріали, устаткування, прийоми роботи. На кожному із зображених етапів предметна технологічна карта має приклад кінцевого результату праці. Кількість зразків між першою та кінцевою операціями може бути різноманітною.

Наприклад, тема: «Заварювання чаю», 5 клас, розділ «Культура харчування та технологія приготування кулінарних страв», може бути зображена на плакаті в малюнках таким чином:

1 операція: вибрати вид або сорт чаю;

2 операція: скип'ятити в чайнику воду;

3 операція: сполоснути заварний чайник окропом;

4 операція: насипати чай і залити окропом на одну третину об'єму;

5 операція: накрити чайник серветкою і дати йому постояти 5 хвилин;

6 операція: налити заварений чай в чашку (склянку) на $\frac{1}{4}$ об'єму;

7 операція: долити окріп так, щоб рівень чаю не доходив до краю на 1 сантиметр.

Технологічну карту на уроках СПО можна також застосовувати, щоб пояснити учням як зорієнтуватися в послугах залізничного вокзалу, обрати правильний маршрут, види транспорту тощо. Правила користування міським транспортом можна розглянути на прикладі поїздки в метро. Ця карта повинна відображати дії в такій послідовності:

- купити талон (картку);
- ознайомитися зі схемою метро міста, вибрати маршрут;
- сплатити проїзд через турнікет;

- зійти сходами ескалатора;
- увійти до вагона потяга;
- вийти з вагона та піднятися ескалатором до міста.

На технологічній карті важливо показати значення додержання правил культурної поведінки в громадських місцях. Особливу увагу необхідно приділяти техніці безпеки з користування турнікетом, ескалатором, умінню читати та виконувати рекомендації дороговказів.

Предметна технологічна карта може бути використана як для пояснення послідовності виконання операцій, так і з метою перевірки знань учнів щодо послідовності виконання завдання. Її можна застосовувати в процесі здійснення індивідуальної допомоги учням, якщо вони відчують утруднення під час виконання окремих операцій чи завдань.

За допомогою предметних технологічних карт педагог навчає дітей правильно називати технологічні операції, трудові прийоми, деталі предметів тощо.

Характерним для методу демонстрації на уроках СПО є те, що вчитель демонструє не тільки зразки, інструменти, таблиці, але й дії, пов'язані з виконанням тієї чи іншої операції. Показ можна здійснювати **фронтально** (для всьому класу) і **індивідуально** (для 1-го – 2-х учнів).

В процесі демонстрації наочних засобів, інструментів, прийомів роботи, учитель повинен урахувати, що розумово відсталим дітям складно розглядати об'єкт і уважно слухати вчителя. Тому на уроці необхідно виділяти час, щоб учні могли роздивитися об'єкт, який демонструється. Аби переконатися, що учні правильно зрозуміли матеріал, після його пояснення необхідно викликати 2-ох – 3-ох учнів, щоб вони повторили пояснення.

Послідовність виконання завдання може бути відображена і в словесній інструкції.

Спостереження та досліди проводять на заняттях із СПО в тісному взаємозв'язку з практичною роботою. В процесі дослідів та спостережень

учні безпосередньо вивчають особливості предметів та матеріалів, які використовуються в роботі.

Під час спостережень та дослідів розумово відсталі учні привчаються докладно розглядати предмети та явища, учаться робити правильні причинно-наслідкові висновки. При цьому підвищується активність учнів, виховується наполегливість, формуються вміння доводити почату справу до кінця. Як правило, засоби наочності, зокрема спостереження і досліди, передують виконанню практичної роботи, допомагають зрозуміти завдання, пояснюють, чому треба робити так, а не інакше.

Наприклад, учитель може спитати в учнів:

1. Чи правильно буде показувати термометр температуру, якщо перед його використанням не струсити ртутний стовпчик ?
2. Чому макаронні вироби ми засипаємо в окріп і потім промиваємо холодною кип'яченою водою?
3. Що станеться, коли в процесі прасування шерстяних речей ми не будемо використовувати спеціальну бавовняну тканину?

Спостереження та досліди вчитель планує заздалегідь, під час складання календарного плану.

Якщо педагог, з певних причин, не може організувати для учнів індивідуальні спостереження, то він повинен сам продемонструвати експеримент перед класом. До початку проведення спостереження учням ставлять питання, на яке в ході дослідження, вони повинні одержати відповідь. Далі вчитель детально пояснює виконання завдання. Експеримент діти повинні закінчити одночасно й одержати однакові висновки.

Приставаючи до експерименту, учні повинні розуміти, в чому саме вони повинні переконатися, щоб одержати відповідь на поставлене питання. Так, учням сьомого класу можна запропонувати провести експеримент, який підтверджує, що не можна в гарячій воді разом прати кольорові та білі речі. Для цього учням треба роздати серветки з білої та фарбованої тканини і запропонувати намочити їх у гарячій воді. Навіть якщо вода після фарбованої

тканини залишилася прозорою, учні повинні поєднати серветки та викрутити їх разом і через декілька хвилин подивитися. Біла тканина зафарбується від кольорової. Учні повинні зробити висновок, що різні за кольором речі треба прати окремо.

Та перш ніж запропонувати дітям роботу, учитель повинен сам заздалегідь, напередодні провести пробні досліди. Це надасть йому можливість уникнути тих труднощів, з якими можуть стикнутися учні в процесі роботи, а також урахувати, скільки часу необхідно виділити для проведення експерименту.

Закінчується проведення досліду фіксацією результатів. У своєму зошиті учні записують одержані результати, роблять висновки, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки, виконують малюнки.

Використання наочних методів на уроках СПО впливає на розвиток в учнів з особливими потребами спостережливості, пам'яті, довільної уваги, учить їх умінню бачити об'єкти в розвитку, аналізувати їх, установлювати причинно-наслідкові зв'язки, сприяє збагаченню побутового досвіду.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Визначте корекційну роль використання наочних методів навчання в процесі вивчення курсу СПО.
2. Охарактеризуйте наочні засоби за метою використання.
3. Розкрийте значення проведення спостережень та дослідів для опанування побутовим досвідом на уроках СПО.
4. Назвіть вимоги до демонстрації та особливості її проведення на етапі орієнтування в завданні СПО та умови їх проведення.
5. Розкрийте методика формування роботи з наочними засобами на етапі планування діяльності на уроках СПО

Завдання для самостійного виконання

1. Наведіть приклади спостережень, які ви можете запропонувати на уроці в початкових класах (в старших класах).

2. Розкрийте особливості використання технологічної карти під час планування наступної роботи із соціально-побутового орієнтування за обраною темою відповідно програми: а) в початкових класах; б) в старших класах.
3. Підберіть та назвіть наочні засоби, що включають перцептивний досвід учнів.
4. Які наочні засоби можна запропонувати учням для засвоєння рухової програми господарської діяльності.
5. Розкрийте особливості формування вмінь аналізувати об'єкт наступної роботи на уроці СПО.

Теми для доповідей та рефератів

1. Корекційно-розвивальні функції наочності на уроках СПО.
2. Види та особливості використання технічних наочних засобів в процесі формування практичного досвіду господарчо-побутового характеру.
3. Особливості проведення спостережень на уроках СПО в молодших класах спеціальної школи.

1. Список рекомендованої літератури та корисні ресурси

1. Воронкова В.В. Социально-бытовая ориентировка учащихся 5-9 классов в специальной (коррекционной) общеобразовательной школе УШ вида / Воронкова В.В., Казакова С.А. – М.: Владос, 2006. – 76 с.
2. Гіренко Н.А. Соціально-побутове орієнтування в допоміжній школі / Н.А.Гіренко : методичний посібник [для студентів вишів та практичних працівників]. – Слов'янськ: Підпр. Моторін Б.І. - 2002. - 60 с.
3. Еременко И.Г. Олигофренопедагогика / И.Г. Еременко. – К.: Вища школа, 1985. – 324 с.
4. Еременко И. Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы / И.Г.Еременко. – К.: Рад. школа, 1972. – 197 с.
5. Методичні вказівки до проведення уроків ручної праці в допоміжній школі / укл. Е.О. Білевич, В.В. Дорогий. — К., 1986. – 60 с.

- б. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. – Ч.2. / В.М.Синьов . – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – 224 с.

2.4. Практичні методи

2.4.1. Корекційно-розвивальне значення формування практичних навичок господарчо-побутової діяльності в розумово відсталих учнів

Практичні методи навчання займають одну з провідних позицій в навчальному процесі спеціальної школи.

Особливості психофізичного розвитку розумово відсталих дітей зумовлюють такі характерні вади в процесі трудової діяльності, як невміння орієнтуватися в завданні, планувати свою роботу, звітувати про виконані дії. Їм складно працювати за визначеною інструкцією, доводити діяльність до кінцевого результату, самостійно і правильно використовувати теоретичні знання в процесі виконання практичного завдання.

Практична діяльність школярів з особливими потребами в навчанні спрямована на формування в них знань та вмінь, які сприяють практичній підготовці учнів до самостійного життя та праці, розширенню й активізації в них соціального досвіду, адаптації та успішній інтеграції у суспільство.

Ще Е.Сеген, приділяючи важливе значення трудовому навчанню та вихованню розумово відсталих дітей, пропонував працю навіть тим ідіотам, чиє забезпечене положення дозволяло вести їм життя без піклувань: «Привити розумово відсталій дитині нормальні звички, здатність до фізичної та розумової праці – означає надати їй як можна більше подібності з нормальною, обдарованою та добре вихованою дитиною».

На корекційно-розвивальному значенні практичної діяльності, зокрема й господарчо-побутової, наголошували Б.І. Пінський, С.Л. Мірський, В.І. Бондар, Н.П. Павлова, Г.М. Мерсіянова, К.М. Турчинська, Г.М. Плешканівська, Н.П. Вайзман, В.Ю. Карвяліс та ін. Вони вважали, що в процесі трудової практичної діяльності в розумово відсталих учнів удосконалюються рухові навички, їх узгодженість, стає

більш швидким темп рухів, їхня точність. Розвиваються зорові, тактильно-рухові аналізатори, удосконалюється зорова пам'ять, кінестетичні відчуття, формуються загально-трудова вміння (орієнтування в завданні, планування, самоконтроль, перенесення минулого досвіду).

У процесі виконання різних видів наочно-практичної діяльності в учнів формуються навички самостійного абстрактно-логічного мислення. Це проявляється у вмінні самостійно мислити, орієнтуватися в новій ситуації, розв'язувати складні завдання.

Виконання трудового завдання передбачає не лише засвоєння операційних навичок, але і вміння здійснювати розумові дії (орієнтуватися в завданні, планувати хід його виконання, виконувати різноманітні обчислювальні, контрольні операції, користуватися різноманітними інструкціями, технічними картами), тобто визначати технологічний процес, установлювати причинні залежності під час його виконання. Предметно-практична діяльність на уроках СПО створює умови для формування в розумово відсталих учнів умінь аналізувати, узагальнювати, синтезувати, установлювати причинно-наслідкові зв'язки в процесі виконання практичних дій господарчо-побутового характеру. Все це сприяє корекції недоліків та подальшому розвитку пізнавальної діяльності школярів, що мають проблеми в навчанні.

2.4.2. Організація та методика проведення практичних робіт

До практичних методів навчання, що використовуються на уроках соціально-побутового орієнтування, належать спеціальні вправи та практичне виконання трудових завдань.

Вправи – багаторазове повторення навчальних дій з метою вироблення вмінь та навичок. На уроках СПО вправи проводяться при виконанні невеликих завдань. Це вправи для вироблення правильної осанки в положенні сидячи, стоячи, чищення зубів, розчісування волосся, вправи у нарізанні овочів ручним способом, прасуванні білизни тощо.

Під час виконання вправ учні здійснюють різноманітні рухові прийоми. Для того щоб учні опанували той чи інший прийом, учитель на

початку здійснює його фронтальний показ. Педагог спочатку пояснює призначення прийому, потім розглядає з дітьми інструмент, за допомогою якого виконується прийом, і, нарешті показує рухову програму цього прийому.

Наприклад: Приготування салату (розділ «Культура харчування», 7 клас).

Для приготування салату відварені овочі треба нарізати кубиками.

Учитель пояснює: 1) Чому овочі нарізають кубиками; 2) З'ясовує з дітьми, яким інструментом виконується прийом (ножем); 3) Розказує, з яких частин складається ніж; 4) Показує, якою частиною леза краще різати, правильну хватку ручки ножа та безпечне положення лівої руки, що тримає овочі.

Після фронтального показу необхідно провести вправи на ознайомлення з правильним прийомом нарізання. Оскільки новий прийом учням відразу виконати складно, доцільно його розділити на більш прості частини і потренуватися.

Під час навчання практичним діям (нарізання овочів) учитель спочатку показує, як виконується прийом в робочому темпі, потім в уповільненому і наприкінці знову в робочому.

Щоб учні краще зрозуміли різноманітний ілюстративний матеріал в процесі засвоєння виконання деяких вправ, учитель може звернутися до використання такої наочності. Для навчання учнів виконувати вправи правильного чищення зубів, вчитель демонструє дослід з гребінцем, на зубцях якого закріплена смужка вати. Вчитель показує, як за допомогою зубної щітки вата із зубців гребінця повністю прибирається, і пояснює, що саме рухи щітки зверху донизу сприяють кращому чищенню зубів.

Перед виконанням вправ учитель наголошує на те, що саме слід звернути увагу при виконання трудових дій. В процесі виконання учнями тренувальних вправ учитель відмічає характерні помилки в їхніх діях. Якщо декілька учнів допускають аналогічну помилку, щоб в учнів не виробився

невірний прийом, учитель зупиняє роботу класу, і знову пояснює та демонструє рухову програму. Після цього педагог викликає учня, який повторює правильні дії. Після цього клас продовжує роботу.

На даному етапі вчитель може проводити аналіз характерних помилок не лише на об'єктах роботи учнів, але й за допомогою наочних посібників, які відображають правильне і деформоване виконання прийому.

Під час відпрацювання тренувальних вправ учитель повинен націлювати учнів на те, щоб вони могли дати словесний звіт про свою роботу. Це свідчить про свідоме та самостійне виконання прийому.

У процесі організації вправ необхідно передбачити предмети та засоби, які допоможуть дітям краще засвоїти матеріал. Так, тренування правильної осанки, стояння, сидіння, ходьба найбільш результативно проходять перед дзеркалом, у якому учні бачать свої пози та рухи. Вправи з підрахунку показників лічильника електроенергії краще здійснювати безпосередньо при оформленні відповідної квитанції.

Практична діяльність на уроках СПО. В більшій частині розділів курсу СПО передбачено виконання практичних робіт. Кожен учень, незалежно від його інтелектуальних та фізичних можливостей, повинен оволодіти основними способами догляду за одягом, приготування їжі, навчитися складати ділові папери, надавати першу медичну допомогу.

Навчання дітей умінням виконувати практичне трудове завдання передбачає:

- формування в учнів умінь орієнтуватися в трудовій діяльності (уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати);
- навчання учнів планувати практичну діяльність;
- розвиток в учнів уміння здійснювати самоконтроль у процесі виконання практичного завдання;
- формування в учнів умінь застосовувати знання на практиці.

Орієнтування в завданні – попереднє ознайомлення учнів зі змістом діяльності. Ознайомлення учнів з об'єктом роботи є важливим моментом підготовки школярів до виконання подальшого практичного завдання.

Учні повинні знати, над чим вони будуть працювати, які їм потрібні матеріали, інструменти, яким чином будуть здійснювати діяльність, чим будуть керуватися (інструкційною картою, малюнком, словесною інструкцією, зразком), з чим порівнювати свою роботу.

Отже основною умовою інтелектуалізації практичної діяльності учнів є цілеспрямована підготовка їх до виконання подальшого завдання, ознайомлення їх зі змістом подальшої діяльності, актуалізація знань, умінь та навичок.

Орієнтування в завданні передбачає аналіз об'єкта, а саме: визначення зовнішнього вигляду об'єкта, його складових, в чому полягає результат роботи.

Наприклад, вивчення теми «Перша допомога при ранах», розділ «Медична допомога», 8 клас. Учні дізнаються, що рана – це пошкодження шкіри та слизової оболонки, яке супроводжується кровотечею. Рани бувають різні, рублені, колоті, укушені, рвані, вдарені, вогнестрільні. Усі рани інфіковані мікробами. Мікроби можуть визвати ускладнення – запалення, гангрену, тощо. Щоб уникнути ускладнень, рану необхідно обробити, зупинити кровотечу, накласти стерильну пов'язку. Пов'язку накладають залежно від того, де розташована рана. Щоб накласти пов'язку необхідно мати такі засоби медичної допомоги: дезінфікуючий розчин, стерильну серветку, яку накладають безпосередньо на рану, вату, бинт. Розташовують все це у наступному вигляді:

- 4 – бинт;
- 3 – вата;
- 2 – стерильна серветка;
- 1 – рана.

Саме це і буде об'єктом роботи за даною темою.

Планування майбутньої роботи. Після того, як учні засвоїли кінцеву мету своїх трудових дій, вони переходять до засвоєння плану роботи. План містить послідовність та зміст усіх етапів роботи. Уміння планувати свою роботу та виконувати її за планом є однією з найбільш суттєвих ознак свідомого виконання роботи, характерним показником ступеня самостійності працюючого.

Так, для того щоб правильно перев'язати рану й одержати бажаний результат необхідно, виконати дії у такому порядку:

- старанно вимити руки з милом;
- обробити рану дезінфікуючим розчином (марганцю, перекисом водню);
- помазати краї рани йодом (цей засіб вбиває мікроби);
- накрити стерильну пов'язку (індивідуальний пакет), не торкаючись руками до внутрішньої поверхні;
- зафіксувати її бинтом відповідно до місця враження (як показано на таблиці).

Навчити учнів складати план виконання практичного завдання - одна з найважливіших умов підготовки їх до самостійної практичної діяльності.

У спеціальній літературі планування трудової діяльності розглядають з погляду особливостей розумової діяльності учнів допоміжної школи, а процес навчання плануванню - з точки зору його корекційної спрямованості. Цей процес передбачає такі етапи.

На початку навчання плануючій діяльності, учні виконують завдання за планом, запропонованим учителем. На цьому етапі педагог не лише пояснює послідовність та зміст роботи, але й повністю її показує практично.

Наступним етапом навчання є складання плану в колективній бесіді. Потім учні вчаться планувати хід роботи з частковою допомогою вчителя. Заключним етапом складання плану виконання завдання є самостійне планування майбутньої роботи.

Значну допомогу в складанні плану роботи надає дидактичний матеріал, що сприяє активізації практичного мислення учнів. Це предметні, технологічні картки, що відображають господарчо-побутову діяльність на різних етапах її здійснення. Технологічна карта може надавати інформацію не тільки про перебіг операцій, але й відображати пристосування для роботи, способи їх використання, правила техніки безпеки. Ефективним методом формування у розумово відсталих школярів уміння планувати господарчо-побутову роботу є складання письмових планів.

Здійснення самоконтролю – це найважливіший показник усвідомленого та якісного виконання практичного завдання. Самоконтроль належить до контролюючих дій школяра і включає оцінювання своєї діяльності з погляду: чи все виконано, чи все виконано правильно, в чому полягають помилки, яким чином їх можна виправити.

Самоконтроль тісно пов'язаний з розвитком уваги і є показником саморегулювання діяльності. Контролюючи, перевіряючи себе, дитина навчається виправляти свої помилки. М.І.Пирогов, який присвятив спеціальну працю аналізу особистих помилок, вважав, що людина повинна насамперед аналізувати ланцюг особистих помилок.

Самоконтроль у розумово відсталих дітей розвинений недостатньо. Їм притаманні інертність мислення, складність переключення з одного виду праці на інший, грубі порушення емоційно-вольової сфери. Характерним для них є те, що допускаючи на якомусь етапі помилку, учень не виправляє її, а продовжує роботу, підганяючи результат до зразка. Тому, щоб уникнути помилок у роботі, учень повинен періодично порівнювати свою роботу зі зразком.

Розрізняють контроль попередній, поточний (в процесі роботи) та заключний. **Попередній** контроль пов'язаний з ознайомленням учнів з умовами роботи. Визначається об'єкт роботи, завдання, вимоги до її виконання, інструменти та устаткування.

Поточний контроль спрямований на точність виконання завдання та окремих його операцій, що здійснюються у визначеній послідовності.

Підсумковий або **заключний** контроль відбивається в повноті та якості виконання практичної діяльності.

Показником якості практичної діяльності є виконання рухової програми. Тому важливо вже на перших етапах привчати учнів слідкувати за своїми руховими діями і контролювати правильність їх здійснення.

У структурі побутової діяльності значне місце належить контрольним діям, спрямованим на перевірку виконання технологічного процесу. Найбільш ефективний шлях засвоєння учнями контрольних дій в процесі практичного виконання завдання – формування у них «покрокового» способу контролю. Учні починають виконувати нову операцію після того, як учитель ознайомив їх з нею. Після закінчення операції вони порівнюють одержаний результат зі зразком, і, якщо необхідно, виправляють допущені помилки. І тільки після цього починають знайомитися з наступною.

Значних результатів при формуванні навичок самоконтролю можна досягти за умови, що вчитель, помітивши помилку учня, не вказує на неї, а за допомогою навідних питань підводить його до того, щоб він сам знайшов і прийняв правильне рішення для її виправлення.

Проте проведення самоконтролю неможливе, якщо учень не має зразка, результату, якого він прагне отримати. І тут головну роль відіграють наочні засоби, які відображають зразки, еталони, допомагають старшокласникам уявити кінцевий результат роботи та виготовлення продукту на різних його етапах.

Здійснення контролю може бути опосередкованим та безпосереднім. Опосередкований контроль здійснюється за допомогою вимірювальних приладів. На уроках СПО це можуть бути вимірювальний стакан, сантиметрова смужка, ваги. Безпосередній (або окомірний) здійснюється за допомогою аналізаторів – зору, слуху, відчуттів, нюху. Т.В.Варьонова зазначала, що окомірну оцінку краще формувати у розумово відсталих учнів

на основі порівняння об'єкта, який виготовляється, з еталоном. Таким еталоном на заняттях з СПО можуть бути ширина долоні, висота пальця руки, зріст учня, висота та довжина столу.

На жаль, традиційно самоконтроль замінюється контролем учителя. При цьому учня націлюють, переважно, на кінцевий контроль, знижуючи при цьому роль «покрокового», «поопераційного» контролю.

Колективні (бригадні) та індивідуальні форми організації практичної роботи. Здебільшого практичну роботу на уроках СПО організовують з використанням бригадної форми навчання. На перших уроках учитель розподіляє учнів на бригади (по 4-5 осіб) і призначає бригадирів. Для того щоб навчити бригадира виконувати свою роботу спочатку учитель виступає бригадиром однієї з бригад та інструктує бригадирів-учнів. В ході практичної роботи кожен бригадир повинен теж виконувати частину загального завдання.

Учитель керує не лише бригадами. В процесі практичної роботи він слідкує за всіма учнями, пояснює та дає вказівки окремим школярам, допомагає їм, контролює виконання санітарно-гігієнічних вимог та правил техніки безпеки.

Учитель повинен прагнути до того, щоб кожен учень засвоїв весь хід виконання завдання та побував у ролі бригадира. Наприклад, якщо на одному занятті учень мив та чистив овочі для супу, то на іншому він пасерує овочі та заправляє перші страви. Бригадну форму навчання застосовують під час виконання таких завдань, як приготування їжі, прибирання помешкання. Проте може бути використана і в процесі виконання однакових завдань (чистка, миття посуду тощо).

Учитель повинен підтримувати в кожному учні бажання стати бригадиром. Водночас великого значення набуває вимога, яка полягає в тому, що бригадиром може стати старанний та акуратний учень, який успішно виконує завдання. Учні, які зазнають труднощів під час виконання завдання

також можуть бути обраними бригадирами, але під час виконання більш простих або аналогічних завдань.

Для активізації учнів та оцінки їхніх знань та умінь доцільно організувати змагання між бригадами або індивідуальні змагання.

Індивідуально учні виконують завдання під час вивчення таких розділів, як «Особиста гігієна», «Догляд за одягом та взуттям», «Родина». Це вироблення правильної осанки, чищення зубів, заповнення бланків, оформлення документації.

Виконання санітарно-гігієнічних норм та правил техніки безпеки в процесі виконання практичних робіт. Значне місце на уроках СПО належить засвоєнню правил техніки безпеки під час користування нагрівальними електричними, механічними побутовими приладами та пристосуваннями, колючими та ріжучими предметами, окропом.

Під час виконання практичних робіт необхідно постійно привчати дітей дотримуватися індивідуальних санітарно-гігієнічних норм та правил техніки безпеки. На виконання цих правил учитель звертає увагу протягом усього уроку: перед початком роботи, доцільно повторити правила техніки безпеки та виконання санітарно-гігієнічних норм (або окремих пунктів) в процесі практичної роботи, і на заключному етапі під час підведення підсумків уроку.

Характерним для курсу соціально-побутового орієнтування є те, що використання практичних методів полягає передусім в усвідомленні учнями соціальної мети своєї праці. Тому доцільно використовувати досвід, що набувають учні на уроках СПО в процесі суспільно-корисної виробничої діяльності школи: під час ремонту шкільного майна, прибирання шкільних приміщень, у підсобному шкільному господарстві тощо.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Чому використання практичних методів є важливою умовою досягнення ефективності та результативності навчання розумово відсталих школярів?

2. У чому полягають особливості організації бригадної та індивідуальної роботи на уроках СПО, коли вони використовуються?
3. У чому полягає особливість формування навичок господарсько-побутового характеру в процесі виконання вправ.
4. Визначте особливості здійснення самоконтролю в процесі виконання трудового завдання господарчо-побутового характеру.
5. Назвіть роль та місце, яке відводиться виконанню санітарно-гігієнічних норм та правил з техніки безпеки в процесі господарчо-побутової діяльності.

Завдання для самостійного виконання

1. Наведіть приклад фрагменту уроку, на якому застосовуються індивідуальні форми роботи при виконанні практичних завдань.
2. Розробіть фрагмент уроку, на якому застосовуються колективні форми роботи при виконанні практичних завдань.
3. Розкрийте методику та організацію проведення вправ з формування у учнів навичок господарчо-побутової праці на уроках СПО в залежності від періоду навчання.
4. В чому полягає вивчення техніки безпеки та формування у розумово відсталих учнів вмінь користуватися нагрівальними електричними та механічними приладами, колючими та різучими предметами.

Теми для доповідей та рефератів

1. Корекційно-розвивальне значення формування практичних навичок господарчо-побутової діяльності у розумово відсталих учнів.
2. Формування практичної діяльності побутового характеру у учнів спеціальної школи на уроках СПО.
3. Здійснення між предметних зв'язків під час організації та проведення практичних робіт побутового характеру в процесі вивчення курсу СПО.

Список рекомендованої літератури та корисні ресурси

1. Бондар В. І. Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності / В.І.Бондар. – К.: Радянська школа, 1998. – 128 с.

2. Гіренко Н.А. Соціально-побутове орієнтування в допоміжній школі / Н.А.Гіренко : методичний посібник [для студентів вишів та практичних працівників]. – Слов’янськ: Підпр. Моторін Б.І. - 2002. - 60 с.
3. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: учебное пособие / В.А. Липа. – Донецк: Лебідь, 2002, -327с.
4. Максименко С. Д. Психология формирования трудовых умений школьников / Максименко С. Д., Бондарь В. И., Бех И. Д. – К.: Рад. школа, 1980. – 110 с.
5. Мерсиянова Г.Н. Выполнение практических заданий учащимися учащимися вспомогательной школы / Г.Н.Мерсиянова. – К.: Рад. Школа, 1985. – 81 с.
6. Методичні вказівки до проведення уроків ручної праці в допоміжній школі / укл. Е.О. Білевич, В.В. Дорогий. — К., 1986. – 60 с.
7. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. – Ч.2. / В.М.Синьов . – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – 224 с.

С. 53- 67 КАРТИНКИ

РОЗДІЛ Ш

Організаційні форми навчання соціально-побутового орієнтування

3.1. Урок – основна форма навчально-виховної роботи з формування навичок господарчо-побутової праці

3.1.1. Тематичне планування під час вивчення курсу з СПО

Важливим завданням спеціальної школи є підготовка дітей з вадами інтелектуального розвитку до самостійного життя та праці в суспільстві. Це завдання виконується комплексно, в протязі всього навчально-виховного процесу школи. Провідна роль під час вирішення даної проблеми належить спеціальним корекційним заняттям із соціально-побутового орієнтування.

На заняттях з СПО учні одержують знання про різні сфери життя та діяльності людини, набувають практичних умінь, що дозволять їм після закінчення школи успішно адаптуватися відповідно до норм та правил суспільного життя.

Навчальний матеріал, яким повинні оволодіти діти протязі курсу навчання, а саме з 1-го по 10-й клас поділений за розділами: «Основи гігієни», «Соціальна орієнтація», «Догляд за одягом та взуттям», «Культура харчування та технологія приготування кулінарних страв», «Торгівля», «Догляд за житлом», «Культура поведінки», «Родина. Родинні стосунки», тощо.

Кожен розділ охоплює кілька тем, на вивчення яких відведена визначена кількість годин. Наприклад, у 6-му класі на вивчення розділу «Торгівля» відведено 4 години, «Догляд за одягом та взуттям» - 8 годин, а на «Культуру харчування та технологію приготування кулінарних страв» - 16 годин.

За таких умов тематичне планування здійснюється наступним чином. Розділ, на який програмою відведено 3-4 години, проходять повністю протягом однієї чверті. А матеріал, який вивчається 6 і більше годин, треба планувати на 2-3 чверті. Це створює умови для організації неодноразового повторення даного матеріалу.

Але при цьому необхідно враховувати логічний зв'язок тем, вимоги школи, сезонні зміни тощо. Окрім цього, треба передбачити розділи «Повторення» та «Дидактичні матеріали».

До проведення занять з СПО пред'являються ті ж вимоги, що й до інших уроків: чітко сформульовані тема та завдання уроку відповідно до програми; продумані форми викладення теоретичного матеріалу, його об'єм; раціональні методи та прийоми закріплення навчального матеріалу (практичні роботи, вправи, сюжетно-рольові ігри); способи закріплення отриманих знань.

Необхідно передбачити методичні прийоми, що забезпечують пізнавальну та трудову активність учнів, визначити зв'язок заняття з життям, продумати взаємовідношення колективних та індивідуальних форм роботи на уроці. Обов'язковою умовою занять з СПО є їхня корекційна спрямованість та виховний характер.

3.1.2. Мета та завдання уроків СПО

Мета – це загальні результати, до яких повинні прийти вчитель та учні під час уроку. У процесі підготовки до уроку вчитель повинен чітко уявляти його мету, сформулювати її в плані та конспекті уроку. Наприклад: 1. Тема «Здорове харчування» (розділ «Гігієна харчування», 1 клас). Мета: Дати першокласникам уявлення про правила здорового харчування. 2. Тема «Прання одягу з шерстяних тканин» (розділ «Догляд за одягом», 8 клас). Мета: Навчити учнів правильно прати одяг із шерстяних тканин.

Мета передбачає розв'язання визначених, поставлених саме перед цим уроком завдань. В спеціальній школі це навчальні, розвивальні та виховні завдання.

Оскільки головна спрямованість уроку СПО передбачає корекцію розумових та фізичних недоліків учнів з вадами розвитку, то й його завдання формулюються як корекційно-навчальні, корекційно-розвивальні та корекційно-виховні.

Корекційно-навчальні завдання на уроках СПО повинні стимулювати навчально-пізнавальну діяльність розумово відсталих учнів до знань, що сприяють адаптації в навколишньому світі й оволодінню певними трудовими навичками. На уроці повинні виконуватися лише ті завдання, які можуть реалізуватися саме на матеріалі даного уроку. Наприклад: ознайомити учнів з видами поштових відправлень; дати уявлення учням про складові бюджету сім'ї; навчити учнів відварювати яйця, готувати яечню; навчити школярів годувати немовля із соски.

Корекційно-розвивальні завдання передбачають виправлення та розвиток рухової, інтелектуальної та емоційно-вольової сфери розумово відсталих учнів. Розвиток пам'яті, уваги, пізнавальних інтересів реалізується під час ознайомлення дітей з об'єктом роботи, плануванням наступного виконання завдання, осмисленням та самостійним його виконанням. Їх можна сформулювати наступним чином: навчити учнів правилам та періодичності годування немовляти; познайомити учнів з морально-етичними нормами стосунків у сім'ї, уміти аналізувати різноманітні сімейні ситуації, давати їм правильну оцінку; навчити учнів сервірувати стіл, підбирати посуд відповідно до його призначення; учити послідовності прибирання житлових приміщень.

Виховними завданнями в процесі вивчення курсу СПО є ті, що найкраще сприяють соціально-побутовій та соціально-трудою адаптації розумово відсталих дітей. Це, насамперед, цілеспрямоване формування позитивних якостей особистості, світогляду, моральних переконань, етичної

та естетичної культури. Тому задача педагога вивчати та аналізувати проблеми соціальної інтеграції дітей з вадами розвитку, умови та можливості її вивчення. Це допоможе ефективно будувати процес навчання, створювати умови для формування самостійності в процесі трудової діяльності, зокрема й тієї, що пов'язана із самообслуговуванням. Формулювати виховні завдання можна так: виховувати в учнів уміння раціонально харчуватися, виховувати в них розумне відношення до свого організму; прищеплювати учням санітарно-гігієнічні навички в процесі приготування їжі; формувати навички культурної поведінки за столом.

3.1.3. Види занять з курсу СПО

Основною формою навчання соціально-побутового орієнтування є урок. Між тим організація навчальної роботи передбачає застосування й інших форм. Найбільш ефективними можна вважати виконання практичного завдання, екскурсію та моделювання реальної ситуації (сюжетно-рольова гра).

Заняття, на яких учні виконують різноманітні практичні роботи, організуються за наступною схемою:

Схема 1

1. Організація учнів.
2. Повідомлення чи повторення теоретичних відомостей.
3. Повідомлення теми та завдань уроку.
4. Ознайомлення з об'єктом роботи
5. Складання плану роботи.
6. Вправи на ознайомлення з правилами та прийомами роботи.
7. Виконання практичної роботи.
8. Оцінка якості виконаної роботи.
9. Підведення підсумків.

Наступна схема може слугувати прикладом організації та проведення сюжетно-рольової гри або виконання вправ. Відмінність полягає у тому, за допомогою яких методичних прийомів здійснюється закріплення одержаних знань.

Схема 2

1. Організація учнів.
2. Повідомлення теми та завдань уроку.
3. Повідомлення теоретичного матеріалу.
4. Вправи на закріплення вмінь.
5. Запис у зошиті. Підведення підсумків.

Структура занять, на яких проводиться екскурсія, відрізняється від інших. Такі уроки проводять за певною схемою:

Схема 3

1. Організація учнів.
2. Вступна бесіда та повідомлення теми і завдань екскурсії.
3. Повторення правил дорожнього руху.
4. Екскурсія в установи, на підприємства, до магазину.
5. Заключна бесіда.

Під час підготовки та проведення екскурсії необхідно звернути увагу на те, що екскурсія - це, здебільшого, похід або поїздка, тому треба запланувати повторення правил поведінки на дорогах та у транспорті.

3.1.4. Структура уроку СПО

Урок повинен бути побудований таким чином, щоб на кожному його етапі вирішувалися ті чи інші завдання програми. Залежно від цього вчитель відводить визначену кількість часу на повідомлення нових відомостей, повторення вивченого, виконання вправ. Та більшу частину уроку повинна займати практична робота.

Урок СПО в спеціальній школі включає три основні етапи: підготовчий етап, основний етап та заключний етап уроку.

Підготовчий етап уроку передбачає підготовку колективу учнів та робочого місця.

Оскільки дітям з вадами розвитку необхідні перехід, адаптація з одного виду діяльності до іншого, учитель СПО повинен використовувати на початку уроку такі методичні прийоми, які сприяють приведенню нервово-психічної сфери учнів до оптимального стану, що дозволяє їм продуктивно працювати на уроці. Це можуть бути наочні засоби (таблиці, плакати, побутові прилади), слово вчителя (бесіда, розповідь). Важливим моментом у підготовці учнів до уроку є спеціальний одяг та виконання санітарно-гігієнічних правил, особливо під час вивчення таких тем, як «Догляд за немовлям», розділів «Харчування», «Медична допомога», «Догляд за житлом».

Підготовка робочого місця передбачає вибір необхідних матеріалів, приладів, продуктів харчування, з якими учні будуть працювати на уроці. Це можуть бути напівготові продукти харчування (відварені овочі для приготування салатів, бутербродів), одяг, що потребує чистки або ремонту, бланки для заповнення, зразки білетів та талонів. Окрім цього треба передбачити інструменти, прилади та засоби, які будуть необхідні учням на уроці під час виконання завдання. Це може бути посуд, ножі, засоби для миття, електроприлади (праска), медичні та косметичні препарати.

На цьому етапі доцільно повторити з учнями правила безпечної роботи.

Основний етап уроку охоплює такі ланки, як повідомлення теми та завдань уроку, ознайомлення з об'єктом роботи, складання плану роботи, виконання практичної роботи.

Повідомлення теми та повторення теоретичних відомостей. Теоретичні відомості повідомляють у формі розповіді або бесіди. Якщо тема знайома учням, то під час бесіди їх знання актуалізують, розширюють, систематизують.

Розповідь та бесіду супроводжують демонстрацією наочності. При цьому важлива не кількість наочних засобів, а ефективність їх використання.

Ознайомлення з об'єктом роботи.

Для ознайомлення учнів з наступною роботою їм можна запропонувати вже готовий об'єкт. Це може бути приготовлена страва, оформлений бланк, підписаний конверт, оформлений подарунок, сповита дитина (лялька).

В іншому разі можна запропонувати учням розглянути об'єкт і визначити характер наступної роботи. Наприклад, за темою «Щоденне прибирання квартири» (6 кл.) учні розглядають стан приміщення, визначають об'єм та характер прибирання.

Вивчення теми «Кухонні речі» (розділ «Харчування», 5 кл.) передбачає догляд за кухонним посудом. Учні розглядають кухонне начиння (утварь), визначають із якого матеріалу воно зроблене, характер бруду. Це допомагає їм правильно вибрати засіб для миття, приладдя, спосіб чистки та добре виконати завдання.

Діти з вадами інтелектуального розвитку не завжди можуть самостійно здобувати необхідну інформацію з об'єкта, що демонструється. Тому їх спостереженнями треба керувати.

На уроках з СПО вміння аналізувати об'єкт (орієнтуватися в завданні), формується у визначеній послідовності. Спочатку вчитель керує аналізуючою діяльністю учнів. Ставлячи запитання, він допомагає учням скласти повне уявлення про об'єкт роботи. Поступово допомога вчителя скорочується, і школярі вчаться самостійно давати характеристику запропонованому об'єкту роботи.

Складання плану роботи.

Скласти план роботи над завданням - значить визначити послідовність її виконання, необхідні матеріали, прилади, пристосування та умови роботи.

Вміння планувати свою роботу та виконувати її в певній послідовності за складеним планом є однією з найбільш суттєвих ознак усвідомленого виконання дій, характерним показником ступеню самостійності. Навчання

школярів складати план виконання практичного завдання є одним з найважливіших умов підготовки їх до самостійного життя.

У спеціальній літературі планування виконання трудового завдання розглядається з чотки зору особливостей розумової діяльності, а процес навчання плануванню – з точки зору його корекційної спрямованості (Г.М.Мерсіянова, Н.П.Павлова, О.П.Хохліна).

Навчання учнів планувати хід роботи має різноманітні **форми**:

1. Складання плану може здійснюватися після попереднього пояснення вчителя.
2. Складання плану може виконуватися за запитаннями вчителя.
3. Планування здійснюється за запропонованою інструкцією (словесною або написаною на дошці чи плакаті).
4. План складається за предметною картою.

Сутність і специфіка навчання полягає в тому, що в процесі вивчення кожного розділу, а це може бути «Основи загальної гігієни», «Одяг та взуття», «Гігієна харчування» тощо, у учнів не тільки формуються цілісні знання про основи життєдіяльності людини, практичні уміння та навички користування ними у повсякденному житті, але й послідовність цих дій.

Формування послідовності виконання дій соціально-побутового характеру у учнів, починаючи з першого класу, здійснюється поетапно. На першому етапі визначається соціальний досвід учнів, який є значущим для формування послідовності виконання завдань. Надалі увага звертається на формування знань, уявлень про послідовність здійснення дій та формування соціально-побутової культури, на виправлення та корекцію невірно сформованих понять та актуалізацію практичного досвіду розумово відсталих молодших школярів. Роботу на цьому етапі бажано проводити таким чином, щоб пробудити та закріпити набутий досвід школярів. Це допоможе підготувати учнів до сприймання нових знань, що знайде реалізацію у вирішенні питань соціально-побутового характеру.

На другому етапі, раніше сформовані наявні знання учнів уточнюються, розширюються, поповнюються. Особлива увага на даному етапі приділяється встановленню зв'язків між окремими практичними діями, засвоєнню системи послідовності виконання дій, на розвиток соціально-побутової культури у різних умовах щодо практичної діяльності.

На третьому заключному етапі формування навичок послідовного виконання дій закріплюється у процесі виконання практичних завдань. Аналізується рівень сформованості соціального досвіду, долаються фрагментарність уявлень про послідовність здійснення дій, що забезпечує зростання показників як кількісного, так і якісного характеру.

Розглянемо формування прийомів соціально-побутового змісту на прикладі засвоєння учнями правил культурної поведінки за столом, вміння красиво і охайно їсти, користуватися приборами. Засвоєння системи вправ відбувається у формі практичного заняття в наступній послідовності.

Вчитель знайомить учнів з культурою поведінки за столом та загальними правилами прийому їжі (бажати смачного, казати дякую, тощо). Потім вчитель пропонує одному з учнів повторити сказане, після цього повторюють матеріал декілька учнів.

Для засвоєння учнями умінь правильно сидіти за столом, користуватися столовими приборами, школярам пропонуються наступні практичні завдання: а) правильно сісти за стіл (зайняти місце на стільці, сидіти за столом на певній відстані, не класти лікті на стіл); б) правильно користуватися виделкою і ножем (ніж у праві руці, виделка - у лівій); в) правильно користуватися серветкою (паперовою, із тканини).

Навчання відбувається у наступній послідовності: 1/ Вчитель розповідає як правильно сидіти за столом, користуватися столовим приладдям. 2/ Далі педагог показує як правильно виконувати ці дії. 3/ Потім одному з учнів пропонують повторити запропоноване завдання. 4/ Вчитель вказує на припущені помилки. 5/ Учні демонструють правильне виконання вправ і даного завдання.

Під час виконання школярами тренувальних вправ, важливо відмітити і проаналізувати характерні помилки у їхніх діях. Щоб у учнів не сформувався неправильний прийом, помітивши характерну помилку, вчитель зупиняє роботу класу, знову пояснює і демонструє рухову програму, а саме, як потрібно тримати прибор (виделку чи ніж), тощо.

Аналізуючи дії учнів, вчитель не тільки виправляє помилки учнів, але й використовує відповідну наочність, яка допомагає дітям зрозуміти правильний прийом. В процесі проведення вправ педагог прагне того, щоб учні виконували дії свідомо. В цьому можна переконатися, запропонувавши школярам дати словесний звіт про виконану роботу. Це допоможе вчителю не тільки переконатися в тому, як учні засвоїли матеріал, а й зрозуміти наскільки свідомо учні виконували завдання і чому припустилися помилок.

При організації вправ необхідно передбачити предмети і пристосування, котрі допоможуть учням краще засвоїти матеріал. Обов'язковою умовою якісного виконання завдань є оцінка їх роботи не тільки вчителем, але й власна думка та оцінки товаришів.

Окрім цього на уроках СПО школярі вчать користуватися інструкціями, що розташовані на етикетках, пачках, коробках з продуктами харчування, засобами для миття, медичними препаратами тощо. Учні повинні розбиратися в таких неадаптованих інструкціях, розуміти їх і діяти відповідно до наданих рекомендацій. Дітей з вадами розвитку треба вчити користуватися рецептами приготування страв, що надруковані в книгах з кулінарії, порадами в підручнику з домоведення.

У таких рекомендаціях часто трапляються незнайомі дітям слова, терміни. Тому вчителю необхідно планувати відповідну словникову роботу.

Навчання дітей умінню планувати наступну роботу здійснюється у визначеній послідовності, з поступовим підвищенням рівня самостійності учнів.

Виконання практичного завдання. Протягом уроку кожен учень повинен засвоїти знання та вміння за темою відповідно до програми.

На заняттях з СПО практичну роботу виконують як індивідуально, так і в бригадах.

Індивідуально заповнюються різні бланки та квитанції, здійснюється дрібний ремонт одягу, виконуються правила особистої гігієни. У бригадах – організується приготування страв, прибирання приміщень.

Бригада виконує завдання від початку до кінця. При цьому кожен член бригади виконує своє особисте завдання – частину роботи (1 учень мие батареї, 1 – підвіконня, двоє миють підлогу, двоє - витирають столи).

Під час практичної роботи вчитель слідкує за правильним виконанням послідовності завдання та виконанням рухових прийомів.

Уся робота проводиться з обов'язковим дотриманням правил техніки безпеки, які повторюються перед її початком. Плакат з правилами ТБ повинен бути в кабінеті і висіти перед учнями.

Запис у зошиті. На заняттях з СПО учні ведуть зошити, у яких записують коротко основні відомості щодо теми уроку, роблять малюнки. Це можуть бути правила техніки безпеки під час користування електроприладами, рецепти страв, корисні поради, підрахунки сімейного бюджету, комунальних послуг. Дітей треба вчити правильно робити записи. Для цього вчитель пояснює, що записувати треба тільки основне, у певному порядку, головне підкреслити. У зошиті можна виділити рубрики: рецепти страв, корисні поради, виконання техніки безпеки.

Заключний етап включає оцінку якості виконаної роботи, підведення підсумків та домашнє завдання.

Оцінка якості виконаної роботи.

Виконання практичної роботи, як правило, закінчується підведенням підсумків. Якщо це страва, то оцінюється її зовнішній вигляд, перелічуються компоненти та продукти, які входять до рецепту приготування, потім блюдо дегустують і визначають якість. Оцінка ремонту одягу, прання, прасування, прибирання помешкання здійснюється разом з учителем. Оцінюється правильність результату та процесу виконання завдання.

Учні, які мають вади інтелектуального розвитку, не завжди усно в повній мірі можуть викласти свої знання. Тому педагог повинен намагатися аналізувати та оцінювати різні боки діяльності школярів на уроці СПО, ураховувати як вони вміють використовувати одержані знання на практиці, у повсякденному житті

Наприкінці заняття вчитель підводить підсумок: відзначає краще виконання завдання, указує недоліки.

На уроці СПО всі учні, незалежно від їхніх психофізичних можливостей, повинні на практиці оволодіти знаннями та вміннями передбаченими програмою. Зміст програми дозволяє вчителю будувати заняття, використовуючи різноманітні методи, прийоми та форми роботи, що є найбільш ефективними в плані корекції недоліків розвитку аномальних дітей.

Мета домашнього завдання - максимально наблизити соціально-побутові умови життя і допомогти учням практично реалізувати знання, уміння та навички, одержані на уроках, під час розв'язання побутових питань.

Домашнє завдання з СПО, переважно, не задають. Та в деяких випадках діти одержують завдання зібрати відомості, наприклад, про склад сім'ї, де працюють батьки, домашню адресу тощо. Можна запропонувати учням виконати підрахунки комунальних послуг. Для цього учні повинні дізнатися від батьків, які послуги вони сплачують, з яких лічильників беруть інформацію, які оформлюють квитанції, як здійснюють розрахунок. Таке завдання можуть одержати учні в 9-му – 10-му класах.

Заняття в 6-му – 10-му класах можна проводити спарено. Вивчення деяких тем (наприклад, гігієна підлітків) можна проводити окремо з дівчатками та хлопчиками. На уроки можна залучати спеціалістів – медиків, психолога.

Приклад планів-конспектів уроків з СПО

План - конспект уроку у 7 класі. (Практичне заняття)

Розділ: «Медична допомога»

Тема: «Лікарські рослини»

Мета: Розширити і уточнити уявлення учнів про лікарські рослини.

Завдання: 1. Ознайомити з народними традиціями лікування рослинами.

Показати лікувальний вплив рослин на здоров'я людини;

2.Формувати наочно-образне мислення на основі підбору лікарських трав; розвивати діяльність на основі встановлення етапів та послідовності приготування відварів, настоїв, сприяти розвитку зв'язного мовлення, збагачувати словниковий запас. Формувати соціальну компетентність шляхом реалізації групової форми роботи, комунікативну компетентність шляхом вільного спілкування учнів, вміння приймати правильне рішення.

3.Виховувати любов до рідного краю, почуття гордості за свою землю, бережливе ставлення до природи.

Обладнання: святково прибраний клас в українському стилі, виставка книг про лікарські рослини, сушені лікарські рослини, презентації «Лікарські рослини».

План

1. Організація класу.
Привітання.
2. Нервово-психологічна підготовка (емоційне налаштування учнів на урок).
3. Актуалізація опорних знань. Повторення знань учнів про лікарські рослини. Метод «Пінг-понг» (загадки, назви лікарських рослин).
4. Повідомлення теми уроку.
5. Мотивація учбової діяльності (урок читання девізу)
6. Вивчення нового матеріалу.
  - Розповідь про рідну землю та її головне багатство – лікарські рослини (вчитель)
  - Розповідь про цілющі лікарські рослини (презентація) – 1 група (учні)
  - Розповідь про отруйні рослини (презентація)- 2 група (учні)

- Ділова гра «Визнач рослину за описом» - вчитель (малюнки-підказки)
- 7. Фізхвилинка. «Напиши цифру»
- Збір, сушіння, зберігання та приготування відварів. Настояв х лікарських рослин. (вчитель, доповнюють учні).
- «Червона книга України» - презентація – 3 група (учні)
- 8. Закріплення знань учнів.
  - Індивідуальна робота з картками.
- 9. Рефлексія
  - читання порад.
- 10. Підсумок уроку. Оцінювання. Подарунки гостям зборів лікарський чаїв.
- 11. Домашнє завдання.

Хід уроку

1. Добрий день вам, добрі люди!

Хай вам щастя й доля буде!

Не на день і не на рік,

А на довгий-довгий вік!

2. – Посміхнемось іще раз, бо у нас найкращий клас!

3. Здрастуйте! Здоровенькі були! Дай вам Боже, здоров'я!

Од віку до віку так вітаються люди.

«Здоровий не знає, який він багатий», - каже українська приказка. І це не даремно. Здоров'я не купиш ні за які гроші. Людина веде здоровий спосіб життя, якщо вона не палить, не вживає алкогольних напоїв, займається фізкультурою і спортом, стежить за чистотою свого тіла. Доброзичливо ставиться до інших людей. І сьогодні ми поговоримо про те, що може зберегти наш здоров'я.

Перед тим як почати наш урок

Давайте пограємо в гру «Пінг-понг».

- Назви лікарські рослини по черзі. (ромашка, волошка, липа, глід, шипшина)

Я загадую загадку, а ви відгадуєте:

- Очок золотий на сонечко дивиться,
Як сонечко нахмуриться, очок зажмуриться. (Кульбаба)
- Я перший розцвітаю серед гаю
І білий, наче сніг, я колір маю.
Хто я? Відгадайте! (Підсніжник)
- В луках сестри молодії,
Очі золотії, ще й біляві вії. (Ромашка).

4. Тема нашого уроку «Цілющі скарби рідного краю»

5. Девіз уроку

«З природою жити в дружбі,

То буде вона тобі службі» (народна мудрість)

6. Вивчення нового матеріалу

Розповідь вчителя

Рослини можуть творити добро і зло. Але немає жодної рослини, яка б не мала благотворної дії на людину. Якщо хотіли, щоб у хаті були мир і злагода, люди садили калину, любисток, липу, вишню. Ці рослини не допускали в оселю зла. А взимку вішали в оселі пучечок сухої волошки, бо вірили, що вона спонукає робити добро. Немає жодної билінки, яка б не мала благотворної дії. Все тому, що рослина вбирає в себе те, що її оточує, як сонце всіх гріє, освічує душу. І зараз перша група підготувала для нас повідомлення про рослини, які надають нам сили та енергії для життя.

Презентація 1 групи лікарських рослин.

- *У селі, коло кожної хати
Росте калиноньки багато.*
- *У ярах – не дивина,
Виростає розкішна шипшина.*
- *Сухоцвіт проростає на згірку.
Щоб нам лікувати печінку.*
- *Лікують серце і дарують вроду*

І плоди, і квіти, і листя глodu.

- *По лісах пройдемо понад краєм,*

Звіробою там ми назбираємо.

- *А іще диво сил проростає,*

Дати силу усім нам бажає.

- *Лопухи знайдете ви усюди,*

Будьте в цьому певні, люди.

- *Про спориш не стану говорити:*

Всюди він, де будете ходити.

Лікарських рослин у нас багато – всі хвороби можна лікувати!

Але крім цілющих лікарських рослин, є і отруйні лікарські рослини. З їхніми цілющими властивостями треба поводитися дуже обережно. Зараз з цими рослинами нас ознайомлять учні 2 групи

Презентація отруйних рослин 2 група

Дурман, барвінок, беладона, вороняче око, вовче лико, чистотіл, тис ягідний, жовтець їдкий, чорний паслін.

А тепер настав час ділової гри «Визнач за описом рослину».

- Гарний колючий кущ. На ньому у травні з'являються рожеві, пахучі квіточки, які перетворилися на ягідки. Ягідки багаті на вітамін С. Відвар з цих ягід ми п'ємо у школі. (Шипшина).
- Без цієї рослини не готують збір з трав, бо вона все одно, що сіль для супу. І ще говорять. Що вона лікує 99 хвороб (Звіробій)
- А ця рослина має приємний запах, її називають холодком, листочки дрібненькі, на верхівці фіолетові квіти. З цієї рослини дуже смачний і корисний чай. (М'ята)
- Це наймедоносніша рослина -дерево в Україні. Квіточки у народній медицині використовують при простуді, кашлі. Цвітуть у липні. (Липа).

Молодці! Наші гості засвідчилися, що ви добре знаєтеся на лікарських рослинах.

7. Фізична хвилинка «Напиши цифру»

- Щоб рослини приносили користь, треба вміти їх збирати і сушити. Збирають лікарські рослини на початку цвітіння. Корені – восени, кору – навесні, коли сік зійде. Збирають у суху погоду, як зійде роса, але не опівдні. Сушать під дахом, на горищах, але не на сонці. Зберігають у сухому місці. У паперових пакетиках або у торбинках з тканини. (Ні в якому разі не можна зберігати у целофанових пакетах).
- Як треба робити відвари або настоянки з лікарських трав? (*Відповіді учнів*).
- *Настої лікарських рослин готують так: 1 столова ложка подрібнених квітів і стебла заливають 1 склянкою окропу. Накривають і настоюють 30 хвилин. Проціджують. Вживають по 1 ст. ложці тричі на день.*
- *Відвари лікарських рослин готують так: 1 столову. ложку подрібненого кореня, кори, насіння заливають склянкою окропу, нагрівають на водяній бані протягом 15 хвилин. Настоюють ще 10-15хв. Відціджують. Вживають за встановленими лікарем дозами.*

(практично показати як готуються настої)

- Подивіться на ці рослини. Вони охайно зрізані ножем, правильно висушені. А скільки людей, збираючи лікарські рослини, рвуть їх з корінням і не замислюються, що не скоро на тому місці виросте ця рослина. Понад 151 вид рослин занесені до «Червоної книги України». Зараз учні 3 груп ознайомлять нас з деякими рослинами. Занесеними до «Червоної книги України».

Презентація 3 групи «Червона книга України»

Сон великий, Тюльпан дібровний, Ковила, Глечик жовтий, Рябчик малий, Глід, Конвалія.

8. Щоб закріпити наші знання пропоную вам самостійну роботу-змагання. Хто швидше виконає завдання, які надані у картках.

Виконання завдання: кросворд, установлення відповідності

Кросворд: 1. Дерево, що цвіте у липні. 2. Рослина, про яку говорять, що вона лікує 99 хвороб. 3. Квітка білого кольору з жовтим очком в середині. ; Рослина, з якої варять перший весняний зелений борщ (пекуча)

Установлення відповідності: зафарбувати кружечки біля отруйних ягід чорним кольором, а біля їстівних – червоним.

Індивідуальна робота: визначити по картках отруйні рослини; з поданих зразків рослин, сказати як вони називаються

9. Ми дали вам урок здоров'я. Думок від справ не можна відділяти.

Тому будемо щоденно:

- Правильно дихати;
- Дотримуватись режиму навчання і відпочинку;
- Бажати всім добра, злагоди, здоров'я;
- Поважати батьків, вчителів;
- Підтримувати гарний настрій;
- Частіше усміхатися;
- Любити і оберігати природу, розумно використовувати її дари;
- Сприймати життя як найвищий дар природи.

10. Всі сьогодні добре попрацювали і держали добрі оцінки.

11. Домашнє завдання. Творче завдання: Придумати свою історію про лікарську рослину, яка найбільше сподобалася.

План - конспект уроку у 8 класі. (Практичне заняття)

Розділ: Засоби зв'язку.

Тема уроку: Використання телефонного довідника. Культура спілкування по телефону.

Мета: Ознайомити учнів з правилами користування телефонним довідником та культурою розмови по телефону.

Завдання: 1. *Корекційно – освітні:* Згадати правила користування міським телефоном, автоматом і домашнім телефоном. Ознайомити зі структурою телефонного довідника, правилами розмови по телефону. Формувати вміння користуватися телефонним довідником, дотримуватися культури розмови по телефону.

2. *Корекційно-розвивальні:* Розширювати обсяг пам'яті на основі засвоєння обсягу інформації про правильне користування телефоном та телефонним довідником. Формувати наочно-дійове мислення, розвивати усне мовлення шляхом виконання практичних завдань.

3. *Корекційно - виховні:* Виховувати культуру спілкування під час телефонної розмови.

Обладнання: довідник, 2 телефони, плакат «Правила користування телефоном», картки із завданням «Я розмовляю по телефону».

План уроку.

I. Підготовча частина.

1. Організаційний момент.
2. Повторення теоретичних відомостей.
3. Повідомлення теми та мети уроку.

II. Основна частина.

1. Розповідь вчителя «Користування телефонним довідником»
2. Вправа з орієнтування в телефонному довіднику.
3. Розповідь вчителя «Культура розмови по телефону»
4. Моделювання життєвих ситуацій.
5. Робота у зошиті.

III. Заключна частина.

1. Підведення підсумків.
2. Д/з.

Хід уроку.

I. Підготовча частина.

1. *Організаційний момент.*
2. *Повторення теоретичних відомостей.*
  - Пригадайте, що таке телефон?, телефонний зв'язок?
  - Як треба користуватися телефоном?
  - Як треба користуватися міським телефоном-автоматом?
3. *Повідомлення теми та мети уроку.*

II. Основна частина.

1. Розповідь вчителя «Використання телефонного довідника»

- Зверніть вашу увагу на телефонний довідник. Відкривайте зміст - послідовність розміщення прізвищ, алфавітний покажчик, розділи.

2. Вправа з орієнтування в телефонному довіднику.

- Знайдіть наступні телефони: лікарні, пожежної, міліції, нашої школи, стадіону, тощо.

3. Розповідь вчителя «Культура розмови по телефону»

- Вам треба запам'ятати наступні правила для того щоб у майбутньому культурно спілкуватися по телефону зі своїм співбесідником.

А) телефонувати по ділу;

Б) перш ніж почати розмову, треба привітатися;

В) довго не розмовляти;

Г) якщо твій співбесідник зайнятий, поспішає, слід вибачитися та попроситися;

Д) той хто подзвонив, повинен закінчити розмову першим;

Е) неможна перервати співбесідника, щоб закінчити вашу з ним розмову;

Ж) після закінчення розмови, обов'язково треба сказати до побачення;

З) не можна дзвонити пізно, дозволяється до 21.00

4. Моделювання життєвих ситуацій.

Клас ділиться на групи. Кожна група отримує картку із завданням. Вчитель з кожною групою обговорює, як побудувати розмову. Потім кожна група показує свою ситуацію класу.

Завдання 1. Вова збирається у село йому потрібно дізнатися розклад потягів ..

Завдання 2. Сергій забув записати завдання з географії, подзвонив Колі, підійшла його мати....

Завдання 3. Таня дзвонить Олі, щоб порозмовляти. Оля каже, що вона поспішає її мама посилає у крамницю.....

Завдання 4. Ірина хоче піти в кіно, але не знає, в скільки починається сеанс.

Дзвонить у кінотеатр....

5. *Робота у зошиті.*

- Запишіть з дошки правила культури розмови по телефону до себе у зошит.

III. Заключна частина.

1. *Підведення підсумків.*

2. *Д/з.*

Вивчити правила.

План - конспект уроку у 7 класі. (Практичне заняття).

Розділ: Культура харчування та технологія приготування кулінарних страв.

Тема: Сервірування стола до обіду.

Мета: Ознайомити учнів з правилами сервірування стола до обіду.

Завдання: 1. *Корекційно – освітні:* удосконалювати вміння з підготовки стола до прийому їжі з урахуванням санітарно - гігієнічних, естетичних, практичних вимог.

2. *Корекційно-розвивальні:* розвиток мислення на основі вправ в умовиводах, корекція зорового і слухового сприйняття на основі в порівнянні сервірування стола до сніданку і обіду.

3. *Корекційно - виховні:* Виховання мотивації до навчання.

Обладнання: Технологічний план сервірування стола, інструкційні карти, ілюстрації, предмети сервіровки.

План уроку

I. Підготовча частина.

1. Організаційний момент.
2. Повторення теоретичних відомостей.
3. Повідомлення теми та мети уроку.

II. Основна частина.

1. Розповідь вчителя.
2. Фізкультхвилинка.

3. Вправа на зорове сприйняття.

4. гра «Хазяїн»

III. Заключна частина.

1. Підведення підсумків.

2. Д/з.

Хід уроку

I. Підготовча частина.

1. Організаційний момент.

2. Повторення теоретичних відомостей.

Вправа на розвиток логічного мислення.

Прочитай ряд слів і визнач, коли це їдять:

Вівсяна каша, яйце, сир, хліб =?

Борщ, макарони з котлетою, компот =?

Картопля, риба, салат =?

Чай, булочка, яблуко =?

Відповіді: сніданок, обід, вечеря, полуденок.

Хто готує вам їжу? (Кухар)

- Назвіть перші страви? (суп, борщ, розсольник, вуха)

- Які існують правила приготування їжі? (Слідкувати за приготуванням їжі, бути обережним з гарячим)

- Розкажіть про приготування щів і борщу? (скласти технологічні карти)

3. Повідомлення теми та мети уроку.

- Великий російський вчений І.П.Павлов говорив, що «нормальна їжа це їжа з апетитом, їжа з задоволенням». Досягається це смачною і різноманітною їжею, обстановкою створює гарний настрій і красивою сервіровкою столу.

Сьогодні ми поговоримо про сервіровці столу до обіду.

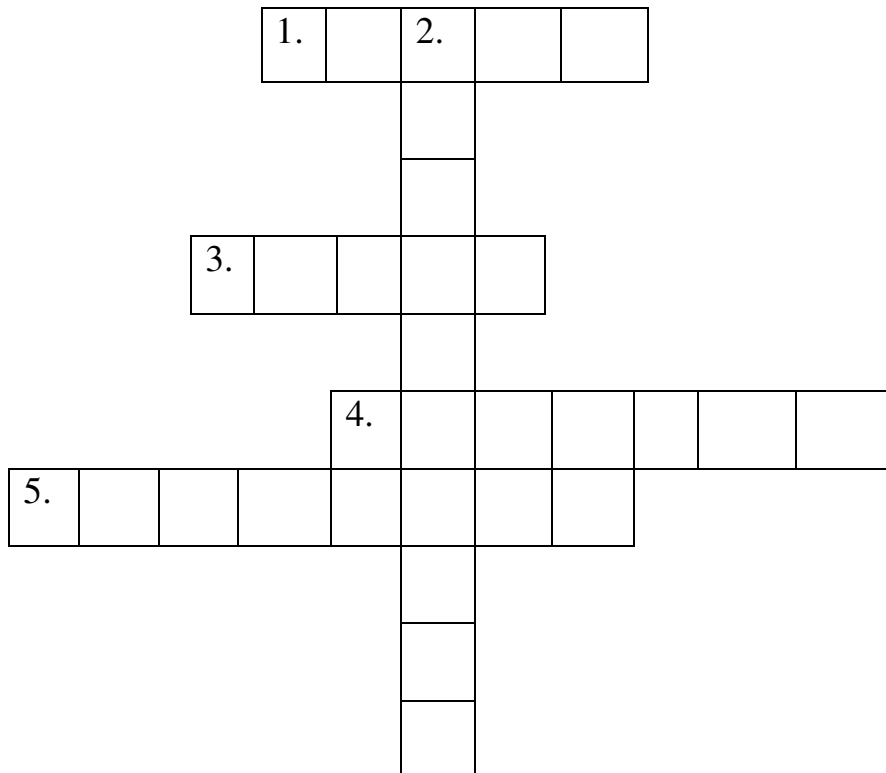
II. Основна частина.

1. Розповідь вчителя.

- Що ж таке сервіровка столу? (аналіз відповідей учнів)

Сервірувати стіл - означає підготувати його для прийому їжі. Основна мета сервіровки столу - створити певний порядок на столі, забезпечити всіх необхідними предметами. Красиво прибраний стіл викликає приємне відчуття, підвищує апетит.

- Що ж необхідно для того, щоб накрити стіл? Для відповіді на це питання скористаємося кросвордом, (рішення кросворду):

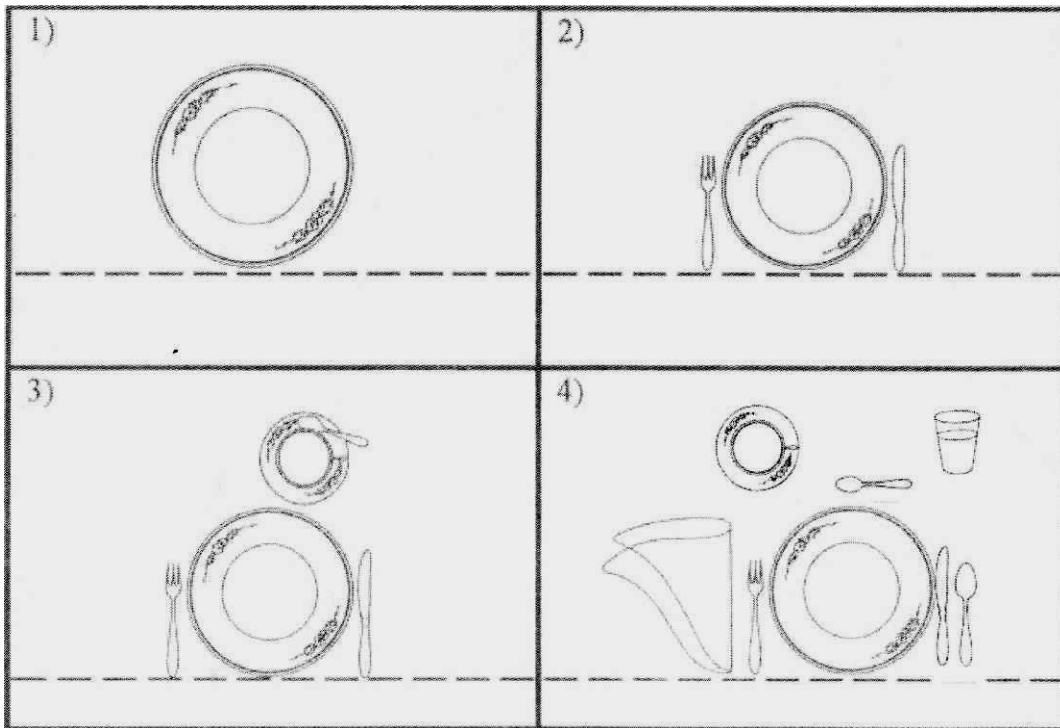
Кросворд: Сервірування столу. По горизонталі: 1. Предмет, у якому подають їжу. 3. Вони прикрасять будь-який стіл, але головне, щоб вони не заважали гостям. 4. Як одним словом можна назвати ніж, виделку і ложку? 5. Накриваючи на стіл, її кладуть праворуч від тарілки. Паперові ставлять у спеціальний стакан.

По вертикалі: 2. Основа композиції столу, саме її накривають на стіл.

- Отже, для того, щоб накрити стіл вам необхідно: скатертина, серветки, прилади, посуд, квіти. Розглянемо технологічний план «Послідовність сервірування столу до обіду»(технологічна карта «Правила сервірування столу»)

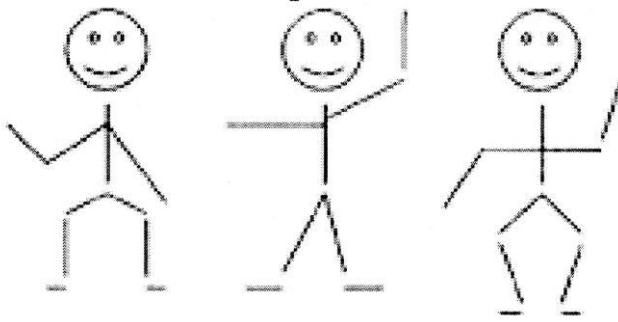
1. Накрити стіл скатертиною.
2. У центрі столу поставити квіти, хлібницю.

3. На стіл ставлять дві тарілки - дрібну, а на неї глибоку супову.
  4. Правої сторони кладуть столовий ніж лезом до тарілки і ложку опуклою стороною вниз.
  5. З лівого боку кладуть вилку зубцями вгору.
  6. Чайна ложка розташовується зверху від тарілки ручкою вправо.
  7. Серветка розташовується зліва, біля вилки.
  8. Посуд розміщують на 2-3см від краю столу, ручки приладів утворюють з нижнім краєм тарілки одну лінію.
- Узагальнимо і запишемо правила сервірування столу до обіду, (кожному учневі інструкційна карта «Правила сервірування столу до обіду»).

2. Фізкультхвилинка.

Показ карток із зображенням чоловічків у русі з швидкою зміною.

3. Вправа на зорове сприйняття.

Поки ви писали, я сервірувала стіл, чи впоралась я із завданням, (діти знаходять помилки і виправляють)

- Молодці, ви впоралися із завданням.

4. гра «Хазяїн»

- Сьогодні всі ви господарі і вам необхідно накрити стіл до обіду. Ваше завдання - сервірувати стіл до обіду. Вибирається господар, який розподілить обов'язки іншим членам, і керуватиме сервірівкою столу. Учні сервірують стіл до обіду.

- Як треба тримати столові прилади під час розкладання? (ложки та виделки тримаємо за ручки, тарілки за краї)

- Чому ложку кладемо праворуч? (Ми їмо правою рукою)

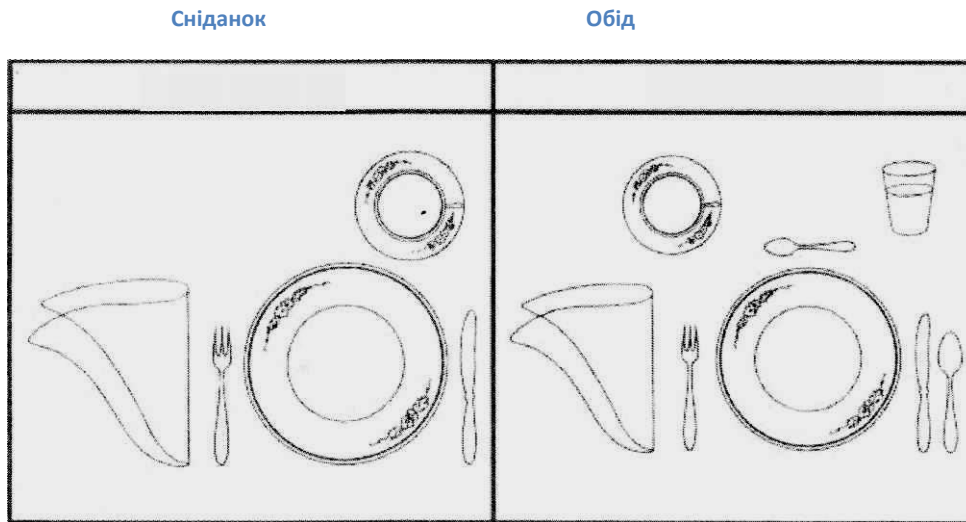
-Як покладемо ложку, якщо хлопчик лівша? (Ложку покладемо з лева)

- Що б ми додали, якщо ми накривали святковий стіл? (в центр столу поставили букет)Перевірка завдання. Прибирання робочого місця.

III. Заключна частина.

1. Підведення підсумків.

Розглянемо ілюстрації, чим відрізняється сервіровка столу до обіду і сніданку. (Відповіді дітей, висновок)

2. *Домашнє завдання:* Намалювати ескіз сервірування святкового столу.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Розкрийте структуру уроку соціально-побутового орієнтування.
2. Визначте за якою схемою організуються уроки, що проводяться як практична робота, екскурсія чи моделювання реальної ситуації.
3. Чому навчальні, розвивальні та виховні завдання уроку розглядаються як корекційні?
4. Доведіть корекційні завдання кожного з етапів уроку СПО.
5. У чому полягають особливості ознайомлення учнів з об'єктом роботи на уроці СПО?
6. У чому полягають особливості планування наступної роботи на уроці СПО?
7. Розкрийте особливості формування у учнів вмінь працювати з інструкційною картою при плануванні наступної роботи господарчо-побутового характеру.

Завдання для самостійного виконання

1. Складіть тематичний план з розділу «Догляд за житлом» у 7 класі. Розподіліть матеріал з чвертями.
2. Наведіть приклад формулювання мети уроку відповідно його теми за програмою у 1) в початкових класах; 2) старших класах.

3. Сформулюйте корекційні завдання уроку за визначеною темою програми СПО у 1) в початкових класах; 2) старших класах.
4. Розробіть фрагмент уроку з формування у учнів вмінь аналізувати об'єкт наступної роботи у 1) в початкових класах; 2) старших класах.
5. Розкрийте особливості орієнтування в завданні на прикладі ознайомлення учнів з об'єктом роботи за однією з тем розділу «Догляд за житлом»
6. Розробіть фрагмент уроку з формування у учнів вмінь планувати наступну роботу в 1) в початкових класах; 2) старших класах.
7. Розробіть фрагмент уроку, на якому застосовуються індивідуальні форми роботи при виконанні практичних завдань.

Теми для доповідей та рефератів

1. Особливості проведення індивідуальної роботи на уроках СПО при виконанні практичних завдань.
2. Реалізація корекційних завдань уроку в ході вивчення курсу СПО в спеціальній школі.

Список рекомендованої літератури та корисні ресурси

1. Гіренко Н.А. Соціально-побутове орієнтування в допоміжній школі / Н.А.Гіренко : методичний посібник [для студентів вишів та практичних працівників]. – Слов'янськ: Підпр. Моторін Б.І. - 2002. - 60 с.
2. Еременко И.Г. Олигофренопедагогика / И.Г. Еременко. – К.: Вища школа, 1985. – 324 с.
3. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: учебное пособие / В.А. Липа. – Донецк: Лебідь, 2002, -327с.
4. Мерсиянова Г.Н. Выполнение практических заданий учащимися учащимися вспомогательной школы / Г.Н.Мерсиянова. – К.: Рад. Школа, 1985. – 81 с.
5. Павлова Н.П. Организация и методика проведения занятий по социально-бытовой ориентировке / Н.П.Павлова. // Дефектология. - 1985. - №4.- С. 40-45

6. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. – Ч.2. / В.М.Синьов . – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – 224 с.

3.2. Особливості організації та проведення екскурсії на уроках СПО

Роль екскурсії та формування культури спілкування у учнів на уроках соціально-побутового орієнтування розглядали Л.Дробот, Г.Мерсіянова, Н. Павлова, О. Проскурняк, Г. Савицька та ін. Треба відзначити, що навчальні екскурсії мають вагомим корекційним значенням, оскільки не майстерне слово, не найяскравіша наочність не можуть замінити живого споглядання. Одержані на екскурсіях відомості заповнюють можливі прогалини у знаннях учнів, пов'язані з вадами сприймання та уявлення. Враження отримані під час екскурсій стимулюють учнів до свідомого засвоєння матеріалу, пробуджують їхню допитливість та активність.

Особливості пізнавальної діяльності розумово відсталих учнів ускладнюють сприймання ними предметів та явищ навколишньої дійсності, не дозволяють спонтанно одержувати інформацію, установлювати прості причинно-наслідкові залежності, повно та правильно робити висновки.

Навчальна екскурсія – це така форма начально-виховної роботи, яка передбачає організоване відвідування учнями окремих структур школи або вихід школярів за межі освітнього закладу з метою розвитку в них умінь орієнтуватися в навколишній дійсності.

Починаючи з першого класу учні знайомляться зі школою, в якій будуть навчатися. Тому доцільно познайомити їх з тим, як вона упорядкована. Найбільш раціональний шлях вирішення даного питання познайомити дітей з основними шкільними службами під час екскурсій. Це поверхи, кабінети, їдальня, бібліотека, спортивний зал, туалетні кімнати, медичний кабінет, тощо.

Відповідно програми курсу СПО учні повинні відвідати ті підприємства та установи, куди вони будуть звертатися в самостійному повсякденному житті: магазини, аптеку, службу побуту, пошту та телеграф, медичні установи. Їм треба навчитися робити та оплачувати покупки в магазині, звертатися за медичною допомогою, відправляти посилки та телеграми, користуватися різними видами транспорту тощо. Під час екскурсій учні повинні навчитися спілкуватися з робітниками зазначених служб, одержувати від них необхідну інформацію, правильно користуватися нею.

Екскурсія може бути комплексною та тематичною.

Комплексну екскурсія проводять в тих випадках, коли необхідно познайомити учнів з більш широким матеріалом, що охоплює кілька тем. Наприклад, щоб обрати маршрут, яким учні приїжджають до школи, учитель знайомить їх з містом, з тими видами транспорту, які є в місті. Або щоб ознайомити учнів з видами торгівлі, їх можна повести до універмагу чи супермаркету.

Тематична екскурсія передбачає більш глибоке вивчення невеликої кількості питань з визначеної теми відповідно до програми предмета. Так продовжуючи вивчення розділу «Транспорт», учні більш конкретно дізнаються яким транспортом вони можуть дістатися пункту призначення, назви зупинок, правила поведінки у транспорті, форми та види оплати проїзду.

До екскурсії на заняттях з СПО висувають ті ж вимоги, що й на інших предметах. Вона повинна корелюватися з програмою і виконувати відповідні корекційні, навчальні та виховні завдання. Екскурсія повинна бути чітко спланована, визначені мета, завдання, зміст заняття, обрані маршрут та транспортні засоби, якими учні доїдуть до місця. Учитель до екскурсії повинен відвідати ту чи ту установу, підприємство, куди підуть учні, обговорити з працівниками, які об'єкти будуть показані, які відомості можуть одержати екскурсанти, які практичні роботи виконати (заповнити

конверт, купити медикаменти в аптеці, продукти харчування в магазині). Під час екскурсії бесіду можуть проводити як учитель, так і працівник підприємства, з яким варто обговорити обсяг та зміст матеріалу, що повідомляється.

Кожна екскурсія повинна закінчуватися заключною бесідою, під час якої вчитель з'ясовує, що запам'ятали учні, як зрозуміли почуте і побачене. Закріплення отриманих знань і вмінь може здійснюватися за допомогою сюжетно-рольової гри. Наприклад, після відвідування продовольчого магазину в класі влаштовують «магазин» і кожна бригада, одержавши меню, «купує» продукти, необхідні для приготування зазначених в меню блюд.

Структура екскурсії визначається темою, завданнями і вибором методичних прийомів. Вона може бути представлена в такому вигляді:

1. Організація учнів і підготовча бесіда про задачі екскурсії, розподіл практичних завдань, які вони мають виконати під час уроку.
2. Повторення правил поведінки в громадських місцях, правил дорожнього руху.
3. Проведення екскурсії: знайомство з об'єктом, розповідь працівника даного закладу, спілкування зі співробітником, виконання завдань практичного характеру.
4. Підсумки екскурсії, заключна бесіда.

Залежно від того, у який період навчального процесу проводиться екскурсія, вона може бути вступною, поточною та заключною.

Вступна екскурсія передує вивченню нового матеріалу і передбачає знайомство, спостереження. Наприклад, вивчення теми «Залізничний транспорт» (розділ «Транспорт», 7 клас), доцільно почати з ознайомлювальної екскурсії, під час якої діти одержують уявлення про призначення вокзалу, його основних служб (зали очікування, каси, камера схову, черговий вокзалу, розклад руху потягів).

Поточна екскурсія проводиться в ході вивчення теми і слугує конкретизації та закріпленню визначеного матеріалу. Так вивчення розділу

«Засоби зв'язку», (6 клас, тема «Види поштових відправлень»), проводиться урок-екскурсія на пошту з метою розширення та закріплення знань дітей про різні поштові відправлення та способи їх переказу.

Підсумкова екскурсія організується при завершенні роботи над темою. Так, вивчення теми «Заощадження» (розділ «Бюджет сім'ї», 10 клас) можна завершити екскурсією в ощадбанк.

Будь-яка екскурсія не є сама по собі метою і може бути доповнена іншими організаційними формами навчання. Наприклад, під час екскурсії на телеграф учні не тільки знайомляться з функціями даної установи, але й можуть навчитися виконувати *завдання практичного характеру* - заповнювати бланки телеграм (за заздалегідь складеним текстом).

Спочатку учням можна запропонувати прості доручення: довідатися про час роботи ательє, термін виконання замовлення, вартість роботи. Під час відвідування учнями ощадкаси їм можна запропонувати заповнити ордер на одержання і вкладення грошей, на телеграфі – оформити замовлення на міжміські переговори, у комбінаті побутового обслуговування - здати білизну для прання, речі для хімічного чищення, у магазині - купити необхідне навчальне приладдя. Для виконання практичних завдань дітей можна поділити на пари, у які входив би активний учень та такий, якому самому виконати завдання важко. Кожна наступна екскурсія повинна включати завдання вищого ступеня складності. Так, в аптеці одним учням доручають купити ліки в тому відділі, де їх продають без рецепта, іншим – купити ліки за рецептом, третім – замовити потрібний препарат і довідатися про час його одержання.

Ефективним є прийом, коли вчитель, пропонує учням ситуацію, з якої вони самотужки повинні знайти вихід. Це сприяє формуванню вміння здійснювати перенесення знань і практичного досвіду в нові умови. Наприклад, під час здавання пальта для хімічного чищення з'ясовується, що його можуть прийняти за умови, якщо гудзики будуть відрізані, а пояс і мітка

– пришиті. Для цього учень повинен дізнатися, де він повинен взяти голку, нитку, ножиці, щоб підготувати одяг належним чином.

Поточні та заключні екскурсії доцільно вести вчителю самому, включаючи в бесіду учнів. При цьому деяким старшокласникам можна дати завдання вести записи (наприклад, записувати ціни на товари, назви спеціальностей фахівців установи, режим роботи закладу). Вступна екскурсія викличе більший інтерес, якщо в ній візьме участь фахівець, працівник підприємства, що в своїй бесіді зможе врахувати контингент екскурсантів.

Екскурсія є одним з найважливіших засобів формування у розумово відсталих дітей навичок *ділового спілкування*. Ділове спілкування сприяє розширенню і поглибленню знань учнів про навколишній світ, розвитку в них аналітичної діяльності, мови і, у цілому – самостійності дітей.

У дітей з вадами розвитку недостатньо розвинута ініціатива в спілкуванні з оточенням. Вони відчують страх, зняковілість, особливо в незнайомій обстановці. Це робить спілкування напруженим чи взагалі неможливим. Крім того, діти виявляють недостатньо розвинене вміння аналізувати отриману інформацію, адекватно реагувати на неї і діяти відповідно.

Тому корекційна робота, що спрямована на закріплення та удосконалення знань і вмінь ділового спілкування, повинна забезпечувати формування таких знань як на уроках СПО, так і в позаурочний час, у виховній групі.

Одним з прийомів, що сприяють формуванню вмінь ділового спілкування, є проведення екскурсії, під час якої діти вступають у різноманітні відносини з оточенням, одержують від співрозмовників необхідні відомості і потім використовують їх на практиці. Зазначена організація навчання передбачає врахування таких положень:

- ступінь самостійності учнів, який вони можуть виявити під час екскурсії;

- коло та кількість осіб, від яких вони можуть одержати необхідну інформацію.

Організація занять, на яких відбувається ділове спілкування, передбачає кілька варіантів.

5. Спілкування зі знайомими людьми при організації режимних моментів, на спеціально організованих уроках при відвідуванні різних служб у школі.

6. Спілкування з незнайомими людьми в стінах школи, наприклад, у ході проведення зустрічей із працівниками виробництва.

7. Спілкування з незнайомими людьми поза інтернатом, при організації спеціальних екскурсій у деякі заклади та організації.

Роботу з навчання дітей вступати в діалог з оточенням проводять у такій послідовності. Спочатку вчитель пояснює учням:

- як правильно вступати в контакт з людиною;
- з чого починати розмову зі співрозмовником;
- як правильно побудувати питання, почувавши себе спонтанно і невимушено.

Наступним етапом навчання є:

- пояснення учням як розвивати діалог, одержуючи при цьому відомості для виконання практичного завдання;
- переходити з позиції людини, що говорить, на позицію людини, яка слухає;
- адекватно відповідати на репліку співрозмовника.

І, нарешті:

- як урахувати інформацію, отриману в процесі спілкування зі співрозмовником;
- аналізувати обставини та долати утруднення для виконання практичної частини завдання.

Під час організації спілкування з дорослими учням треба надавати необхідну допомогу. На першому етапі, у момент вступу дітей у контакт,

учитель прагне спонукати їх до таких питань: «Що тобі потрібно довідатися?», «До кого ти хочеш звернутися?». У процесі діалогу можна спонукати школярів одержувати відомості, яких не вистачає. Учня треба підтримати, похвалити, коли він зазнає утруднень, допомогти йому формулювати питання навідними словами: «Як ти думаєш, хто тобі може допомогти дізнатися, або виконати завдання?». На заключному етапі заняття, в момент використання відомостей, отриманих від співрозмовника, учнів учать ухвалювати правильне рішення, з урахуванням обставин. Педагог звертає увагу учнів на ті деталі, без обліку яких неможливо виконати завдання. Наприклад, під час відправленні бандеролі поштою вчитель може нагадати про необхідність заповнення поштового бланку, але сам не показує, як це потрібно зробити. Він лише дає пораду скористатися тим чи тим джерелом інформації: узяти за приклад зразок чи звернутися за порадою до оточення.

Більшість спеціальних шкіл належать до інтернатного типу, де знаходяться такі служби, як: бібліотека, медичний пункт, їдальні, пральня. Це дозволяє організувати спілкування учнів із людьми, і які там працюють і яких діти вже знають.

Перед екскурсією дітям оголошують тему заняття, його мету і завдання. Учитель обговорює з дітьми можливі варіанти розмов, пропонує завдання. Завдання докладно розбираються, обговорюються джерела інформації, за допомогою яких можна отримати необхідні дані (розмова з оточенням, довідники, настінна інформація).

Якщо учні не можуть сформулювати запитання до співробітників тих служб куди вони підуть на екскурсію, або не знають про що вони можуть запитати, то цю роботу з ними вчитель повинен здійснити заздалегідь, особливо, якщо це учні 1-х – 4-х класів.

Екскурсія проведена *в стінах школи* дозволяє дітям менш сковано почувати себе в знайомих обставинах. Вступаючи в розмову з дорослими, учні не відволікаються, розглядаючи обстановку вже знайомого приміщення,

а дорослі повідомляють необхідну інформацію, поступово включаючи в розмову дітей, з'ясовуючи, що їх цікавить.

Так, під час відвідин шкільного медпункту учні закріплюють знання про види медичної допомоги, яка може бути надана медичному закладі. Також учні можуть повторити відомості, які вони одержали під час вивчення теми «Догляд за хворими» (розділ «Медична допомога», 10 клас), виконати практичні завдання: правильно поставити гірчичники, поміряти температуру.

Далі завдання можна ускладнити. Так, при відвідуванні пральні дітям пропонують перевірити свій одяг, якщо на ньому є плями, з'ясувати, як їх позбутися. Дізнавшись із бесіди з працівником пральні, як правильно вивести ті чи ті плями, виконують цю роботу самостійно.

Надалі екскурсію можна організовувати, щоб діти самі намічали основні завдання, виходячи із власних потреб. Плануючи екскурсію до шкільної їдальні, учитель пояснює: «Діти, сьогодні ми підемо до шкільної їдальні. Там ви докладно познайомитеся з її роботою. Про свої обов'язки розкажуть працівники кухні. Хто там працює? Що вони роблять? Які страви готують? А ви знаєте, як швидко і смачно приготувати святковий пиріг? Ось про це, та про те, що вас ще цікавить, ви зможете запитати кухарів». Далі з'ясовується, про що діти хочуть поговорити з працівниками їдальні.

Вступаючи в розмову зі знайомими дорослими, діти менше хвилюються, не відволікаються на нову обстановку. Дорослий повідомляє спочатку якусь частку інформації, поступово включаючи в розмову дітей, з'ясовує що їх цікавить. Таким чином діти звикають слухати співрозмовника, погоджують свою поведінку і висловлення з мовою розповідача.

Після такої розмови працівник школи запитує дітей, що вони дізналися для себе нового, чому навчилися, пропонує виконати деякі завдання: у медичному пункті – приготувати розчин для полоскання горла, у пральні – упорядкувати одяг для прання в автоматичній машинці.

Головним завданням екскурсії, яка проводиться *поза стінами школи*, є навчити дітей застосовувати практичний досвід спілкування в нових життєвих ситуаціях.

Під час екскурсії школярі вступають в ділове спілкування, в процесі якого закріплюють уже наявні знання, одержані на заняттях із СПО. Водночас вони здобувають нову інформацію, розширюючи свій соціальний досвід.

Якщо екскурсію проводить, на прохання вчителя, співробітник даного закладу, то він розповідає про послуги їхнього закладу, привертає увагу дітей, звертаючись до них із запитанням: «Хто із вас раніше вже був у нашій установі?», «З якою метою?», «Хто знає, що треба зробити, щоб службовець надав вам необхідний вид послуг?». Під час бесіди з'ясовуються знання учнів про джерела одержання інформації, звертають увагу на наявність різної наочності, довідників тощо.

Після екскурсії діти в класі обговорюють результати відвідування закладу, діляться враженнями, повідомляють про утруднення, з якими стикалися.

У такий спосіб екскурсія дозволяє учням одержати необхідний досвід спілкування, який вони зможуть використати в подальшому самостійному житті.

Приклад приблизного уроку-екскурсії:

Тема: «Приміський залізничний вокзал» (розділ «Транспорт», 7 клас).
Поточна екскурсія.

Мета: Ознайомити учнів з залізничним вокзалом, навчити користуватися службами приміського вокзалу.

Завдання: розвиток наочно-образної пам'яті на основі розширення та запам'ятовування інформації про залізничний транспорт та служби, що його забезпечують; формування умінь орієнтуватися у розкладі руху та напрямках руху поїздів на приміському залізничному вокзалі; виховання та закріплення правил користування приміським транспортом: купівля білетів, посадка у

поїзд; розширення та збагачення словникового запасу, що застосовується при користуванні залізничним транспортом.

Учні повинні знати призначення приміських вокзалів, порядок придбання квитків, правила посадки на приміський поїзд. Вміти орієнтуватися у розкладі руху приміських поїздів, визначати напрямок руху поїзда, купувати квитки у касі. Особливу увагу треба приділити правилам користування камерами схову. Дітям треба пояснити, що залишаючи свій багаж у камері, треба спочатку ознайомитися з режимом роботи даної служби, прочитати часи роботи, співвіднести час закриття камери на обід з часом відходу «твого» поїзду та записати ці дані для себе.

Для проведення екскурсії вчитель напередодні відвідує вокзал, визначає завдання та зміст екскурсії, встановлює зв'язок з іншими уроками даної теми.

Після відвідування вокзалу, вчитель планує ознайомлення учнів зі всіма приміщеннями, службами та можливістю активного включення дітей в ознайомлення з ними. Вчитель пропонує знайти в розкладі час відправлення або прибуття того чи іншого поїзду, одержати інформацію у довідковій службі, ознайомитися з режимом роботи камери схову ручної кладі, подивитися на різні види вагонів.

Під час користування автоматичною камерою схову учні повинні навчитися вмінню користуватися чарункою.

Враховуючи, що розумово відсталі діти погано орієнтуються в незнайомих для них обставинах, почувають себе розгубленими, не знають, як одержати необхідну інформацію, треба враховувати данні обставини, особливо при відвідування вокзалу. На заняттях за темами «Залізничний транспорт» розділу «Транспорт» необхідно більше уваги приділяти розвитку комунікативних можливостей учнів. Для цього треба використовувати елементи моделювання ситуації, або рольової гри. Наприклад, перед екскурсією на вокзал бажано включати діалоги при виконанні таких вправ, як «Звертання до довідкового бюро», «Покупка білету», «Зберігання багажу в

ручній або автоматичній камері схову», «Знайти в розкладі свій поїзд», «Посадка у вагон», «Розмова з провідником». Активна участь школярів у таких іграх-вправах допоможе підліткам засвоїти необхідні комунікативні вміння та використовувати аналогічні ситуації у подальшому.

Ситуація «Звертання до довідкового бюро».

Пасажир. Доброго дня. Скажіть, будь ласка, які потяги відправляються до Луганська увечері?

Робітник довідкового бюро. Поїзд № 20 о 19⁰⁰ годині.

Пасажир. Де можна придбати білет?

Робітник довідкового бюро. Білети більш ніж за добу (24 години) в касах № 1, 2 – попереднього продажу білетів. А якщо ви від'їжджаєте сьогодні, то в касі № 3.

Ситуація «Покупка білету».

Пасажир. «Будь ласка дайте мені білет до Києва на сьогодні».

Касир. «Який вам треба білет?».

Пасажир. «Мені треба білет у плацкартний вагон».

Касир. «У нас залишилися білети лише у купейний вагон. Він коштує на 100 гривень більше».

Пасажир. «У мене не має стільки грошей. Що мені робити?».

Касир. «Ви можете взяти у плацкартний вагон на завтра».

Ситуація «Посадка у вагон».

Пасажир. «Це який вагон? Шостий?».

Провідник. «Так, шостий вагон. Де ваш білет? Ваше місце № 5 у другому купе. Проходьте, будь ласка».

Пасажир. «Вам треба віддати білет?».

Провідник. «Ні, не треба. Залиште їх у себе. Я їх потім зберу».

Ситуація «Розмова з провідником».

Пасажир. «Будь ласка, принесіть мені 2 склянки чаю і скажіть коли ми прибуваємо у Полтаву?».

Провідник. «Чай ще не закипів. Він буде готовий лише через півгодини. У Полтаві ми будемо о третій годині ночі. Ви виходити у Полтаві?».

Пасажир. «Так, я виходжу у Полтаві. Розбудіть мене о 2.30».

Провідник. «Так, добре. Я розбуджу вас о 2.30 вночі. Ваше місце сьоме?».

Пасажир. «Ні, моє місце шосте. Розбудіть мене будь ласка, не забудьте».

Провідник. «Обов'язково розбуджу. Не хвилюйтесь».

Ситуація «Обмін місцями в купе».

1й пасажир. «Доброго дня. У мене білет у це купе, а у моєї сестри у п'яте – по сусідству. Не могли б ви помінятися з нею місцями?»

2й пасажир. «А яке місце у вашої сестри?»

1й пасажир. «Таке ж, як і у вас, нижнє».

2й пасажир. «Добре я обмінюся купе, лише допоможіть мені перенести мої речі».

1й пасажир. «Дякуємо. А речі я вам зараз допоможу віднести.»

Щоб учнів краще запам'ятали свої ролі та слова спочатку їх можна запропонувати записаними на карточках. Після того, як учні запам'ятали текст, вони розігрують ролі по пам'яті. У наступному – школярам пропонують вигадати свою ситуацію до теми, яку вони вивчають.

Під час екскурсії вчителю треба залучати учнів до бесіди, активізуючи їх увагу та пізнавальний інтерес, пропонуючи школярам записувати, фотографувати.

План-конспект екскурсії 7 клас (заключна)

Розділ «Торгівля»

Тема: «Промтоварні магазини. Магазин одягу.»

Мета: Ознайомити дітей із магазином одягу, навчити робити покупки у ньому.

Завдання:

Корекційно-освітні:

- дати уявлення про промтоварні магазини на прикладі магазину одягу, про його призначення, відділи, асортимент товарів, їх вартість;
- формувати вміння робити покупки у магазині одягу, користуватися примірочною, камерами зберігання;
- вчити обирати одяг для покупки;
- формувати абстрактно-логічне мислення у процесі вибору необхідного товару у відповідному відділі, з'ясування його вартості та порядку придбання;

Корекційно-розвивальні:

- розвивати наочно-образну пам'ять на основі розширення та запам'ятовування інформації про магазин одягу, його відділи;
- розширювати та збагачувати словниковий запас, який застосовується при ознайомленні із упаковкою товару, касовим чеком на покупку, анотації на товар;

Корекційно-виховні:

- виховувати та закріплювати правила поведінки у магазині одягу;
- виховувати естетичний смак при підборі одягу.

План екскурсії

I. Підготовча частина

1. Повідомлення теми та цілей екскурсії (3 хв)
2. Організаційний момент (3 хв)
3. Організований супровід до місця екскурсії (10 хв)

II. Основна частина

1. Вступна бесіда (5 хв)
2. Ознайомлення із послугами магазину одягу (проводить продавець магазину) (5 хв)

3. Інструктаж «Як правильно вибирати одяг в магазині» (5 хв)
4. Виконання практичного завдання (5 хв)

III. Заключна частина

1. Заключна бесіда (5 хв)
2. Організоване повернення до школи (10 хв)

Хід екскурсії

I. Підготовча частина

1. Повідомлення теми та цілей екскурсії

- Діти, на уроці ми з вами знайомилися із видами одягу та їх призначенням. Сьогодні ми підемо на екскурсію до магазину одягу. Будемо вчитися правильно підбирати та купувати одяг. Але одяг – це досить дорогий товар. Тому ми не зможемо сьогодні усі купити одяг і лише подивимося як це робиться. А наступного разу, коли у вас буде потреба купити одяг, ви вже будете знати як це робиться, і зможете зробити це самі.

2. Організаційний момент

- Давайте пригадаємо як треба поводити себе у громадських місцях, адже магазин – це громадське місце.

- Не можна шуміти
- Не можна їсти у магазині
- Необхідно вживати ввічливі слова при звертанні до працівників магазину
- Не штовхатися, якщо є черга – спокійно чекати
- У магазин одягу потрібно приходити із чистими руками
- А тепер давайте згадаємо як ми йдемо до місця екскурсії.
- Треба триматися разом, слідкувати за вчителем та слухати його
- При переході через дорогу уважно подивитися по сторонах та на світлофор, і переходити лише на зелене світло.
- В дорозі не відволікатися на сторонні справи та речі, бути уважними та обережними.

3. Організований супровід до місця екскурсії

II. Основна частина

1. *Вступна бесіда*

Діти заходять до магазину, вітаються із працівниками.

- Діти, ось ми і прийшли до магазину одягу. Як бачите тут багато різного одягу. Пам'ятаєте про що ми казали на уроці?
- Так, ми розглядали різні види одягу та його призначення. Подивіться навкруги який одяг ви тут бачите?
- Так тут є майже усі види одягу, які ми розглядали на уроці. Тож кожен може зайти сюди, обрати і купити те, що йому до вподоби.
- А тепер продавець розкаже вам, як саме можна купити одяг. Слухайте уважно.

2. *Ознайомлення із послугами магазину одягу (проводить продавець магазину)*

Продавець магазину показує дітям як користуватися камерами зберігання, пояснює їх призначення, пропонує ними скористуватися. Після цього він (вона) розповідає про різні відділи з одягом. Показує які види одягу у яких відділах знаходяться. Також продавець пояснює, що на вішалках висить по одному екземпляру товару, а на складі лежать ще декілька таких самих, але різних розмірів. (Показує приміщення складу). Потім продавець пояснює, що перед покупкою речі, зазвичай її треба приміряти, щоб упевнитися, що вона підходить за розміром та фасоном. Для цього в магазині передбачені примірочні, які оснащені дзеркалами та шторами. (Проводить дітей до примірочних). Після того, як покупець обрав одяг, який хоче купити він іде до каси, на якій касир знімає штрих код із речі та приймає оплату за товар (продавець показує дітям як виглядає штрих код). Штрих код необхідний для того, щоб товар не вкрали. На виході із магазину стоять спеціальні магнітні стінки, а всередині штрих-коду також знаходиться спеціальний магніт. І якщо людина проходить із річчю із штрих-кодом через ці стінки спрацьовує сигналізація, яка повідомляє працівників, про крадіжку. (Продавець показує яким чином це працює).

3. *Інструктаж «Як правильно вибирати одяг в магазині»*

- Тепер давайте подивимося як же правильно обирати одяг, адже його тут так багато.

По перше ви повинні вирішити, що саме ви хочете купити. Наприклад вам необхідно купити штани. Тож ви знаходите у магазині відділення із штанами, і підходите до нього. Тут висить багато різних штанів. Спочатку ви знаходите штани вашої статі. Потім ви можете передивитися усі варіанти. Якщо вам щось сподобалось, треба вперше подивитися на цінник. Якщо там написана ціна більша, аніж ви планували на покупку, то слід подивитися інший варіант. Коли ви знайшли штани, які вам подобаються, і ціна вам теж підходить ви можете приміряти їх для того, щоб впевнитися, що вони підходять за розміром та справді личать вам. Якщо вони вам сподобалися ви можете іди й оформлювати покупку, як вас навчила щойно продавець. А якщо ви в магазині так і не знайшли того, що хотіли, не засмучуйтесь, у місті є ще такі ж магазини, в яких можливо знайдеться те, що ви шукаєте.

4. *Виконання практичного завдання*

- А зараз ви можете самостійно підібрати комплекти одягу.

У вас буде 2 завдання: спершу ви маєте підібрати зимовий одяг. А потім обрати одяг для відпочинку.

- Пам'ятайте інструкцію продавця-консультанта, яку ви щойно прослухали. Якщо виникатимуть питання продавець-консультант буде радий вам допомогти.

III. Заключна частина

1. *Заклучна бесіда*

- Ну що вам сподобалася екскурсія до магазину одягу?
- Про що цікаве ми сьогодні дізналися?
- А чому навчилися?
- Давайте пригадаємо, для чого в магазині одягу камери зберігання?
- А для чого примірочні?
- А хто пам'ятає, навіщо на виході оці стінки?

2. *Організоване повернення до школи*

- Добре, діти. А тепер давайте подякуємо працівникам магазину, за те, що вони так радо зустріли нас тут і показали свій магазин.
- Давайте заберемо наші речі із камер схову.

Діти забирають речі, прощаються із працівниками магазину. Організовано повертаються до школи.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Основні вимоги до організації екскурсії на уроках СПО.
2. Визначте специфіку екскурсії на уроках СПО, як форми організації навчання розумово відсталих дітей та її корекційне значення для подальшої самостійності підлітків у сучасному суспільстві.
3. В чому полягає методика організації спілкування учнів з незнайомими людьми під час екскурсії на заняттях із СПО.
4. Розкрийте методику та організацію проведення екскурсії в стінах школи, на якій здійснюється спілкування з незнайомими людьми.
5. У чому полягає специфіка проведення екскурсії на уроках СПО, як форми організації навчання розумово відсталих дітей.

Завдання для самостійного виконання

1. Розробіть фрагмент уроку, що відтворює правила поведінки учнів у видовищних та культурно-освітніх установах.
2. Розробіть питання та завдання, що вирішуються під час екскурсії на залізничний вокзал.
3. Розробіть питання та завдання, що вирішуються під час екскурсії у медичні заклади.
4. Наведіть приклад спілкування учнів із знайомими людьми під час екскурсії в межах школи (бібліотека, столова, медичний пункт).
5. Визначте питання, які вирішуються під час екскурсії в хімчистку. В чому полягає підготовка речей при здачі в хімчистку, які документи заповнити.

Теми для доповідей та рефератів

1. Спілкування учнів з незнайомими людьми під час екскурсії поза межами школи (аптека, пошта, поліклініка, магазин).
2. Екскурсія, як форма засвоєння знань з соціально-побутового орієнтування.
3. Виконання практичних завдань під час екскурсії, що відбувається в стінах школи та поза її межами.

Список рекомендованої літератури та корисні ресурси

6. Павлова Н.П. Организация и методика проведения занятий по социально-бытовой ориентировке / Н.П.Павлова. // Дефектология. – 1985.- № 4.- С. 40-45.
7. Пономаренко О.І. Інтеграція зусиль педагогів і психологів у процесі соціальної адаптації учнів допоміжної школи / О.І.Пономаренко // Імідж сучасного педагога, 2002. - № 3. – С. 17-19.
8. Проскурняк О. Формування комунікативних навичок як складова соціальної адаптації дітей з обмеженими розумовими можливостями / О.Проскурняк // Дефектологія. – 2004. - № 1. – С. 24-27.
6. Савицька Г.І. Особливості психічних процесів у формуванні морально-етичних норм поведінки в учнів допоміжної школи: Дидактичні та соціально-психологічні аспекти роботи в спеціальній школі: наук.-метод. зб. / за ред.. В.І.Бондаря, В.В. Засенка. – К., 2004. – Вип. 5. – С. 355-358.
7. Савицька Г.І. Формування морально-етичних норм в учнів допоміжних шкіл у процесі соціально-побутового орієнтування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед.наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / Г.І.Савицька. – К., 2007 – 21 с.
8. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Підручник. – Ч.2. Навчання і виховання дітей. – К.: НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2009. – 224 с.

3.3. Моделювання реальної ситуації на уроках СПО в спеціальній школі

Моделювання реальної ситуації (сюжетно-рольову гру)

використовують на уроках СПО як один з видів навчання. Сюжетно-рольову гру рекомендують проводити на етапі закріплення пройденого матеріалу і для формування вмінь спілкуватися з оточуючими в побутових умовах. Відображаючи в грі конкретні життєві ситуації, учні використовують засвоєні ними знання і вміння, набуті під час вивчення курсу СПО (наприклад: правила поведінки, здійснення покупки в магазині, уміння звернутися, щоб одержати допомогу).

3.3.1. Значення рольової гри в навчальному процесі

Рольова гра - одна з форм організації мовної ситуації, що використовується з навчальною метою. В основі рольової гри лежить організоване мовленнєве спілкування учнів відповідно до розподілених між ними ролей та ігрового сюжету. Дослідження даної форми спілкування здійснюють у кількох напрямках, що охоплюють вивчення ігрових форм діяльності в дитячому віці (Д.Б.Ельконін, Н.Я.Михайленко), методичне обґрунтування застосування навчально-мовних ситуацій у навчанні (Е.І.Пасів, В.Л.Скалкін, Г.А.Рубінштейн, Е.І.Матецька, Г.В.Рогова), визначення ситуативної ролі як методичного поняття (М.Л.Вайсбурд, М.А.Аріян), визначення ситуацій мовного спілкування як методичної категорії і як форми організації процесу навчання (А.М.Стояновський, Е.І.Пасів), інтенсивні методи навчання спілкуванню (Л.Г.Денисова, С.М.Мезенін, Ф.М.Рабинович, Т.Е.Сахарова), узагальнення досвіду навчання діалогічної мови з використанням рольової гри (Н.К.Скляренко, Т.І.Олійник) та інші.

Сам термін "гра" на різних мовах відповідає поняттям про жарт і сміх, легкість і задоволення і вказує на зв'язок цього процесу з позитивними емоціями. Вершиною еволюції ігрової діяльності є сюжетна або рольова гра, за термінологією Л.С.Виготського "удавана ситуація".

Розбіжність змісту ігрової дії та складових її операцій приводить до того, що дитина грає в уявлюваній ситуації, породжуючи й стимулюючи тим

самим процес уяви: робота з образами, що пронизує всю ігрову діяльність, стимулює процеси мислення.

За М.Ф.Строніним: «Гра - особливо організоване заняття, що вимагає напруги емоційних і розумових сил». Гра завжди передбачає ухвалення рішення - як підійти, що сказати? Бажання вирішити ці питання загострює розумову діяльність гравців. Діти, однак, над цим не замислюються. Для них гра насамперед - захоплююче заняття. Вона посилює навіть найслабших учнів. Почуття рівності, атмосфера захопленості й радості, відчуття посиленості завдань - усе це дозволяє дітям перебороти незручність, що заважає вільно вживати потрібні слова, і позитивно позначається на результатах навчання. Гра являє собою невелику ситуацію, побудова якої нагадує драматичний твір зі своїм сюжетом, конфліктом і дійовими особами. У процесі гри ситуація програється кілька разів і при цьому щоразу в новому варіанті. Проте ситуація гри - ситуація реального життя. Незважаючи на чіткі умови гри й обмеженість мовного матеріалу, в ній обов'язково повинен бути елемент несподіванки. Почувши несподіване питання, дитина негайно починає думати, як же на нього відповісти. Тому для гри характерна спонтанність мовлення. Мовне спілкування, що включає в себе не тільки власне мовлення, але й жест, міміку й таке інше, є цілеспрямованим і має обов'язковий характер.

Отже, М.Ф.Стронін розглядав гру як ситуативно-варіативну вправу, де створюється можливість для багаторазового повторення мовного зразка в умовах, максимально наближених до реального мовного спілкування із властивими йому ознаками - емоційністю, спонтанністю, цілеспрямованістю мовного впливу.

Функції рольових ігор. В умовах навчання соціально-побутовій орієнтації рольова гра – це передусім певна діяльність, ігрова і навчальна одночасно. З погляду учнів, рольова гра - це ігрова діяльність, в процесі якої вони виступають в певних ролях. Для вчителя *мета гри* - формування і розвиток певних навичок і умінь учнів.

Аналіз літератури показує, що гра - явище поліфункціональне. У навчальному процесі вона виконує **5 основних функцій**:

- мотиваційно-спонукальну,
- навчальну,
- виховну,
- орієнтувальну,
- компенсаторну.

Мотивація сприяє продуктивному засвоєнню матеріалу й активному включенню школярів у діяльність. Здійснюючи модель міжособистісного спілкування, рольова гра викликає потребу в спілкуванні, і в цьому сенсі вона виконує *мотиваційно-спонукальну функцію*.

Рольову гру можна віднести до навчальних ігор, оскільки вона сприяє розвитку діалогового мовлення в умовах міжособистісних стосунків і таким чином виконує *навчальну функцію*.

Гра допомагає згуртувати дитячий колектив, до активної діяльності залучаються сором'язливі і боязкі, і це сприяє самоствердженню кожного в колективі. У рольових іграх виховується свідомо дисципліна, працьовитість, взаємодопомога, активність підлітка, готовність включатися в різні види діяльності, самостійність, уміння відстояти свою думку, проявити ініціативу, знайти оптимальне рішення в певних умовах. Дослідження показали, що учням імпонують позитивні ролі. Разом з тим, діти із задоволенням грають ролі негативних персонажів для того, щоб висміяти їхні негативні риси. Це підтверджує *виховну функцію* рольової гри.

Рольова гра формує в школярів здатність зіграти роль іншої людини, побачити себе з позиції партнера по спілкуванню. Вона орієнтує учнів на планування власної мовної поведінки і поведінки співрозмовника, розвиває уміння контролювати свої вчинки, давати об'єктивну оцінку вчинкам інших, виконуючи *орієнтувальну функцію*.

Характеризуючи дитячу рольову гру, О.М.Леонт'єв наголошував, що суперечність, невідповідність між потребою дитини і неможливістю здійснити

потрібні операції може вирішуватися в одному-єдиному типі діяльності - в ігровій діяльності. Така суперечність характеризує і дітей підліткового віку. Більше того, підлітки прагнуть до спілкування, до дорослості, а рольова гра забезпечує здійснення бажань підлітка, тим самим реалізуючі *компенсаторну функцію*.

Структура сюжетно рольових ігор на уроках СПО. У структурі рольової гри прийнято виділяти наступні *компоненти*: ролі, початкову ситуацію та рольові дії.

Аналізуючи структуру сюжетно-рольової гри, Д.Б.Ельконін виділив одиницю гри - роль, яку бере на себе дитина. З роллю пов'язані ігрові дії та правила.

Підбір *ролей* повинен здійснюватися так, щоб формувати у учнів активну життєву позицію, кращі людські якості особистості: почуття колективізму, взаємодопомоги, взаємовиручку.

Початкова ситуація виступає як спосіб організації гри.

Рольові дії виконують роль ігрових дій, органічно пов'язаних з роллю, і складають основу розвиненої форми гри.

Підготовка і проведення всіх рольових ігор здійснюється поетапно:

- розробка сценарію з описом ролей, передбачених грою;
- введення дітей у ситуацію гри;
- проведення інструктажу;
- вибір героїв гри та розподіл ролей;
- здійснення рольової гри;
- обговорення гри.

Отже, рольова гра має значні можливості у виконання практичних, освітніх і виховних завдань навчання:

- 1.Рольву гру можна розцінювати як найточнішу модель спілкування.
- 2.Рольова гра має значні можливості мотиваційно-спонукального плану.

3.Рольова гра передбачає посилення особистої причетності до всього того, що відбувається. Учень входить в ситуацію, хоч і не через своє «я», але через «я» відповідної ролі.

4.Рольова гра сприяє розширенню асоціативної бази при засвоєнні навчального матеріалу.

5.Рольова гра сприяє формуванню навчальної співпраці і партнерства. А вже виконання етюда припускає залучення групи учнів (рольову гру будуєть не тільки на основі діалогу, але й полілогу), які повинні злагоджено взаємодіяти, точно враховуючи реакції один одного, допомагати один одному.

6.Рольова гра має освітнє значення.

3.3.2. Організація та проведення сюжетно-рольової гри на уроках соціально-побутового орієнтування

На уроках соціально-побутового орієнтування в допоміжній школі рольова гра, або моделювання реальної ситуації є достатньо дійовим методичним прийомом. Розігруючи та розбираючи реальні ситуації, учні розширюють свій соціальний досвід, набувають визначених знань та вмінь.

Використовується моделювання реальної ситуації при вивченні таких розділів, як: «Родина. Родинні стосунки», «Культура поведінки», «Транспорт», «Торгівля», «Медична допомога», «Установи, організації, підприємства». Плануючи рольову гру, учитель орієнтується на такі рубрики програми: «Зміст навчального матеріалу», «Навчальні досягнення учнів» (вимоги до знань та вмінь за темою уроку), «Спрямованість корекційно-розвивальної роботи», керується як загальними завданнями, так і тими, що стоять перед даним предметом і конкретно кожним уроком.

Так під час вивчення розділу «Транспорт» учням 8-го класу можна запропонувати наступні завдання: купити квиток в залізничній касі, дізнатися в службі довідок вокзалу необхідну інформацію (наприклад, коли прибуває поїзд на станцію), замовити квиток по телефону, з'ясувати правила користування камерою схову тощо.

Під час покупки квитка в залізничній касі може виникнути безліч ситуацій, які можна запропонувати школярам:

1. Необхідно купити квиток в купейний вагон в касі попереднього продажу, спочатку дізнавшись розклад руху потягів.

2. Необхідно купити квиток в плацкартний вагон, але є тільки в купейні.

3. Необхідно купити квиток в купе, але на визначену дату в купейних вагонах місць немає;

4. Необхідно дізнатися, в якій касі можна придбати квиток в потрібному напрямі.

5. Пасажир спізнився на поїзд, як поступити?

Запропоновані ситуації вимагають від учнів не лише використовувати одержані на уроці знання, але й шукати правильне рішення.

Розігрування сюжетно-рольової гри вимагає розподілу ролей між учасниками, які вступають між собою у деякі відносини та вимовляють репліки. Виконання ролі зумовлює необхідність підкорюватися визначеним правилам, нормам поведінки, які виступають еталоном для гравців.

Моделі реальних ситуацій, запропоновані дітям, повинні відрізнитися не тільки змістом, але й ступенем складності. Можна виділити ситуації трьох ступенів складності: 1) ситуація за участю двох осіб, які виконують 1-ну – 2-ві прості дії, майже без реплік; 2) ситуація, в якій бере участь кілька осіб, які виконують декілька дій і говорять репліки; 3) ситуація з вибором рішення, у якій бере участь декілька осіб, що говорять репліки і виконують різноманітні дії.

Умінню брати участь в моделюванні реальної ситуації учнів необхідно вчити. Це здійснюється у наступній послідовності:

1. Попереднє (до заняття) розучування з учителем усіх ролей. Учитель управляє діями дітей під час гри.

2. Попереднє розучування окремих ролей, учитель управляє діями учнів під час гри.

3. Гра проводиться без попереднього розучування ролей, вчитель управляє діями дітей.

4. Самостійне розігрування школярами ситуацій на задану тему, вчитель допомагає в разі потреби.

Здебільшого учням пропонують сюжети, у яких дійові особи роблять правильні вчинки. Проте, водночас необхідно розігрувати ситуації, у яких припускаються помилкові дії. Це робиться для того, щоб навчити учнів обдумувати становище, у яке потрапив їхній товариш, давати йому правильну оцінку і знаходити правильний вихід.

У цілому послідовність навчання відповідає рокам навчання. Так у 5-му і 6-му класах, переважно, використовують перший і другий варіанти підготовки і організації ігрової діяльності учнів. Періодично можна використовувати третій варіант. А починаючи із 7-го класу найбільш ефективними будуть 3-й та 4-й варіанти.

У пояснювальній записці до програми з СПО зазначено, що на заняттях повинні активно працювати всі учні. На заняттях з використання сюжетно-рольової гри клас поділяють на дві групи – глядачів та акторів. Учні першої групи показують декілька ситуацій, кожна з яких аналізують глядачі і судді. Потім групи міняються. Якщо вчитель пропонує ситуацію, де герої припускаються помилок, він попереджає глядачів, що помилки зроблені спеціально. Потім помилки розбирають.

Важливу роль для створення необхідної обстановки має реквізит. Це кошик для господині, яка йде до магазину, телефони, бланки телеграм, старі залізничні квитки тощо. У продовольчому магазині на прилавках повинні бути різні упаковки з-під продуктів (коробки, пакети, банки), натуральні продукти (сіль, крупа, хліб), муляжі. Салон автобус зображують двома рядами стільців, кабінку – сидінням для водія. Зал кінотеатру – стільцями, які стоять у іншому порядку. Прилавки магазину, театральний гардероб – шкільними столами. Такі умовні атрибути все ж допомагають створити певну обстановку і настрої у учнів.

Як приклад розглянемо моделювання реальної ситуації «Магазин» (розділ «Торгівля», 5 клас). Згідно з вимогами програми учні повинні засвоїти правила купівлі товару в продовольчому магазині, обирати продукти для приготування сніданку з урахуванням конкретного меню, дотримуватися правил поведінки в магазині, спілкуватися з працівником магазину під час купівлі, оплачувати покупку.

Для проведення рольової гри необхідно підготувати реквізит: столи – прилавки, шафа – вітрина; кульки, коробки, банки з-під продовольчих товарів – чай, крупи, масло, муляжі – хлібобулочні вироби тощо; аркуші паперу, що відіграють роль грошей, з написаними цифрами; цінники, що свідчать про вартість товару.

Учнів класу поділяють на 2 групи: актори та глядачі. В кожній групі призначають продавця, який буде стояти за прилавком. Інші учні класу – покупці. Вони одержують визначену кількість «грошей» та меню, відповідно якого повинні здійснити покупку.

Перед початком гри вчитель повинен розучити з гравцями фрази, з якими вони будуть вступати в діалог: «Дайте мені, будь ласка, хліб», «Чи свіжа ковбаса?», «Скільки коштує сир?», «Спасибі», «Вартість вашої покупки дорівнює....».

«Покупці» стають у чергу (2-3 учні) і купують продукти. Їхні дії оцінюють за такими критеріями. Покупці повинні 1) правильно вибрати продукти відповідно меню до сніданку (чай, цукор, масло, ковбасу, сир, хліб або булку); 2) правильно підрахувати вартість покупки. Продавець 1) підрахувати купівлю; 2) правильно дати здачу.

На наступному етапі гри завдання можна ускладнити, запропонувавши учням зробити таку ж купівлю, але витратити менше грошей – зекономити кошт. Для цього у учнів можна запитати: «Якщо кілограм сиру коштує 50 гривень, скільки грамів його можна купити на сніданок, якщо в тебе на всі покупки лише 50 гривень?»

Глядачі слідкують за діями акторів, потім групи міняються. Переможцями серед акторів стають ті, хто правильно обрали набір продуктів, оцінили його, розраховалися з продавцем. Продавець, щоб стати кращим, повинен орієнтуватися в асортименті товару, знати його ціну, правильно визначити вартість покупки, підрахувати здачу.

Моделюванню реальної ситуації може передувати бесіда, екскурсія. Проте гру слід використовувати перед проведенням екскурсії на підприємство і установи, де учні будуть спілкуватися з незнайомими людьми, виконувати практичні завдання.

Приклади планів уроків, що проводяться у вигляді сюжетно-рольової гри.

План - конспект уроку у 7 класі. . (Моделювання реальної ситуації)

Розділ: «Культура поведінки»

Тема: «Поведінка в гостях».

Мета: розширення та збагачення уявлень про культуру спілкування в товаристві друзів та знайомих;

Завдання: 1. Розвиток усного мовлення під час засвоєння мовного етикету при зустрічі та розтаванні;

2.Формування вміння брати участь у ситуації з кількома особами, які виконують різні дії, промовляють репліки;

3.Виховання почуття поваги до однолітків та старших.

Учні повинні: - Знати: правила поведінки при привітанні й прощанні, правила поведінки в гостях, громадському місці; вручення та одержання подарунків.

- Вміти: культурно поводити себе в гостях (виявити увагу одноліткам та старшим, запрошувати на танок, підтримувати бесіду).

План заняття.

I. Організація учнів.

II. Повторення вивченого.

1. Визначення поняття «етикет»
2. Поведінка при зустрічі з друзями
3. Поведінка при розтаванні.
4. Правильне звернення до незнайомих людей.
5. Правила поведінки гостей.

III. Повідомлення нового матеріалу.

1. Робота з прислів'ями.
2. Що таке гостинність.
3. Якщо ви запрошуєте...
4. Якщо вас запрошують...
5. Запис морально-етичних правил.

IV. Проведення сюжетно-рольової гри.

V. Закріплення знань і вмінь учнів. Відповіді на питання.

Сюжетно-рольова гра «День народження Іринки».

Лунає дзвінок у двері. Іринка стоїть біля дверей. Гості заходять, вітають її і дарують подарунки. Іменинниця щиро дякує всім. Василь проходить повз Іринки, нічого не подарувавши і навіть не привітавшись.

Іринка запрошує гостей:»Прощу, любі гості, сідайте до столу, пригощайтесь». Світлана та Ольга дякують і сідають. А Настя, сівши, одразу стала хапати все з тарілок, класти в свою.

Зайшла мама Іринки, але ніхто з гостей не звернув на неї увагу.

Сергій увесь вечір просидів, граючись у мобільному телефоні.

Коли всі розходились, Іринка всім подякувала і запросила приходити ще.

Після того, як гру було проведено, учні під керівництвом учителя аналізують ситуацію в цілому та вчинки окремих її учасників:

а) хто з них дотримувався існуючих морально-етичних норм та правил культури поведінки;

б) хто їх порушив, у чому полягали порушення і чому це погано.

Наприкінці заняття підводиться підсумок з даної теми.

План - конспект уроку у 10 класі. (Моделювання реальної ситуації).

Розділ: «Родина. Родинні стосунки».

Тема: «Сім'я. Обов'язки членів сім'ї».

Мета: Уточнення та розширення уявлень про сім'ю та сімейні відносини;

Завдання: 1. Формування позитивного ставлення до сім'ї і своїх обов'язків у ній: турбуватись про сім'ю, її членів, відповідально відноситись до виконання домашніх обов'язків;

2. Розвиток уміння учнів брати участь у ситуації з теми, заданої вчителем з вибором рішення, в якій спілкуються кілька осіб та виконують дії відповідно до сюжету гри;

3. Формування логічного мислення шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків у процесі з'ясування та аналізу ситуації, що виникають між молодим подружжям та давати їм адекватну оцінку.

Учні повинні – мати уявлення: про основи сімейних стосунків, сімейні традиції, організацію дозвілля і відпочинку в сім'ї, про морально-етичні норми стосунків у сім'ї; про обов'язки членів сім'ї; про розподіл господарчо-побутових обов'язків між членами сім'ї.

- Вміти: аналізувати сімейні ситуації і давати їм правильну оцінку.

Сюжетно-рольова гра.

Хід гри:

Розігрується 2 варіанти: неправильні та правильні дії молодого подружжя.

I варіант (правильна поведінка).

Молода дружина ввечері повертається з роботи дуже втомлена. Відкриває двері і заходить до квартири. Бачить на кухні кілька брудних тарілок та не винесене сміття. З кімнати виходить її чоловік, вітається з нею, забирає пакети з продуктами та відносить до кухні. Відбувається діалог:

- Привіт, кохана. Щось ти дуже змучена. Мабуть, видався важкий день?

- Так, любий. Колега захворіла, і мені довелось самій завершувати нашу спільну роботу. Я дуже втомилась. А як ти?

- У мене на роботі все добре, без жодних змін. Вибач, що зчинив такий безлад на кухні. Прибігав обідати нашвидкоруч, ледве встиг. Давай я зараз винесу сміття та наведу лад.

- Добре. А я тоді почну готувати вечерю. Що б ти хотів, аби я приготувала?...

II варіант (неправильна поведінка).

Молода дружина ввечері повертається з роботи дуже втомлена. Заходить на кухню і бачить повний безлад: брудний посуд, залишки їжі на столі. А чоловік лежить на дивані і дивиться телевизор.

Дівчина ставить важкі сумки з продуктами на підлогу і звертається до нього: «Доброго вечора. Бачу, ти вже давно дома. Допоможи мені, будь ласка, приготувати вечерю та навести порядок на кухні. Я дуже втомилась на роботі. А разом ми швидко впораємось».

Чоловік відповідає: «Невже ти не знаєш, що я теж працюю? До того ж, не чоловіча це справа - тарілки мити та їсти готувати. Це все твої обов'язки, а мене не хвилює, втомилась ти чи ні.»

Дружина: «Хіба тобі важко допомогти? І поглянь, який безлад ти створив на кухні! Я теж працюю і заробляю гроші, отже і домашні обов'язки слід ділити на двох».

Чоловік: «Сонечко, не галасуй. Я хочу їсти. Приготуй швидко щось смачненьке. Та й на кухні прибери. Я знаю, ти впораєшся».

Учні, які беруть участь у грі, отримують від вчителя завдання заздалегідь. Одна «сімейна пара» повинна розіграти позитивну ситуацію. Друга пара – негативну. Після того, як учасники гри («актори») відобразили сімейні стосунки в ігровій формі, вчитель і «глядачі» оцінюють їхню поведінку. Вчитель звертається до «глядачів» із наступними запитаннями:

1) Яка сімейна пара була кращою?

- 2) Чому ви так гадаєте?
- 3) У чому полягає турботливе, доброзичливе ставлення один до одного в сім'ї?
- 4) У чому полягають негативні стосунки, розіграні «акторами»:
  - їхні слова;
  - їхні дії?

Організацію та проведення сюжетно-рольових ігор було доповнено дидактичними іграми. Їх сутність полягала в тому, щоб створити на уроці саме такі умови, які трапляються в повсякденному житті. Завдяки розіграним у процесі гри ситуаціям, діти вчилися адекватно реагувати на емоції оточуючих людей (радість, смуток, розгубленість) – бути стриманими, делікатними, чуйними.

Так, гра «Таємниця» допомагає навчитись контролювати свої емоції та розпізнавати чужі переживання. Обирають двох гравців. Одному пропонують вийти, інший у присутності всієї групи обирає картку (з 3-4 предметних або сюжетних картинок, чисел або просто кольорових карток). Повернувшись, інший гравець за певний час (наприклад, за 5 хвилин) повинен дізнатись «таємницю» - вказати обрану картку. Він може брати картки до рук, ставити «хранителю таємниці» прямі або непрямі запитання, на які той не зобов'язаний відповідати правдиво. Інші учасники не повинні підказувати, але ведучий нагадує, що вони також знають «таємницю», тому слід звернути увагу і на їхні реакції також.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Визначте корекційно-розвивальне значення моделювання реальної ситуації в курсі СПО.
2. У чому полягають основні вимоги, що пред'являються до організації та проведення моделювання реальної ситуації на уроках СПО.
3. Розкрийте методику формування у розумово відсталих учнів вмінь приймати участь у моделюванні реальної ситуації, а саме послідовність

засвоєння школярами навичок рольової гри відповідно віку та класу навчання.

4. Назвіть види сюжетно рольових ігор за ступенем складності.

Завдання для самостійного виконання

1. Підберіть завдання для проведення сюжетно-рольової гри, у якій беруть участь не більше двох учнів за обраною темою.
2. Підберіть завдання для проведення сюжетно-рольової гри, у якій беруть участь троє, або більше учнів за обраною темою.
3. Складіть список реквізиту для проведення сюжетно-рольової гри за темою «Порядок купівлі товарів у продовольчому магазині» - 5 клас.
4. Проаналізуйте програму та визначте при вивченні яких розділів та тем доцільно проводити сюжетно-рольову гру.
5. Підберіть завдання для проведення сюжетно-рольової гри, у якій приймають участь не більше двох учнів, за обраною темою.
6. Підберіть завдання для проведення сюжетно-рольової гри, у якій беруть участь троє і більше учнів, за обраною темою.
7. Наведіть приклад завдань, що можна запропонувати учням 8 класу при покупці білетів на міжміському залізничному вокзалі.

Теми для доповідей та рефератів

1. Особливості засвоєння учнями матеріалу з СПО в процесі сюжетно-рольової гри.
2. Особливості навчання учнів з вадам приймати участь у моделюванні реальної ситуації на уроках СПО в спеціальній школі.

Список рекомендованої літератури та корисні ресурси

1. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: учебное пособие / В.А. Липа. – Донецк: Лебідь, 2002, -327с.
2. Ментс М.В. Эффективный тренинг с помощью ролевых игр.- СПб.:Питер, 2002. – 207 с.
3. Павлова Н.П. Моделирование реальных ситуаций на занятиях по социально-бытовой ориентации / Н.П.Павлова. // Дефектология. - 1987. -

№ 2.- С. 26-28.

4. Шаповалова О.Е. Игра – эффективное средство коррекции и развития эмоциональной сферы умственно отсталых школьников / О.Е. Шаповалова. // Коррекционная педагогика. – М., 2008. - №2.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агавелян О.К. Социально-трудова адаптация выпускников вспомогательных школ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог.наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / О.К.Агавелян. – М., 1974 – 21 с.
2. Антропова М. В. Работоспособность учащихся и её динамика в процессе учебной и трудовой деятельности / М.В.Антропова. – М.: Просвещение, 1986. – 250 с.
3. Бондар В. І. Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності / В.І.Бондар. – К.: Радянська школа, 1998. – 128 с.
4. Бондарь В. И. О совершенствовании подготовки умственно отсталых детей к самостоятельному труду / Бондарь В. И., Еременко И. // Дефектология. – 1990. - №3. – С. 36-42.
5. Вайзман Н.П. Психогигиена учащихся. Методические рекомендации / Н.П.Вайзман. – М., 1982. – 75 с.
6. Вайзман Н. П. Психомоторика детей-олигофренов / Н.П. Вайзман. – М.: Педагогика, 1976. – 104 с.
7. Вайнруб Е. М. Методическое письмо по изучению учебной нагрузки режима дня и работоспособности школьников / Е.М. Вайнруб. – К. 1981.– 22 с.
8. Вайнруб Е. М. Оптимизация работоспособности учащихся вспомогательной школы / Вайнруб Е. М., Плешкановская Г. М. – К.: Рад. школа, 1989. – 96 с.
9. Вайнруб Е. М. Характеристика работоспособности учащихся вспомогательной школы на уроках ручного труда / Вайнруб Е.М., Плешкановская Г. М. // Дефектология. – 1979. - №4. – С. 18-22.

10. Висоцька А.М. Основні завдання, форми і методи громадського виховання учнів спеціальних шкіл-інтернатів / А.М. Висоцька // Дефектологія. – 2005.- №3. – С. 29-33.
11. Висоцька А.М. Рівні сформованості громадської вихованості учнів молодших класів допоміжної школи / А.М. Висоцька // Дефектологія. – 2005.- №1.- С. 26-29
12. Водзинский Д.И. Семейно-бытовая культура / Д.И.Водзинский. – Минск, 1981. – 96 с.
13. Воспитательная работа во вспомогательной школе : под ред. Г.М.Дульнева. – М.: АПН РСФСР, 1961. – 239 с.
14. Воспитательная работа во вспомогательной школе: пособие для учителей и воспитателей : под ред. В.Ф.Мачихиной. – М.: Просвещение, 1980. – 238 с.
15. Выготский Л.С. Основы дефектологии // Собр.соч.: в 6 т. / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 5. – 369 с.
16. Гальперин П.Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий // Исследование мышления в советской психологии. – М.: Наука, 1966. – С. 41-68.
17. Гіренко Н.А. Шляхи забезпечення засвоєння курсу соціальнопобутового орієнтування учнями початкових класів / Н.А.Гіренко // зб. наук праць за матеріалами науко-практичної on-line конференції «Реалізація інноваційних підходів у змісті Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами» : Випуск 7 - К. : Інститут спец. педагогіки НАПН України, 2014. – С. 28-34.
18. Гіренко Н.А. Вивчення особливостей працездатності учнів на уроках СПО в допоміжній школі / Н.А.Гіренко // Теоретичне і методичне забезпечення навчання : зб. наукових праць. Вип.2. – Слов'янськ: СДПУ, 2012. – С. 11-16 с.
19. Гіренко Н.А. Вивчення особливостей засвоєння учнями розділу «Бюджет сім'ї» на уроках СПО в допоміжній школі / Н.Гіренко // зб. наук. праць Кам'янець – Подільського національного університету імені Івана Огієнка. / [ред.. О.В. Гаврилова, В.І. Співака]. – вип.ХХІІІ, част.І. Серія: соціально-

- педагогічна. - Кам'янець-Подільський : Медобори – 2006, 2013 – С. 168-175.
- 20.Гіренко Н.А. Методичні вказівки до занять з соціально-побутового орієнтування (розділ «Культура поведінки») : посіб. із соціальнопобутового орієнтування для вчителів та студентів дефектологічних факультетів за спеціальністю 6.010100 «Дефектологія» / Н.А. Гіренко. – Слов'янськ : В-во Б.І. Моторіна, 2014. – 53 с.
- 21.Гіренко Н.А. Особливості виконання практичних завдань з соціально-побутового орієнтування учнями допоміжної школи / Н.А.Гіренко // Актуальні питання корекційної освіти : зб.наукових праць : / [за ред..Синьова В.М. О.В.Гаврилова]. Вип. 6. - Кам'янець-Подільський : ПП Медобори, 2006, 2015. – Т.2. – С.16-25.
- 22.Гіренко Н.А. Особливості проведення екскурсії на уроках соціально-побутового орієнтування / Н.А.Гіренко, І.В.Дмитрієва // Вісник Луганського нац.ун-ту імені Тараса Шевченка/ зб. наукових праць №23. - Луганськ , 2011. – С. 15-25.
- 23.Гіренко Н.А. Світ навколо тебе : 5 клас : навч. посіб. із соціальнопобутового орієнтування для спец. загальноосвіт. навч. закл. для розумово відсталих дітей / Н.А. Гіренко, С.М. Кізіченкова. – К.: Либідь, 2015. – 80 с.
- 24.Горбенко С.Л. Основні напрями та зміст становлення рольової поведінки у розумово відсталих школярів / С.Л. Горбенко // Актуальні питання корекційної освіти : зб. наукових праць : / [за ред. О.В.Гаврилова]. - Кам'янець-Подільський : ПП Медобори, 2006, 2009. – С.164-167.
- 25.Грибова Л.А. О культуре поведения / Л.А.Грибова. - К.: Рад.шк., 1983.– 240 с.
- 26.Гурин В.Е. Формирование нравственного сознания и поведения старшеклассников / В.Е. Гурин. – М.: Педагогика, 1988.
- 27.Дорохов А.А. Как себя вести. Беседы о вежливости и правилах поведения / А.А.Дорохов. – М.: Педагогика, 1970. – 123 с.
- 28.Дорохов А.А. О культуре поведения / А.А.Дорохов. – М.: Профиздат, 1968. – 84 с.
- 29.Дробот Л.С. Змістове та методичне забезпечення формування санітарно-

- гігієнічної культури на уроках соціально-побутового орієнтування у спеціальній школі для розумово відсталих дітей / Л.С.Дробот // Дефектологія. – 2005. – №3. – С. 39-42
- 30.Дробот Л.С. Стандартизація освітньої галузі „Соціально-побутове орієнтування в допоміжній школі” / Л.С.Дробот // Дефектологія. – 2003. – №1. – С. 2-3
- 31.Дробот Л.С. Соціально-побутове орієнтування для вчителів та учнів допоміжної школи: посібник для вчителів / Дробот Л.С., Видрич Н.І. – К.: ІСДО, 1995. – 152 с.
- 32.Дробот Л. С. Соціально-побутове орієнтування учнів допоміжної школи: посібник для вчителя / Дробот Л. С., Мерсіянова Г.М. – К.: Освіта, 1992. – 160 с.
33. Дробот Л.С. Формування санітарно-гігієнічної культури в розумово відсталих учнів у процесі навчання соціально-побутового орієнтування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец.13.00.03 «Корекційна педагогіка» / Л.С.Дробот. – К., 2006. – 173 с.
- 34.Еременко И.Г. Олигофренопедагогика / И.Г.Еременко. – К.: Вища школа,1985. – 325 с.
- 35.Еременко И. Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы / И.Г.Еременко. – К.: Рад. школа, 1972. – 197 с.
- 36.Еременко І. Г. Навчання учнів допоміжної школи користуватись знаннями й уміннями / Еременко І. Г., Мерсіянова Г. М. – К.: Рад. школа, 1977. – 135 с.
- 37.Кальченко В. И. Гигиеническое обучение и воспитание школьников / В.И. Кальченко. — М.: Просвещение, 1984 г.
- 38.Капустин А. И. Коррекционно-развивающие функции наглядности обучения учащихся вспомогательной школы / А.И. Капустин. – М.: Прометей, 1980. – 211 с.
- 39.Карвялис В.Ю. Социально-трудовая адаптация выпускников специальных школ Литовской ССР / В.Ю. Карвялис // Дефектология.– 1973. - №6.– С.8-17.

40. Коноплястая С. Ю. Воспитание готовности к хозяйственно-бытовому труду учащихся вспомогательной школы : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / С.Ю.Конопляста. – М., 1991 – 17 с.
41. Куценко В.О. Сухомлинський про трудове виховання школярів / В.О.Куценко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2009. - №4
42. Леонтьев А. Н. Психологические вопросы сознательности учения // Изб. психол. произведения: в 2 т. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 1. – С. 348-380.
43. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: учебное пособие / В.А. Липа. – Донецк: Лебідь, 2002, -327с.
44. Максименко С. Д. Психология формирования трудовых умений школьников / Максименко С. Д., Бондарь В. И., Бех И. Д. – К.: Рад. школа, 1980. – 110 с.
45. Мамічева О.В. Психологічна готовність учнів допоміжної школи до саморегулятивної діяльності у побуті / О.В.Мамічева // Дефектологія. – 1999. - № 1. – С. 19-22.
46. Мачихина В.Ф. Опыт работы вспомогательной школы-интернат по воспитанию и социальной адаптации учащихся / В.Ф. Мачихина // Дефектология. – 1989. - № 3. – С. 32-36.
47. Мерсиянова Г.Н. Выполнение практических заданий учащимися учащимися вспомогательной школы / Г.Н.Мерсиянова. – К.: Рад. Школа, 1985. – 81 с.
48. Методические указания к занятиям по социально-бытовой ориентации во вспомогательной школе / сост. Л.С.Дробот, Г.Н.Мерсиянова , Н.П.Иллащук. – Киев: РУМК МНО, 1989. – 76 с.
49. Методичні вказівки до проведення уроків ручної праці в допоміжній школі / укл. Е.О. Білевич, В.В. Дорогий. — К., 1986. – 60 с.
50. Мозговой В. М. О некоторых условиях формирования сложных двигательных навыков у умственно отсталых школьников / В.М.Мозговой // Дефектология. – 1972. - №4. – С. 24-25.
51. Павлова Н.П. Моделирование реальных ситуаций на занятиях по социально-

- бытовой ориентации / Н.П.Павлова // Дефектология. – 1987. - № 2.- С. 26-28.
- 52.Павлова Н.П. Организация и методика проведения занятий по социально-бытовой ориентировке / Н.П.Павлова // Дефектология. – 1985. - № 4. – С. 40-45.
- 53.Певзнер М. С. Динамика развития детей-олигофренов / М.С.Певзнер. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1963. – 93 с.
- 54.Пинский Б. И. Коррекционно-воспитательное значение труда для психического развития учащихся вспомогательной школы / Б.И. Пинский. – М.: Педагогика, 1985. – С. 31-35.
- 55.Пинский Б.И. Психология трудовой деятельности учащихся вспомогательной школы / Б.И. Пинский. – М.: Просвещение, 1985. – 127 с.
- 56.Пинский Б. И. Формирование двигательных навыков учащихся вспомогательной школы / Б.И. Пинский. – М.: Педагогика, 1977. – 128 с.
- 57.Проскурняк О. Формування комунікативних навичок як складова соціальної адаптації дітей з обмеженими розумовими можливостями / О.Проскурняк // Дефектологія. – 2004. - № 1. – С. 24-27
58. Раку А.И. Социально-бытовая и трудовая адаптация выпускников вспомогательной школы на первом этапе их самостоятельной жизни / А.И.Раку // Дефектология. – 1970. - №3. – С.43-47.
- 59.Рябова Н. В. Формирование знаний и умений хозяйственно-бытовой деятельности у учащихся сельской специальной школы / Н.В.Рябова // Дефектология. – 1996. - №4. – С. 39-41.
- 60.Савицька Г.І. Особливості психічних процесів у формуванні морально-етичних норм поведінки в учнів допоміжної школи: Дидактичні та соціально-психологічні аспекти роботи в спеціальній школі: наук.-метод. зб. / за ред.. В.І.Бондаря, В.В. Засенка. – К., 2004. – Вип. 5. – С. 355-358.
- 61.Савицька Г.І. Формування морально-етичних норм в учнів допоміжних шкіл у процесі соціально-побутового орієнтування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед.наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / Г.І.Савицька. – К., 2007 – 21 с.

62. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. – Ч.2. / В.М.Синьов . – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – 224 с.
63. Соціально-побутове орієнтування : навчальна програма для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей / [укл. Ярмола Н.А.]. – К. : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2014. – 19 с.
64. Соціально-побутове орієнтування : навчальна програми для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. / [укл. Г.М.Мерсіянова, Н.А. Гіренко]. – К. : рек. Міністерством освіти і науки України, 2009. – 54 с.
65. Стадненко Н.М. Особенности мышления учащихся вспомогательной школы / Н.М.Стадненко. – К.: Рад.школа, 1988. – 144 с.
66. Старцева В.П. Особливості соціально-побутового орієнтування дітей- сиріт молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог.наук : 19.00.08 «Спеціальна психологія» / В.П.Старцева. – Київ, 2011 – 21 с.
67. Старцева В.П. Про стан сформованості знань дітей-сиріт із СПР молодшого шкільного віку щодо соціально-побутової зорієнтованості / В.П. Старцева // Актуальні проблеми колекційної педагогіки та психології / Кам'янець-Подільський державний університет. Серія соціально-педагогічна : зб. наук праць / [за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співак]. – Вип. УП. - Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В.С., 2007. – С. 238-241.
68. Старцева В.П. Особливості соціально-побутового орієнтування дітей-сиріт молодшого шкільного віку із ЗПР щодо суб'єкт-об'єктивної активності / В.П. Старцева // зб.наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету : Серія соціально-педагогічна. Вип. 10 [за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співак]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – С. 228-232.
69. Теплицкая Е.И. Психомоторная активность при нарушении психики / Е.И.Теплицкая. – К.: Здоров'я, 1082. – 176 с.

70. Трудовое воспитание учащихся вспомогательной школы / Под ред. В. И. Бондаря. – К.: Рад. школа, 1984. – 81 с.
71. Турчинская К.М. Профорентация во вспомогательной школе / К.М.Турчинская. – К.: Рад.школа, 1976. – 128 с.
72. Формирование учебной деятельности школьников /Под ред. В.В.Давыдова, И.Лоншпера, А.К.Марковой. – М.: Педагогика, 1982.-216 с.
73. Хохліна О.П. Корекція спрямованість трудового навчання в допоміжній школі: навч.-метод. Посібник / О.П.Хохліна. – К.: ТОВ «Імідж Прінт», 2006. – 176 с.
74. Хохліна О.П. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку / О.П. Хохліна. – К.: Пед.думка, 2000. – 286с.
75. Хохліна О.П. Розвиток учнів допоміжної школи усвідомленості навчально-практичної діяльності на заняттях з трудового навчання / О.П.Хохліна // Дефектологія. – 2002. - С. 8-11
76. Хохліна О. П., Мерсіянова Г. М. Формування усвідомленості діяльності в процесі трудового навчання учнів допоміжної школи : навчально-методичний посібник / Хохліна О. П., Мерсіянова Г. М. – Київ: Пед.думка, 2002. – 59 с.
77. Хрипкова А. Г. Гигиена и здоровье школьника / А.Г. Хрипкова. – М.: Просвещение, 1988. – 190 с.
78. Чебышева В.В. Психология трудового обучения / В.В. Чебышева.- М.: Просвещение, 1969. – 303 с.
79. Яковлева С. Психологічні механізми підвищення працездатності розумово відсталих школярів / С. Яковлева // Дефектологія. – 2006. - №4. – С. 50-52.
80. Формування естетичного смаку у розумово відсталих учнів . 5-10 класів на уроках соціально-побутового орієнтування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед.наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / Ярмола Н.А. – К., 2013 – 20 с.

Електронний ресурс

1. Освіта осіб з особливими потребами. Нормативна-правова база [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/693/normativno_pravova_baza11/
2. Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.ispukr.org.ua>
3. Введение в педагогическую деятельность [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://gendoes.ru/v36750>
4. Адамчук Е.Г. Корекційно-розвивальна програма з розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, які мають труднощі в навчанні. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://oblosvita.com/navigaciya/skrynka/psychologiya/3873-korekcijno-rozvivalna-programa-z-rozvitku-piznavalnix-procesiv-molodhix-shkolyariv>

